

T.C.
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
SOSYAL ÇEVRE BİLİMLERİ ANABİLİM DALI

ARKEOLOJİK ALANLARIN KORUNMASINDA PLANLAMA ve YÖNETİM:
ÖREN YERLERİNİN ÇEVRE DÜZENLEMESİ

Doktora Tezi

Hasan Hüseyin ÖZTÜRK

Ankara, 2016

T.C.
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
SOSYAL ÇEVRE BİLİMLERİ ANABİLİM DALI

ARKEOLOJİK ALANLARIN KORUNMASINDA PLANLAMA ve YÖNETİM:
ÖREN YERLERİNİN ÇEVRE DÜZENLEMESİ

Doktora Tezi

Hasan Hüseyin ÖZTÜRK

Tez Danışmanı
Doç. Dr. Serdar Hakan ÖZTANER

Ankara- 2016

T.C.
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
SOSYAL ÇEVRE BİLİMLERİ ANABİLİM DALI

ARKEOLOJİK ALANLARIN KORUNMASINDA PLANLAMA ve YÖNETİM:
ÖREN YERLERİNİN ÇEVRE DÜZENLEMESİ

Doktora Tezi

Tez Danışmanı: Doç. Dr. Serdar Hakan ÖZTANER

Tez Jürisi Üyeleri

Adı ve Soyadı

Doç. Dr. Serdar Hakan ÖZTANER

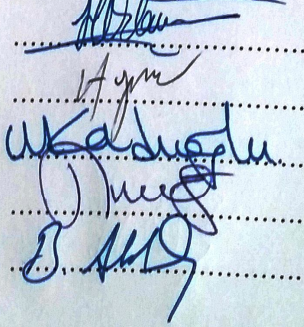
Prof. Dr. Hakan YİĞİTBAŞIOĞLU

Prof. Dr. Musa KADIOĞLU

Doç. Dr. Gül GÜNEŞ

Doç. Dr. Bülent AKBABA

İmzası

Tez Sınavı Tarihi: 26.12.2016

TÜRKİYE CUMHURİYETİ
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

Bu belge ile, bu tezdeki bütün bilgilerin akademik kurallara ve etik davranış ilkelerine uygun olarak toplanıp sunulduğunu beyan ederim. Bu kural ve ilkelerin gereği olarak, çalışmada bana ait olmayan tüm veri, düşünce ve sonuçları andığımı ve kaynağını gösterdiğimi ayrıca beyan ederim. (26.12./2016)

Tezi Hazırlayan Öğrencinin

Adı ve Soyadı

Hasan Hüseyin ÖZTÜRK

İmzası

ÖNSÖZ

Bu çalışma, ören yerlerinin korunmasında çevre düzenleme çalışmalarının rolünü sorgulamaktadır. Ören yerlerinin ziyaretçilerle birebir etkileşim alanları olan arkeolojik alanlar olarak değerlendirilmesi kapsamında çevre düzenleme çalışmalarının yapılmasının kültür varlıklarının korunmasına olumlu katkılar sunacağı belirlenmiştir. Türkiye’de arkeolojik alanların çevre düzenleme çalışmalarının içeriği, süreci, yapılması gerekli bürokratik işlemler ve diğer düzenlemeler konusunda rehber bir çalışma olması hedeflenmiştir.

Öncelikli olarak, beş yıl kadar süren doktora tezi çalışmamın büyük bir kısmında bilgi, deneyim ve tecrübesiyle beni yönlendiren, katkı sunan ve teşvik eden tez danışmanım Doç. Dr. Serdar Hakan ÖZTANER’e teşekkürlerimi sunarım. Farklı birikim ve tecrübeleri ile çalışmama değerli katkılar sunan, eleştirileriyle tezime yön veren Tez İzleme Komitesi üyeleri değerli hocalarım; Prof. Dr. Musa KADIOĞLU, Doç. Dr. Gül GÜNEŞ ile çalışmamın özellikle alan araştırması bölümünde tecrübelerini benimle paylaşan Prof. Dr. Erol DEMİR ve Doç. Dr. Bülent AKBABA’ya teşekkürlerimi sunmayı bir borç bilirim. Çalışma hayatımın kesiştiği bir noktada yapılan bu çalışmada mesai arkadaşlarımdan manevi katkılarına da en içten teşekkürlerimi sunarım.

Kendileri için ayrılması gereken vakitleri bu çalışmamda harcamama göz yuman eşim Hacer, çocuklarım Ali İmran, Hatice Reyhan ve Azra Meryem her türlü övgünün üzerindedir.

Hasan Hüseyin Öztürk,
Ekim 2016,
Ankara.

İÇİNDEKİLER

Önsöz.....	iii
İçindekiler.....	iv
Kısaltmalar.....	viii
Fotoğraf Listesi	ix
Tablolar Listesi.....	xii

GİRİŞ

1.1. Araştırmanın Amacı.....	1
1.2. Araştırmanın Kapsamı.....	2
1.3. Araştırmanın Yöntemi.....	4
1.4. Araştırmanın Önemi.....	5

2. KORUMANIN KAVRAMSAL BOYUTU, PLANLAMA ve YÖNETİM

2.1. KORUMA KAVRAMI VE ARKEOLOJİK ALANLARIN KORUNMASI

2.1.1. Koruma kavramının tarihsel gelişimi.....	7
2.1.2. Korumada tek yapı ölçeğinden alan korumaya geçiş	11
2.1.3. Dünyadaki koruma kavramı ve arkeolojik alanların korunması	14
2.1.4. Türkiye’de koruma ve arkeolojik alanların korunması.....	19

2.2. ARKEOLOJİK ALANLARIN KAVRAMSAL BOYUTU

2.2.1. Arkeoloji Bilimi ve Kavramlar	26
2.2.1.1. Arkeolojik Sitler	28
2.2.1.2. Ören Yeri.....	31
2.2.1.3. Antik Kent.....	33
2.2.1.4. Arkeopark.....	33
2.2.1.5. Höyük, tümülüs ve diğer yerleşim tanımları	37

2.2.2. Arkeolojik alanların tespiti ve tescili.....	39
2.2.3. Koruma bölge kurullarının rolü.....	42
2.3. ARKEOLOJİK ALANLARIN KORUNMASINDA PLANLAMA VE YÖNETİM.....	47
2.3.1. Arkeolojik Alan Korumasında Paydaşlar.....	50
2.3.1.1. Kültür ve Turizm Bakanlığı.....	50
Müzeler	51
Rölöve ve Anıtlar Müdürlükleri.....	53
Restorasyon ve Konservasyon Laboratuvar Müdürlükleri.....	54
Kazı Başkanlığı	58
2.3.1.2. Yerel Yönetimler.....	63
2.3.1.3. Yerel Halk, Sivil Toplum Örgütleri.....	65
2.3.2. Planlama Boyutu.....	66
2.3.2.1. Koruma Amaçlı İmar Planı.....	68
2.3.3. Yönetim Boyutu.....	72
2.3.3.1. Alan Yönetimi	72
2.3.3.2. Yönetim Planı	74
2.3.3.3. Alan Yönetim Süreci	76
3. ÖREN YERLERİNİN ÇEVRE DÜZENLEMESİ.....	79
3.1. ARKEOLOJİK ALANLARIN ZİYARETE AÇILMASI İÇİN GEREKLİ OLAN ÇALIŞMALAR	80
3.1.1. Kazı	80
3.1.2. Belgeleme (Rölöve).....	83
3.1.3. Restitüsyon /Anastilosis/ Restorasyon	84

3.1.4. Bakım	85
3.2. ÇEVRE DÜZENLEMESİNE İLİŞKİN ULUSLARARASI MEVZUAT	86
3.3. ÇEVRE DÜZENLEMESİNE İLİŞKİN ULUSAL MEVZUAT	93
3.4. ÇEVRE DÜZENLEMESİNDE TASARIM İLKELERİ	100
3.4.1. Güvenlik.....	101
3.4.2. Alan Düzenlemesi.....	104
3.4.2.1. Belirlenmiş Sınırlandırılmış Gezi Güzergahı.....	105
3.4.2.2. Bilgilendirme Yönlendirme Uyarı Tabelası.....	112
3.4.2.3. Peyzaj Tasarımı, Mobilyaları / Dinlenme Alanları.....	123
3.4.3. Ziyaretçilere Yönelik Hizmetler	128
3.4.3.1. Bilet Gişesi -Güvenlik Birimi- Tuvalet.....	130
3.4.3.2. Açık Kapalı Sergi Alanları Dinlenme satış birimleri	136
3.4.3.3. Diğer Hizmet Birimleri / Ziyaretçi Karşılama Merkezi.....	144
4. ALAN ARAŞTIRMASI.....	149
4.1. ALAN ARAŞTIRMASI (ANKET)YÖNTEMİ.....	149
4.2. BULGULAR.....	152
4.2.1. Demografik Bulgular.....	152
4.2.2. Araştırma Bulguları.....	153
SONUÇ	180
KAYNAKÇA.....	194
ÖZET	207
ABSTRACT.....	209
EKLER	211

Ek-1	I. Asar-ı Atika Nizamnamesi	212
Ek-2	II.Asar-ı Atika Nizamnamesi	213
Ek-3	KTVKYK 658 sayılı ilke kararı.....	218
Ek-4	KTVKYK 702 sayılı ilke kararı.....	221
Ek-5	Arkeolojik Sit Alanlarına İlişkin İlke Kararları Süreci.....	223
Ek-6	Ören yeri yazımına ilişkin TDK görüşü.....	225
Ek-7	Düzenlenmiş ören yeri listesi.....	226
Ek-8	Kültür Varlıklarını Koruma Bölge Kurulları Listesi.....	231
Ek-9	KTVKYK 714 sayılı ilke kararı.....	234
Ek-10	KTVKYK 572 sayılı ilke kararı.....	236
Ek-11	KTVKYK 701 sayılı ilke kararı.....	238
Ek-12	KTVKYK 715 sayılı ilke kararı.....	239
Ek-13	KTVKYK 745 sayılı ilke kararı.....	240
Ek-14	Anket Formu	241

KISALTMALAR

akt.	: aktaran
Bak.	: Bakanlık/Bakanlığı
bkz.	: bakınız
der.	: derleyen
Fak.	: Fakültesi
GEEAYK	: Gayrimenkul Eski Eserler ve Anıtlar Yüksek Kurulu
ICOMOS	: Uluslararası Anıtlar ve Sitler Konseyi (International Council on Monuments and Sites)
KTVKYK	: Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Yüksek Kurulu
KVKYK	: Kültür Varlıklarını Koruma Yüksek Kurulu
ODTÜ	: Orta Doğu Teknik �niversitesi
��K	: Özel �evre Koruma
s.	: sayfa
TDK	: Türk Dil Kurumu
TKTVKYK	: Taşınmaz Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Yüksek Kurulu
TMMOB	: Türkiye Mimar Mühendisler Odası Birliği
UNESCO	: Birleşmiş Milletler Eğitim, Bilim ve Kültür �rg�t� (United Nations Educational Scientific and Cultural Organization)
Yay.	: Yayınları
YEM	: Yapı Endüstri Merkezi

FOTOĞRAF LİSTESİ

Fotoğraf: 1 İzmir Metropolis Ören Yeri Tel Örgü Uygulaması	103
Fotoğraf: 2 Çorum Alacahöyük Ören Yeri Tel Örgü Uygulaması.....	103
Fotoğraf: 3 İzmir Agora Ören Yeri Güvenlik Duvarı.....	104
Fotoğraf: 4 İzmir Efes Ören Yeri Kuretler Caddesi.....	107
Fotoğraf: 5 Muğla Stratonikeia Ören Yeri Gezi Güzergahı	108
Fotoğraf: 6 Muğla Tlos Ören Yeri Belirlenmemiş Gezi Güzergahı.....	108
Fotoğraf: 7 Çanakkale Truva Ören Yeri Ahşap Gezi Güzergahı Uygulaması.....	109
Fotoğraf: 8 İzmir Bergama Akropol Ören Yeri Ahşap Gezi Güzergahı	109
Fotoğraf: 9 Adıyaman Nemrut Ören Yeri Batı Terası Doğal Taş Gezi Güzergahı..	110
Fotoğraf: 10 Burdur Sagalassos Ören Yeri Ahşap Doğal Taş Gezi Güzergahı	110
Fotoğraf: 11 Aydın Afrodiasias Ören Yeri Doğal Taş Ahşap Gezi Güzergahı	111
Fotoğraf: 12 Muğla Kaunos Kaya Mezarları Gezi Güzergahı	111
Fotoğraf: 13 Gaziantep Tilmen Höyük Gezi Güzergahı.....	112
Fotoğraf: 14 İzmir Bergama Ören Yeri Giriş Tabelası	114
Fotoğraf: 15 Antalya Aspendos Ören Yeri Giriş Tabelası	114
Fotoğraf: 16 İzmir Teos Ören Yeri Giriş Tabelası	115
Fotoğraf: 17 Şanlıurfa Göbeklitepe Ören Yeri Bilgilendirme Tabelası.....	116
Fotoğraf: 18 Denizli, Hierapolis Genel Bilgilendirme Tabelası	117
Fotoğraf: 19 Antalya Xanthos Ören Yeri Genel Bilgilendirme Tabelası	117
Fotoğraf: 20 Aydın Didim Ören Yeri Bilgilendirme Tabelası	118
Fotoğraf: 21 Antalya Perge Ören Yeri Bilgilendirme Tabelası	118

Fotoğraf: 22 Antalya Termessos Ahşap Bilgilendirme Tabelası	119
Fotoğraf: 23 Gaziantep Zeugma Ören Yeri Bilgilendirme Tabelası	119
Fotoğraf: 24 Aydın Tralles Ören Yeri Yönlendirme Tabelası	120
Fotoğraf: 25 Bitlis Ahlat Selçuklu Mezarlığı Ören Yeri Yönlendirme Tabelası ...	121
Fotoğraf: 26 Burdur Sagalassos Ören Yeri Yönlendirme Tabelası	121
Fotoğraf: 27 Nevşehir Zelve Ören Yeri Yönlendirme Tabelası	122
Fotoğraf: 28 Antalya Lyrbe Ören Yeri Uyarı Tabelası	122
Fotoğraf: 29 Antalya Karain Mağarası Ören Yeri Dinlenme Alanı	124
Fotoğraf: 30 İzmir Metropolis Ören Yeri Dinlenme Terası	125
Fotoğraf: 31 Mersin Mut Alahan Ören Yeri Seyir Terası	125
Fotoğraf: 32 Gaziantep Kargamış Antik Kenti Dinlenme Terası	126
Fotoğraf: 33 İzmir Efes Ören Yeri Yukarı Kapı Maket Alanı	126
Fotoğraf: 34 Çanakkale Assos Ören Yeri Tapınak Maket Alanı	127
Fotoğraf: 35 Antalya Alanya Kalesi Oturma Bankı	127
Fotoğraf: 36 Muğla Bodrum Mausoleion Ören Yeri Bilet Gişesi Güvenlik Birimi.	133
Fotoğraf: 37 Antalya Alanya Syedra Ören Yeri Bilet Gişesi Güvenlik Birimi	133
Fotoğraf: 38 İzmir Teos Ören Yeri Bilet Gişesi Güvenlik Birimi	134
Fotoğraf: 39 Muğla Bodrum Pedasa Ören Yeri Karşılama Birimi	134
Fotoğraf: 40 Denizli Hierapolis Ören Yeri Tuvalet Birimi	135
Fotoğraf: 41 Aksaray Ihlara Vadisi Ören Yeri Tuvalet Birimi.....	135
Fotoğraf: 42 Nevşehir Göreme Ören Yeri Bilet Gişesi ve Sesli Rehberlik Birimi..	136
Fotoğraf: 43 Mersin Kelenderis Ören Yeri Mozaikli Alan Üst Örtüsü	138
Fotoğraf: 44 Adıyaman Perre Ören Yeri Mozaikli Alan Üst Örtüsü	139
Fotoğraf: 45 Denizli Laodikeia Ören Yeri Kutsal Hac Kilisesi Üst Örtüsü	139

Fotoğraf: 46 Konya Çatalhöyük Güney Kazı Alanı Üst Örtüsü	140
Fotoğraf: 47 İzmir Efes Ören Yeri Yamaçevler Üst Örtüsü	140
Fotoğraf: 48 Gaziantep Zeugma Ören Yeri Korugan İçi Yürüyüş Platformu.....	141
Fotoğraf: 49 Aydın Didim Ören Yeri Koruma Örtüsü	141
Fotoğraf: 50 İzmir Klazomenai Ören Yeri Kapalı Sergi Alanı	142
Fotoğraf: 51 Mersin Meydancikkale Ören Yeri Satış Birimleri	142
Fotoğraf: 52 Nevşehir Göreme Ören Yeri İzinsiz Satış Birimleri	143
Fotoğraf: 53 Antalya Myra Ören Yeri İzinsiz Satış Birimleri	144
Fotoğraf: 54 Çanakkale Assos Ören Yeri İzinsiz Satış Birimleri	144
Fotoğraf: 55 İzmir Metropolis Ören Yeri Ziyaretçi Karşılama Merkezi	146
Fotoğraf: 56 Burdur Sagalassos Ziyaretçi Karşılama Merkezi	146
Fotoğraf: 57 Aydın Magnesia Ziyaretçi Karşılama Merkezi	147
Fotoğraf: 58 Antalya Perge Ziyaretçi Karşılama Merkezi	147
Fotoğraf: 59 Muğla Milas Beçin Kalesi Ören Yeri Ziyaretçi Karşılama Merkezi .	148
Fotoğraf: 60 Ankara Gordion Ören Yeri Ziyaretçi Karşılama Merkezi.....	148

TABLÖLAR LİSTESİ

Tablo: 1 Katılımcı grupları	152
Tablo: 2 Katılımcıların cinsiyetleri	152
Tablo: 3 Katılımcıların yaş dağılımı	152
Tablo: 4 Katılımcıların eğitim durumu	153
Tablo: 5 Katılımcıların ören yeri kavramına ilişkin görüşleri	154-155
Tablo: 6 Çalışma Grubunun Ören Yeri Kavramının Değerlendirilmesine Yönelik Görüşlerinin Görev Yerlerine Göre Farklılığı İçin Tek Yönlü Varyans Analizi (ANOVA) Sonuçları	157
Tablo: 7 Katılımcıların ören yerinde yapılan çevre düzenleme çalışmalarını değerlendirmesi	158
Tablo: 8 Çalışma Grubunun Türkiye’deki Ören Yerlerinde Yapılan Çevre Düzenlemelerinin Yeterliliğine Yönelik Görüşlerinin Görev Yerlerine Göre Farklılığı İçin Tek Yönlü Varyans Analizi (ANOVA) Sonuçları.....	159
Tablo: 9 Katılımcıların çevre düzenleme çalışmalarına başlanması gereken zamana ilişkin görüşleri	160
Tablo: 10 Çalışma Grubunun Türkiye’deki Ören Yerlerinde Çevre Düzenleme Çalışmalarına Başlanması Gereken Zamana İlişkin Görüşlerinin Görev Yerlerine Göre Farklılığı İçin Tek Yönlü Varyans Analizi (ANOVA) Sonuçları	162
Tablo: 11 Katılımcıların çevre düzenleme proje çalışmalarını yapması gereken kurumlara ilişkin görüşleri	163
Tablo: 12 Katılımcıların çevre düzenleme proje ekibine ilişkin görüşleri	164-166
Tablo: 13 Katılımcıların çevre düzenleme uygulama çalışmalarını yapması gereken kurumlara ilişkin görüşleri	167

Tablo: 14 Ören yeri proje ve uygulamasına ilişkin görüşlerin korelasyon analizi .	168
Tablo: 15 Katılımcıların ören yeri güvenliği uygulamaları hakkındaki görüşleri ...	169
Tablo: 16 Katılımcıların ören yeri alan düzenlemesi / donatılarına ilişkin görüşleri	170-171
Tablo: 17 Katılımcıların ören yerlerindeki “ziyaretçilere yönelik hizmetler/ donatı alanlarına” ilişkin görüşleri	173-175
Tablo: 18 Katılımcıların çevre düzenleme uygulamasının sınırlarına ilişkin görüşleri	177
Tablo: 19 Katılımcıların çevre düzenleme uygulaması tamamlanan ören yerlerine ilişkin görüşleri	178

GİRİŞ

1.1.Araştırmanın Amacı

Türkiye’de arkeolojik alanların korunmasında planlama, projelendirme ve buna bağlı çevre düzenleme çalışmalarının korumadaki rolünün sorgulanması bu çalışmanın temel hedefidir.

Türkiye’de arkeolojik alanların tespiti ve tescili sonrası Kültür ve Turizm Bakanlığı denetiminde, taşınır ve taşınmaz kültür varlıklarını meydana çıkarmak üzere; araştırma, sondaj ve kazı faaliyetleri yapılmaktadır. Anılan çalışmalar sonucunda ortaya çıkan taşınır kültür varlıklarının ilgili müzelere nakli ve bunların bilimsel camiaya sunulması ile alana ilişkin çalışma süreci tamamlanmış olarak gözükmektedir. Ancak kazı çalışmaları sonucunda ortaya çıkan taşınmaz kültür varlıklarının bakımı, onarımı ve ziyaretçilere yönelik çevre düzenlemesi daha çok ihmal edilen genel bir yaklaşım sorunu olarak değerlendirilmektedir.

Geçmiş uygarlıkların mirası olan eserlerin önemsiz olmadığına farkına varılması için genel halk kitlelerinin arkeolojik alanlara ilişkin bilince sahip olması gerekmekte, bu bilincin oluşmasında arkeolojik alanlarda ziyaretçilere yönelik çevre düzenlemesi kapsamında ortaya çıkan taşınmaz kültür varlıklarının sunumu önem kazanmaktadır.

Ören yerlerinin çevre düzenlemesi yapılarak denetimli ziyarete açılması ile arkeolojik alanların daha iyi korunabileceği konusunda bir tartışma yürütülmesi ve arkeolojik alanlardaki gözlemler ile alan araştırması sonuçlarının değerlendirilmesi amaçlanmıştır.

1.2.Araştırmanın Kapsamı

Arkeolojik alanların korunmasında ören yerleri çevre düzenlemesinin rolünün sorgulandığı bu çalışma giriş bölümü dışında kavramsal tartışmanın yürütüldüğü bölüm, çevre düzenleme çalışmalarının irdelendiği bölüm ile alan araştırmasına ilişkin çalışmaların ve sonuçların değerlendirildiği üç ana bölümden oluşmaktadır.

Kavramsal metnin yer aldığı bölümde; üç ayrı başlık altında arkeolojik sit alanlarının belirlenmesi veya tescil edilmesinden bilimsel kazı çalışmalarının sonrasına kadar olan dönemde korumaya ilişkin yapılan tüm çalışmalar kavramsal olarak gözden geçirilmektedir. Koruma kavramının tarihsel gelişimi ve bu kapsamda tek yapı ölçeğinden alan korumaya geçiş, Türkiye ve dünyadaki koruma kavramı ve arkeolojik alanların korunması kronolojik olarak değerlendirilmektedir. Koruma kavramına ilişkin tartışmalar arkeolojik alanların korunması üzerinden yürütülmüştür. Ayrıca koruma kavramının tarihsel gelişimindeki mevzuatın getirdiği yenilikler ve önemi kısaca değerlendirilmiştir.

Bu bölümde ayrıca arkeolojik alanların korunmasının kavramsal ve yönetsel boyutu da tartışılmaktadır. Sürece ilişkin kurum ve paydaşların da analizi bu bölümde yapılmaktadır. Ayrıca arkeolojik alanlarda planlama ve yönetim çalışmalarının korumadaki rolünün sorgulanması amaçlanmaktadır.

Bu bölümde kültürel miras alanlarının korunması gerekliliğine ilişkin süreç kronolojik olarak sunulurken korumanın gerekliliğine ilişkin bir tartışmaya girilmemiştir. Kurum ve kuruluşların rolü sorgulanırken kurum ve kuruluşların yasal statüleri ve görevleri üzerinden tartışma yürütülmüştür.

Daha sonraki bölümde ören yerlerinin çevre düzenlemesinin hangi kriterler çerçevesinde ve nasıl bir süreç izlenerek yapıldığı ve çevre düzenleme çalışmalarının korumadaki rolü araştırılmış ve çevre düzenlemesi yapılmış ören yerleri örnekler çerçevesinde değerlendirilmiştir.

Bu bölümdeki değerlendirme ve alan incelemelerinde; 2004 yılında koruma mevzuatımıza tekrar giren “ören yeri” kavramı ve 2004 yılında ilk defa mevzuatta yer alan “çevre düzenlemesi” kavramı sonrası Kültür ve Turizm Bakanlığının 2012 yılından sonra kurumsallaştırdığı çalışmalar temel alınmıştır. Bu bölümde çevre düzenleme çalışmasına ihtiyaç duyulan ancak maddi yetersizlik veya diğer sebeplerle çalışma gerçekleştirilemeyen alanlar tartışma dışı bırakılmıştır.

Diğer bölümde ise araştırmanın kavramsal verilerinin alan araştırması bulguları ile birlikte değerlendirilmesi yapılmıştır. Ören yerlerinde çevre düzenlemesi çalışmalarında (uygulamalarında) karşılaşılan sorunlar araştırmanın sorunsalı / problem cümlesi olarak belirlenmiştir. Araştırmanın soruları / alt problemleri ise aşağıda belirtilmektedir:

- Ören yerlerinde çevre düzenlemesi çalışmalarında süreçler neler olmalıdır?
- Ören yerlerinde çevre düzenlemesi çalışmalarında yasal mevzuatta eksiklikler var mıdır?
- Ören yerleri arkeolojik alan ilişkisi kavramsal olarak nasıldır?
- Ören yerlerinin çevre düzenlemesinin alandaki diğer bilimsel faaliyetler ile ilişkisi nedir?
- Ören yerlerinin çevre düzenlemesinde proje aşamasında karşılaşılan sorunlar nelerdir?
- Ören yeri çevre düzenleme projelerinde hangi meslek dalları yer almalıdır?

- Ören yerlerinde çevre düzenlemesi ile hangi uygulamalar yer almalıdır?
- Ören yerinde çevre düzenleme çalışmalarında uygulamanın sınırları ne olmalıdır?
- Ören yerlerinde çevre düzenleme uygulamalarında hangi paydaşlar yer almalıdır?
- Ören yerlerinde çevre düzenleme uygulamalarında paydaşların rolleri neler olabilir?
- Ören yerlerinde çevre düzenlemesi çalışmaları arkeolojik değerlerin korunmasında etkin midir?

Araştırmanın hipotezi “Çevre düzenlemesi yapılan arkeolojik alanlar daha iyi korunur” olarak belirlenmiştir.

Sonuç bölümünde araştırmanın sonuçları değerlendirilerek bulgular yorumlanmış, çevre düzenlemesi çalışmaları öncesi ve sonrasında yapılması gerekli işlemler belirtilmiştir.

1.3. Araştırmanın Yöntemi

Arkeolojik alanların korunmasında ören yerlerinde çevre düzenleme çalışmalarına ilişkin kavramsal araştırma çalışmanın temel metnini oluşturmaktadır. Çalışma kapsamında “arkeoloji” den “çevre düzenlemesi”ne ilişkin süreçteki tüm kavramlar yasal mevzuat ve bilimsel literatür kapsamında değerlendirilmiştir.

Alanyazın incelemesinin yanında saha ziyaretleri gerçekleştirilmiştir. Ziyaretçilerin fiziksel ihtiyaçlarının karşılanıp karşılanmaması, idari yönetimin ziyaretçilerin davranışlarına ilişkin gözlem ve tutumlarını değerlendirilmek amacıyla çevre düzenleme çalışmaları tamamlanmış veya sürdürülen arkeolojik alanların tamamına yakınında 2012-2016 yılları arasında incelemelerde

bulunulmuştur. Bununla birlikte arkeolojik kazıları devam eden ve çevre düzenleme çalışması henüz yapılmamış alanlarda da incelemelerde bulunulmuştur. Bu gözlemler nitel bir yöntem olarak veri elde edilmesinden çok alan araştırması kapsamında yapılan anket çalışmasına temel veri oluşturmuştur.

Araştırmada anket yapılarak sonuçların değerlendirilmesi, çalışmanın nicel bir araştırma olarak değerlendirilebileceğini göstermektedir. Ören yerlerinde çevre düzenlemesinde karşılaşılan sorunlar araştırmanın sorunsalı olarak belirlenmiş ve anket çalışması bu kapsamda gerçekleştirilmiştir. Anket çalışması yüz yüze yöntemi ile yapılmış; hedef grup olarak müze müdürleri, kazı başkanları, bakanlık uzmanları ve sivil toplum örgütü olarak rehberler seçilmiştir. Müze müdürlerinden fiili olarak görev yapmakta olan müdürler ile, sivil toplum örgütü olarak belirlenen rehberler odasında idari anlamda görev yürüten rehberlerle, Kültür ve Turizm Bakanlığı Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğünün konuyla ilgili idarecileri ve uzmanları arasından rastgele seçilen personel ile kazı başkanlarından rastgele seçilen kazı başkanları ile gerçekleştirilmiştir.

Anket çalışması verileri SPSS programı ile değerlendirilmiş ve yorumlanmıştır. Anket geliştirme sürecinde sosyoloji bölümü ve eğitim bilimleri bölümü uzmanlarından yardım alınmıştır.

1.4. Araştırmanın Önemi

Türkiye son on yıllık süreçte ciddi bir ekonomik büyüme gerçekleştirmiştir. Ekonomik büyümenin genel halk kitleleri için olumlu bir temel veri alındığı bir ortamda inşaat ve altyapı sektörü bu büyümenin temel aktörü konumundadır. Yapısı itibari ile inşaat sektörü yıkıp yapmayı ve yapım sırasında çevre değerlerinin çok fazla göz önüne alınmadığı bir süreci ihtiva eder.

Anadolu’da yaşamış uygarlıkların mirası olan arkeolojik alanlar gerek günümüzde kentlerin ortasında kalması gerekse bulunduğu alanların daha önceden imar yasağı alanlar olması ve bunlara bağlı olarak şehirlerde potansiyel imar adaları gözükmeleri nedenleri ile bahse konu inşaat sektörünün tehdidi altındadır. Bu alanların planlama disiplini içinde üst ölçekli planlar ve buna bağlı plan ve projelerle korunarak gelecek nesillere ulaştırılabileceği, bu süreçte halkın arkeolojik alanlarla birebir ilişkisinin söz konusu alanların çevre düzenlemesi ile sağlanabileceği değerlendirilmektedir. Çevre düzenleme çalışmaları tamamlanmış arkeolojik alanların kentsel mekanlar olarak sosyal bellekte yer alması korumanın bir kazancı olarak görülebilir.

Türkiye’deki arkeolojik alanların ve ören yerlerinin çevre düzenlemesine ilişkin yapılan literatür araştırmasında arkeolojik alanların korunması, arkeolojik alanlarda planlama ve korumaya ilişkin çalışmaların görece yeterli ve çok olmasına rağmen ören yerlerinin çevre düzenlemesine ilişkin bir çalışmaya rastlanmamıştır.

Arkeolojik alanların korunmasında çevre düzenlemesinin değerlendirilmesi bu alanda yapılmış ilk çalışma olarak değerlendirilmektedir. Arkeolojik alanların korunmasında çevre düzenleme yapılmasının da bir araç olabileceği alan araştırması sonuçları ile desteklenmiştir.

Çevre düzenleme çalışmaları öncesi yapılması gerekli işlemler, çevre düzenlemede proje aşamasındaki tasarım ilkeleri, yaklaşımlar ile uygulamadaki sonuçları ilk kez tartışılmıştır.

2. KORUMANIN KAVRAMSAL BOYUTU, PLANLAMA ve YÖNETİM

2. 1. KORUMA KAVRAMI VE ARKEOLOJİK ALANLARIN KORUNMASI

2.1.1.Koruma Kavramının Tarihsel Gelişimi

Sözlük anlamı “bir kimseyi veya bir şeyi dış etkilere, tehlikeden, zor bir durumdan uzak tutmak; süregelen bir durumun değişikliğe uğramasını önlemek”¹ olan koruma kavramı terimsel olarak bir varlığı tehlike ve dış etkilere karşı güvence altına almak anlamı taşır.

Mimari ve arkeolojiye ilişkin çalışmalarda koruma kavramı; tarihsel bir geçmişe sahip olan ve geçmişin sosyal ekonomik ve kültürel koşullarının yansıtan nesne ve eserlerin çevresel etkiler nedeniyle oluşan yıpranmasının durdurulmasını, bunun gelecek kuşaklara aktarılabilmesi için önlemler alınmasını, bu aktarım sırasında özgün niteliklerin kaybolmamasını, bu önlemlerin usul ve içeriklerinin belirlenmesi olarak nitelendirilmektedir (Keleş, 1998:93; Sözen, Tanyeli, 1986:137; Hasol, 1993:272; Erder, 1975).

Korumanın terimsel olarak anlamlandırılabilmesi insanoğlunun varlığı ve gelişimi ile ilişkilendirilebilir. İnsan sahip olduğu ve değer verdiği varlıkları hep korumak istemiş, öncelikle elindeki sınırlı üretim araçları ve fazla yiyeceklerini saklamıştır. Toplumsal hayata geçişle birlikte toplumların değişen değer yargılarına bağlı olarak, korunması gerektiği düşünülen varlıklar da değişmiştir. Zamanla, ortaklaşa kullanılan sosyal mekan ve yapıların daha çok sahiplenilip yaşatıldığı görülmektedir. Özellikle ilkel toplumlarda, anıtsal yapılar; geçmişin temsilcileri olarak değerlendirmenin ötesinde simgesel varlıkları nedeniyle korunmuştur (Erder, 1971:1-2).

¹ <http://www.tdk.gov.tr>, 20.03.2016

Eski uygarlıklarda da, koruma daha çok dini inanç ve törelere bağılı olarak ilişkilendirilmiştir. Eski Mısır yerleşmelerinin, kutsal yapılar ve çevrelerine gösterdikleri özen ve bu yapıtları merkez alarak geliştirdikleri yerleşme düzeni ile hem yerleşme planlaması ve hem de çevresiyle birlikte koruma çabalarının ilk örnekleri olduğu değerlendirilmektedir (Erder, 1971:15).

Bu kapsamda koruma kavramının tarihsel gelişimine ilişkin kaynaklarda başlangıç bir tarih verilememektedir. Ancak bu konuda Diez (akt. Aygen, 1996:44); iktidarın kendine ait olan eserlerin tahribatını önlemeye yönelik çalışmalara ilişkin bir yazıtı, korumaya ait en eski kaynak olarak belirtmektedir. Pers Kralı Dara'nın (Darius) Persepolis'te yer alan "...sen ki gelecek günlerde kayalara oyduğun bu kitabeyi göreceksin, buradaki insan suretlerini bozma ve tahrip etme, ...onların korunmalarını sağla" biçiminde süren M.Ö. 6. yy'a tarihlenen yazıtın bu tür bir kalıcılık sağlamaya yönelik olduğunu değerlendirilebilir.

Antik Yunan öncesi devirlerde gücün ve itibarın din ile tanımlandığı zamanlarda koruma olgusunun dine ait yer ve anıtlarla ilgili olduğu, Antik Yunan döneminde dine ilişkin yapı ve anıtların bulunduğu bölgeler kadar sosyal yaşamda yeri olan kamu yapılarının da koruma kaygısı içinde değerlendirildiği görülmektedir (Erder, 1971:82).

Antik Yunan uygarlığını değerleriyle takip eden Roma İmparatorluğu döneminde koruma kaygısına kişisel yapıtların ve sivil mimarlık örneklerinin de eklendiğini görmekteyiz. Kalıcı olma kökenli koruma olgusunun belirgin olduğu Roma'da İmparator Hadrianus zamanında çıkarılan ve Roma kentlerinde yıkıcılara karşı alınmış olan tedbirlerin yer aldığı "Codex Aedificatis Privatis" yasası kapsamında bir evin; içindeki heykel, vazo gibi değerli eşyalarını veya sütunlar,

mermer kaplamalar, kiremitler, kütüphane rafları gibi yapısal parçalarını satmak amacıyla yıkılması yasaklanmıştır (Erder, 1971:52).

Dünya kültür tarihinin önemli bir evresi olan Rönesans'ta 'eski eser'e verilen değer daha belirgindir. Klasik kültürün yeniden doğması bu kültürün orijinal eserlerine duyulan ilgiyi artırdı (Mumcu, 1969:54) O dönemde halk bir sanatçıyı övmek istediğinde, sanatçının ürettiği yapıtın antik çağın yapıtlarından hiç de aşağı olmadığını belirtmek zorunda idi (Gombrich, 1976:223).

Bununla birlikte, Rönesans devrindeki korumanın klasik eserlerle sınırlı olduğu, tarihin her dönemine ait eserlerin korunması fikrinin Rönesans'tan sonraki devirlerde başladığı değerlendirilmektedir (Mumcu, 1969:55).

Koruma uygulamalarının tarihi eskilere gitmekle birlikte, bilimsel yöntemlere dayanılarak yapılan bir uğraşıya dönüşümü 19. yüzyılda kıta Avrupa'sında gerçekleşmiştir. Koruma düşüncesinin gelişiminde ilk aşama olarak Fransa, İngiltere ve İtalya'da "üslup birliğine varış" kaygısıyla yapılan gelişigüzel onarımlar ile buna tepki olarak hiç restorasyon yapılmamasını isteyen "romantik görüş"ün ileri sürülmesi sürecin ana parçalarıdır (Ahunbay, 1996:8).

Koruma düşüncesinin gelişiminde yasal düzenlemeler konusunda daha etkin olan Fransa'da 1887² ve 1913³ tarihli yasalar anıtsal yapıların korunmasına ilişkin ilk ciddi ve önemli gelişmeler olarak değerlendirilmektedir (Okyay, 2001). 1887 tarihli koruma konusunda ulusal anlamda ilk yasa ile anıtsal yapıların ve dini yapıların korunmasına ilişkin bakanlıklar idari anlamda birleştirilmiş ve diğer ülkelere kendi koruma yasalarını yapmaları konusunda teşvik edici olmuştur (Jokilehto, 1999:187).

² Yasa metni için bkz: https://fr.wikisource.org/wiki/L%E2%80%99Ami_des_monuments/88/Loi_pour_la_conservation_des_monuments_historiques, 22.09.2016

³Yasa metni için bkz: <https://www.legifrance.gouv.fr/affichTexte.do?cidTexte=LEGITEXT000006074250&dateTexte=vig>, 22.09.2016

1913'te 1889 Kanununu tamamlayan ve anıtların korunmasını kolaylaştıran, özel kişilere ait yapıların listesinin çıkarılmasını sağlayan yeni bir yasa çıkarılmıştır. Bu yasaların, tarihi çevrelerin korunmasına yönelik olumlu gelişmelerin temelini oluşturduğu söylenebilir (Okyay, 2001).

XX. yy.da iki büyük savaşın yıkıcı etkileri sonrası tarihi anıtların korunmasına ilişkin uluslararası ilginin arttığı değerlendirilmektedir. I. Dünya Savaşı sonrası kurulan “Uluslar Ligi” ve II. Dünya Savaşı sonrası kurulan “Birleşmiş Milletler” aracılığı ile anıtların korunmasına ilişkin uluslararası toplantılar organize edilmiştir (Jokiletho, 1999).

1931 tarihli Atina Konferansı, 1957 Uluslararası Tarihi Anıtlar Mimar ve Teknisyenleri I. Kongresi (Paris Kongresi) ve onun devamı olarak 1964 Uluslararası Tarihi Anıtlar Mimar ve Teknisyenleri II. Kongresi (Venedik Tüzüğü'nün kabulü) koruma kavramının günümüzdeki anlamını şekillendiren önemli süreçlerdir (Jokiletho, 1999; Erder, 1975).

Atina Konferansı'nın sonuçlarının ayrıntılı bir şekilde derlenmesi sonucu yazılan “Carta del Restauro” ve “Venedik Tüzüğü” günümüzde korumaya ilişkin temel metin olarak değerlendirilmektedir.⁴

Korumanın tarihsel sürecinin analizinde onarım/ restorasyon uygulamalarının irdelenmesi önemli bir açılım sağlar. Özgün haliyle günümüze ulaşabilen çok az sayıda yapı bulunmaktadır. Bu kapsamda, restorasyonun tarihi, yapı sanatının başlangıcına kadar götürülebilir. Tarih boyunca yapılan onarımlardan günümüzde yapılan restorasyona ilişkin sürecin gelişiminde bazı farklılıklar ortaya çıkmaktadır. Geçmişte anıtlarda yapılan onarım; yapıyı ayakta tutmak, yıkılan kısımları yeniden

⁴ Atina konferansı, Venedik kongresi sonuçları için bkz:
<http://www.icomos.org.tr/?Sayfa=Tuzukler2&dil=tr>, 22.09.2016

yaparak biçimsel bütünlüğü korumak ve değişen ihtiyaçları yeni ekler yaparak karşılamayı amaçlamaktayken bugün anıtlar belirli bir dönemin kentsel ve mimari düzenini, yapım tekniklerini, sosyal yaşamını açıklayan bir belge olarak değerlendirilmekte ve korunmaktadır (Ahunbay, 1996:8).

Günümüzde ise koruma; ekonomik, politik, toplumsal ve mekansal boyutları da olan kültürel bir eylem olarak değerlendirilebilir (Kiper, 2004:13). Sosyal medyanın yoğunluğunun hissedildiği günümüz bilgi toplumlarında koruma; kültürel nitelikli yapı veya alanların ortak değer olması çerçevesinde konumlandırıldığı, Türkiye özelinde ise yapının veya alanın ortak kullanımının daha geri planda kaldığı bir anlayışı gündeme getirmektedir.

2.1.2.Korumada Tek Yapı Ölçeğinden Alan Korumaya Geçiş

XVII.yy'da bilimsel olarak temellenmeye başlanan koruma olgusu, daha çok anıt niteliğindeki tekil yapılarla ilgilendiği için, tanımlarda daha çok tarihi anıt kavramı yer almaktadır (Ahunbay,1996; Jokiletho,1999; Erder,1975).

Anıt; tarihsel önemi olan tek yapı veya yapı grupları olarak tanımlanmış olup (Hasol, 1993:38) kullanımlarına göre kamusal sivil mimarlık örnekleri, özel sivil mimarlık örnekleri, askeri mimarlık örnekleri, tarımsal ve endüstriyel mimarlık örnekleri ve dinsel mimarlık örnekleri olarak sıralanabilir (Özyaba, 1999).

Anıtsal yapılar, özellikle ilkel toplumlarda geçmişin temsilcileri olmaktan çok birer simge olarak kabul edilmiştir. Simge oluşlarından dolayı bu yapıların korunmasında değişik güdümlü siyasi nedenler rol oynamış, bulunduğu devrin sanat ve estetik anlayışı içinde korunmuştur (Erder, 1971).

Anıt, sahip olduğu sanat, tarih ya da genel olarak kültür değeri bakımından kamu için olduğu kadar, bir ülke bir ulus, belirli bir bölge, bir Şehir, bir köy bakımından da belirli bir önem taşıtmaktadır. Koruma olgusunda sanat değeri taşıyan anıtsal yapıların korunmasından kent koruma düşüncesine geçiş, yerleşme dokusunu oluşturan öğelerin biçimsel ve tarihi değerlerinin anlaşılmasından sonra olmuştur (Ahunbay, 1996:116).

Avrupa’da 19. yüzyıl sonunda önceleri önemli anıtlara fon oluşturan tarihi dokuların korunması ile başlayan kentsel koruma uygulamaları, uluslararası düzeyde ilk kez 1931 yılında Uluslararası Müze rgt tarafından düzenlenen Atina Konferansında dile getirilmiştir (Erder, 1975:278-279).

Dünya miras alanlarında uluslararası işbirliğinin başlangıcı olarak bilinen ve korumada temel rehber olan Atina Tüzüğü, bütünü irdelendiğinde tarihi anıtların restorasyonu konusunu öncelikli olarak ele almış olsa da temel mantık olarak anıt ve alan kavramlarını bir arada değerlendirir.

Tarihi evre açısından 1957 Paris Kongresi (Uluslararası Tarihi Anıtlar Mimar ve Teknisyenleri I. Kongresi) ‘kent içindeki tek anıt’ kavramından ‘anıt olarak kent’ kavramına doğru bir gelişimin başlangıcını oluşturmuştur. Bütünleşik koruma olarak adlandırılan, kentlerin sosyal, ekonomik ve politik açıdan yeniden hayata kavuşturulması tartışmaları Fransa’da Malraux Yasası olarak bilinen yasanın da temelini oluşturmuştur (Binan, 1999:18).

1962’de çıkarılan, amacı kültürel değeri olan kentsel alanların çöküntüye uğramasını önlemek olarak belirlenen ve daha sonra ‘‘Şehircilik Yasası’’ olarak bütünleştirilen Malraux Yasası sadece korunacak eseri değil, etrafındaki 500 metrelik

alanı da koruma kapsamında değerlendirmekte ve buradaki her türlü değişim özel izne tabi tutmaktadır (Binan, 1999:27).

1964 yılında 2. Uluslararası Tarihi Anıtlar Mimar ve Teknisyenleri II. Kongresi'nde kabul edilen ve koruma konusunda bir anayasa niteliği taşıyan 'Venedik Tüzüğü'nün 1. maddesinde; "*Tarihi anıt kavramı sadece bir mimari eseri içine almaz, bunun yanında belli bir uygarlığın, önemli bir gelişmenin, tarihi bir olayın tanıklığını yapan kentsel ya da kırsal bir yerleşmeyi de kapsar*", 'Korumanın Amacı' bölümünü içeren 6. maddesinde ise; "*Anıtın korunması, ölçüğü dışına taşmamak koşulu ile çevresinin bakımını da içine almalıdır*" denmektedir. Venedik Tüzüğü'nün bütünü irdelendiğinde koruma kavramının genişleyerek yeniden tanımlandığı, korunması gerekli özellikler taşıyan kentsel ve/veya kırsal yerleşmelerin bir bölümü ya da gereğinde bütününe kapsar hale geldiği görülmüştür.

Tarihi çevrelerin korunmasında bütünlük koruma kavramı daha sonra 1969'da Brüksel'de toplanan Avrupa Konferansı Sorumlu Bakanlar Toplantısında da karşımıza çıkmaktadır. Toplantı sonucunda; koruma kavramını "mimari miras" deyimini ile çevresiyle uyumlu ilişkiler içinde ve kent planlama politikaları ile bütünlük bir kavram olarak kabulüne karar verildi. Koruma kavramı ve politikaları konularının ele alındığı toplantıda, savaş sonrası girilen kitlesel imar faaliyetlerinin sosyo ekonomik ihtiyaçların önceliği nedeni ile genelde insancıl olmayan yerleşmelerin oluşmasıyla sonuçlandığı ve eski merkezlerin bu gelişmelere paralel olarak nüfus kaybına uğrayarak ya iş yerlerine ya da düşük gelir gruplarının kullanımına terk edilmesi nedeni ile yok oluşuna dikkat çekilmiştir (Eke, Özcan, 1988:34).

Ayrıca, 1975 yılında Avrupa Konseyi tarafından ilan edilen Avrupa Mimari Miras Yılı kapsamında ‘Avrupa Mimari Miras Tüzüğü’ aynı yılın Eylül ayında Avrupa Konseyi Bakanlar Kurulunca onaylanmış, Ekim 1975’te ise Amsterdam’da yapılan Avrupa Mimari Miras Kongresinde ilan edilmiştir.

Amsterdam Bildirgesi⁵ olarak geçen tüzük; mimari mirasın salt üstün nitelikli anıtsal yapılardan oluşmadığını, kentlerdeki daha önemsiz görünen fakat doğal ve insan yapımı karakteristik eşi bulunmaz yapıların tehdit altında olduğunu, bütünlük korumanın bu tehdidi önleyeceğini belirterek bütünlük koruma yaklaşımını öne çıkarmaktadır.

Bildirgeyle; ekonomik, sosyal, yönetsel ve yasal yönleri gözetilen bir koruma modeli olarak tanımlanan bütünlük koruma uygulamalarının gerçekleştirilmesi için gerek duyulan araçlar tanımlanmaya çalışılmıştır. Yerel yönetimler, merkezi hükümet ve halkın katılımının bu uygulamadaki rolü vurgulanmış ayrıca teknik uygulamaların gerçekleştirilmesi için onarım konusunda usta yetiştirilmesi öngörülmüştür (Ahunbay, 1996).

2.1.3. Dünyadaki Koruma Kavramı ve Arkeolojik Alanların Korunması

Anıtsal yapıların ilkel toplumlarda geçmişin temsilcileri olarak değerlendirilmesi ve ötesinde simgesel varlıkları nedeniyle korunması; iktidarın kendine ait olan eserlerin tahribatını önlemeye yönelik çalışmaları, Antik Yunan öncesi din kökenli olan ve daha sonraki devirlerde kamusal ve sivil yapıtların temel alındığı koruma kaygısı, kalıcı olma kökenli koruma olgusunun en belirgin olduğu eski Roma, Roma İmparatorluğu’nun yıkılmasıyla eskiye ve Pagan kültürüne ait izlerin yok edildiği Orta Çağ, Aydınlanma Dönemi ile eski eserlere verilen önem, 18.

⁵ <http://www.kumid.net/euproject/admin/userfiles/dokumanlar/K-Amsterdam-Bildirgesi,-COE,-1975-ZA.pdf>, 18.01.2015

yüzyılda bilimsel bir temele oturan koruma uygulamaları ve tek yapı ölçeğinden alan korumaya geçiş; koruma sürecinin temel parçaları olarak bir önceki bölümde belirtilmişti (Ahunbay,1996; Jokilehto,1999; Erder,1971; Erdrer,1975; Binan,1999; Okyay,2001).

Arkeolojik eser ve alanların korunması gerekliliğine ilişkin çabalara Rönesans sonrası dönemde rastlanmaktadır. Avrupa’da Rönesans döneminde bilimin yeniden canlanmasının eski eserlerin yeniden tanıtımı ve takdir görmesine yol açmasıyla; geçmişten kalan eserler üzerinde ve özellikle İtalya’da bilimsel sistemli bir çalışma ve eserlerin konservasyonları üzerinde ciddi çalışmalar başlamıştır. Bu dönemde Kuzey Avrupa, Roma kültüründen daha az etkilendiğinden, İtalya’da yapılan bilimsel çalışmalardan görece daha az kapsamlı bir ilerleme sağlamıştır. Çalışmalar bu bölgede özellikle; günümüz arkeolojik alan nitelmesi ile eşdeğer peyzaj alanları ve yer üstünde geniş bir şekilde görünebilen kalıntılar ve kazı çalışması sonrası ortaya çıkarılmış taş düzenlemeleri üzerinde yoğunlaşmıştır (Cleere, 2002).

Olof Verelius⁶ 1662 yılında İsveç Uppsala Üniversitesine tarihteki ilk eski eserler kürsüsüne atanması sonrası 1666 yılında Kraliyet Eski Eserler Birimine atanmış; aynı yıl ilan edilen Kraliyet Beyannamesinde etkili olmuş ve Beyanname’yi desteklemiştir. Cleere’e göre Kraliyet Beyannamesi arkeolojik alanların korunmasına ilişkin dünyada yayımlanan ilk yasal araçtır. Beyanname İsveç Krallığındaki tüm toprakların İsveç halkının mirası olması kapsamında korunmak ve varlığını sürdürmek üzere hükümdarlığa ait olduğunu bildirir. Cleere’e göre yapı ve alanlara katı müdahale yasakları getirilmesi ve 3 sene içinde güncellenen yeni Beyanname’de

⁶ **Olaus** veya **Olof Verelius** (12 Şubat 1618 – 3 Ocak 1682) İsveçli eski eserler uzmanı bilim adamı.

taşınır eserlerin de hükümdarlık mülkiyetine alınması ve taşınmaz anıtlarla beraber değerlendirilmesi; Beyanname'nin ilk yasal düzenleme olarak gösterilmesini destekler (Cleere, 2002).

Herculanaeum ve Pompeinin keşfi sonrası Napoli Krallığı'nda 1738 yılında tüm yer altındaki eserlerin ve şehirlerin de Kraliyet mülkiyetinde olduğunun ilan edilmesi- İsveç'ten yaklaşık yetmiş yıl sonra- arkeolojik alanların korunmasına ilişkin ikinci yasal düzenleme olarak gösterilmektedir (Cleere, 2002).

Her ne kadar koruma konusu mülkiyet bağlamında ilerlese de; hükümdarlıkların arkeolojik alanları kendi halklarının mirası olarak değerlendirmesi ve korumaya alması önemli bir yaklaşımdır. Bu çabalar tüm dünyada yaygınlaşarak 19. yüzyılda İngiltere, Danimarka, Almanya ve Hindistan'da sistematik alan araştırmalarına neden olmuştur.

19. yüzyılda Avrupa kentlerinin yeniden imarı çalışmalarında, Londra'da ve Norveç'in merkezi Oslo'da çeşitli arkeolojik buluntular ele geçmiş, yapılan çalışmalar sırasında Ortaçağ yerleşimlerine ilişkin izler ortaya çıkmıştır. Aynı dönemde başlayan ve günümüze kadar devam eden kazı çalışmaları ile Rusya'nın Novograd şehri de bu kapsamda örnek verilebilir. Sarfatij ve Melli, Oslo ve Londra gibi kentlerde eski insan yerleşimlerinin izlerinin mühendislik çalışması ile belgelenmesinin, modern kentsel arkeolojinin başlangıcı olarak kabul edilebileceğini belirtmektedir. Sonraki dönemlerde eski kentlerin keşfedilmesi amacıyla arkeologlar tarafından uzun vadeli bilimsel çalışmalar yapılmaya başlanmış ve 1930'lu yıllarda arkeolojinin önemi anıtlardan yerleşimlere doğru gelişim göstermiştir (Sarfatij, Melli, 1999:22-23; Tuna, 2000:7).

Arkeolojik alanların korunmasına ilişkin çabalar II. Dünya Savaşı ve sonrasında farklı bir boyuta evrilmiş; kent ve arkeolojinin ilişkilendirilmesi ve birlikteliği daha da güçlenmiştir. Bu süreçte birçok Avrupa kentinin yoğun hava bombardımanlarıyla büyük ölçüde tahrip olması, bu kentlerin altında bulunan daha eski dönemlere ait kalıntıların ortaya çıkmasına neden olur. Bu da beraberinde, Avrupa kentlerinin kökenleri ve sürekliliğine ilişkin soruları gündeme getirmiştir (Barley 1977:vii).

Savaşın hemen sonrasındaki dönemde, savaşta yıkılan birçok kent merkezinin yenilenmesi sırasında, ilk sistemli kentsel arkeolojik çalışmalar başlamıştır. 1960'lardan itibaren Avrupa kentlerinde başlayan, kent merkezlerini yenilemeye yönelik en modern inşaat teknikleri kullanılarak çok katlı yapıların ve bunların çok katlı otoparklarının betonarme temel sistemleri içinde daha derin temeller kazılarak yapılması, arkeolojik mirasa yoğun olumsuz etkileri olmuştur. Buna karşın bilgi toplumunun gelişmesiyle daha hızlı ve gelişmiş tekniklerle kazıların yapılması sağlanmış, arkeolojik alana müdahaleler sınırlı tutulmuş ve arkeolojik çalışmalar toplumda daha görünür olmuştur (Tuna, 2000:8).

Kentsel arkeoloji alanında 1960'lı yıllarda İngiltere öne çıkmış, daha sonra Fransa'daki çalışmalar bu doğrultuda devam etmiş ve başta İtalya, İspanya ve Almanya olmak üzere diğer Avrupa ülkelerinde bu çalışmalar yaygınlaşmıştır. 1980'li yıllardan itibaren tartışmalar uluslararası platformlarda da gerçekleşmiş; kentlerin tarihsel sürekliliğinin korunmasına yönelik kuram, yöntem ve bilimsel tekniklerin geliştirildiği yasal bir çerçeve oluşturulmuştur (Karabağ, 2010:31).

Arkeolojik alanların korunması ile ilgili Avrupa temelli olmak üzere uluslararası tüzük, sözleşme, tavsiye kararları ve yasal metinlerden önemlileri aşağıda belirtilmektedir:

- UNESCO Arkeolojik Kazılara Uygulanabilir Uluslararası Prensipler Hakkında Tavsiye Kararı (1956 Yeni Delhi)⁷

- Venedik Tüzüğü- 2. Uluslararası Tarihi Anıtlar Mimar ve Teknisyenleri II. Kongresi Sonuç Bildirgesi (1964-Venedik)⁸

- Arkeolojik Mirasın Korunmasına İlişkin Avrupa Sözleşmesi (1969 Londra-Revize:1992 Malta)⁹

- Dünya Kültürel ve Doğal Mirasın Korunması Sözleşmesi (1972 Paris)¹⁰

- ICOMOS Arkeolojik Mirasın Korunması ve Yönetimi Tüzüğü (1990 Lozan)¹¹

- ICOMOS Nara Özgünlük Belgesi (1994 Nara)¹²

- ICOMOS Sualtı Kültür Mirasının Korunması ve Yönetimi İle İlgili Tüzük (1996- Sofya)¹³

- ICOMOS Kültürel Öneme Sahip Yerler için Burra Tüzüğü (1999-Avustralya Burra)¹⁴

- ICOMOS Uluslararası Kültürel Turizm Tüzüğü Kültürel Miras Değeri Taşıyan Alanlarda Turizm Yönetimi, 1999 Mexico City)¹⁵

⁷ <http://www.kumid.net/euproject/admin/userfiles/dokumanlar/arkeolojiilave0.pdf>, 12.05.2016

⁸ <http://www.icomos.org.tr/?Sayfa=Tuzukler2&dil=tr>, 12.05.2016

⁹ <http://www.kumid.net/euproject/admin/userfiles/dokumanlar/arkeolojiyeni03.pdf>, 12.05.2016

¹⁰ <http://teftis.kulturturizm.gov.tr/TR,14269/dunya-kulturel-ve-dogal-mirasin-korunmasi-sozlesmesi.html>, 12.05.2016

¹¹ http://www.icomos.org.tr/Dosyalar/ICOMOSTR_0844861001353670083.pdf, 12.05.2016

¹² http://www.icomos.org.tr/Dosyalar/ICOMOSTR_0280118001353669454.pdf, 12.05.2016

¹³ http://www.icomos.org.tr/Dosyalar/ICOMOSTR_0961013001353670439.pdf, 12.05.2016

¹⁴ http://australia.icomos.org/wp-content/uploads/BURRA_CHARTER.pdf, 12.05.2016

¹⁵ http://www.icomos.org.tr/Dosyalar/ICOMOSTR_0473172001407841550.pdf, 12.05.2016

- Sualtı Kültürel Mirasın Korunması Sözleşmesi (2001 Paris)¹⁶

- ICOMOS, Miras Yapılarının, Ören Yerlerinin ve Alanlarının Muhafaza Edilmesi ile ilgili Xi'an Deklarasyonu (2005- Xi'an)¹⁷

2.1.4. Türkiye’de Koruma ve Arkeolojik Alanların Korunması

Tarihi ve kültürel çevre olarak zengin bir mirasa sahip olan Türkiye doğal özellikleri ve yerleşime uygun coğrafyası ile yüzyıllardır birçok medeniyete ev sahipliği yapmıştır. Yeryüzünün en eski yerleşmelerinden Diyarbakır Çayönü, Şanlıurfa Göbeklitepe ve Konya Çatalhöyük M.Ö. 8000 yıllarına kadar giden kültürlerdir.

Bu çerçevede çeşitli kültürlerle ev sahipliği yapmış olan ülkemizde; tarihi ve kültürel miras kapsamında uzun yıllar sadece camiler, medreseler, hanlar, hamamlar, türbeler gibi anıtsal yapıların korunması konusunda kararlar alındığı ve bunların da çevresinden bağımsız bir şekilde ele alındığı gözlemlenmiştir (Sey, 2004).

Günümüz Türkiye’sinde korumayı anlatmak için, korumaya ilişkin Osmanlı Devletinin konuya bakış açısından öncelikle bahsetmek temellendirici bir yol olacaktır.

İslam dininde resim ve heykelin yasak olması nedeniyle İslami kültürde sanat eserlerine ve kültür hazinelerine kayıtsız kalındığını, Osmanlı döneminde de bu kültürün etkisi nedeniyle eski eser sevgisi ve bilincinden çok da bahsedilemeyeceğini belirten Mumcu, XIX. yüzyıldaki bazı aydınların çabaları ile eski eser konusunda bir harekete rastlandığını belirtir (Mumcu, 1969:65).

¹⁶ <http://www.kumid.net/euproject/admin/userfiles/dokumanlar/K-Sualti-Kultur-Miras,-UNESCO,-2001.pdf>, 12.05.2016

¹⁷ <http://www.kumid.net/euproject/admin/userfiles/dokumanlar/K-XIAN-deklerasyonu,-2005.pdf>, 12.05.2016

Osmanlı devletinin son döneminde, günümüzde kullanıldığı anlamda korumadan farklı olarak eski eserlerin özellikle taşınır eserlerin korunmasından ve genel anlamda müzecilikten bahsedilebilir (Madran, 2002:26).

Bu dönemde eski eserler hukuki durumlarını ifade eden fıkıh kitaplarında “sahibi belli olmayan” taşınabilir eşyalar olarak ifade edilmekte, taşınmaz eski eserlerle ilgili bir hüküm bulunmamaktadır. Fıkıh hükümlerine göre yapılar ya vakıflara, ya özel kişilere veya devlete aittir. Kimseye ait olmayanların rahatça tahrip edilebildiği bu ortam, eski eserler için olumsuz koşullar yaratmaktadır (Mumcu, 1969:65-66).

Bazı araştırmacılara göre Türkiye’de eski eser korumanın başlangıcı olarak Tophane-i Amire Müşiri Damat Ahmet Fethi Paşa’nın eski eserleri Aya İrini (St. Irene) Kilisesinde topladığı 1846 yılı olarak gösterilmektedir. Aya İrini Kilisesi 1453’de İstanbul’un Türkler tarafından fethinden sonra, değerli harp silah, araç ve gereçlerinin toplandığı “Cebehane” olarak düzenlenmiştir. 1726 tarihinde Cebehane’deki tüm malzemeler düzenlenerek “Dar-ül Esliha” adı ile yeni bir kuruluş gerçekleştirilmiştir. 1846 yılına ise Fethi Ahmet Paşa’nın gayretleri ile İstanbul’da Ayasofya Camisi’nin arkasındaki Aya İrini Kilisesi’nde Mecmua-i Esliha-ı Atika ve Mecmua-i Asar-ı Atika adı altında toplamasıyla ilk müze binası meydana getirilmiştir (Su, 1965:7, Paksoy, 1993:202).

Müzecilik hareketi taşınmaz varlıkların korunmasındaki düzenlemelerin eksik olduğunu göstermiştir ve 1869 yılında eski eserler hukukunun temelini teşkil eden, fıkıh hükümlerinin mahzurlarını hafifleten 6 maddelik ilk Asar-ı Atika

Nizamnamesi¹⁸, 1874 yılında görülen yetersizlikler üzerine otuz altı maddeden oluşan ikinci Asar-ı Atika Nizamnamesi hazırlanmıştır (Mumcu, 1969:68-72). (Ek-1)

Osmanlı bu yıllarda oldukça dar tanım ve davranışlar içerisinde, gündemde olanı, yani arkeolojik nitelikli yapıtları değerlendirmek ve korumakla yetinmekte, bugün korunması gerekli görülen alan, yapı ve taşınırlara ilişkin bir yaklaşım sergilememektedir (Madran, 2002:26).

Bununla birlikte II. Nizamname¹⁹ gene taşınmaz eski eserlerin korunması gereğinin devletçe kabul edildiğini ilk defa göstermesi bakımından bir aşamadır (Mumcu, 1969:71). (Ek-2)

Devrin önemli şahsiyetlerinden müzeci Osman Hamdi Bey tarafından hazırlatılan ve Mumcu'ya göre Türk eski eserler hukukunun temeli sayılan 1884 tarihli üçüncü nizamnamede eski eserler yalnız taşınabilir değerlerle sınırlandırılmamış taşınmaz mimari eserlerin de yerlerinde korunabilmesi fikri ortaya konmuştur (Mumcu, 1969:75).

Osman Hamdi Bey döneminde, çıkarılan üç nizamnamenin uygulanması sonucu elde edilen deneyimler ışığında 1906 yılında hazırlanan dördüncü ve son Nizamname, Cumhuriyet döneminde de kullanılacak ve 1973 yılına kadar tek koruma mevzuatı olma özelliğini koruyacaktır.

Yaklaşık 70 yılı kapsayan bu dönemde yasal bir düzenleme yapılmaması Cumhuriyet'in ilanı sonrası ağır bir savaştan çıkmış bir devletin verdiği önceliklerle açıklanabileceği değerlendirilmektedir.

¹⁸ Takvim-i Vekayi, Tertib-i Evvel, No 1053, 1 Şubat 1284 (Rumi), 1 Zilkade 1285 (Hicri), 13 Şubat 1869 (Miladi),

http://gazeteler.ankara.edu.tr/dergiler/milli_kutup/865/865_13//0159.pdf, 13.09.2016

¹⁹ Düstur, I.Tertib, Cilt:3,sayfa 434-438, 26 Mart 1290 (Rumi), 20 Safer 1291 (Hicri), 7 Nisan 1874 (Miladi)

<https://acikerisim.tbmm.gov.tr/xmlui/handle/11543/67>, 13.09.2016

Yukarıda belirtilen Cumhuriyet öncesi dönemin bazı özellikleri şöyle sıralanabilir:

- Dört nizamname hemen tümüyle arkeolojik alan ve eserlerle ilgili sorunların çözümüne ve süreçlerin tamamlanmasına ayrılmıştır. Bir başka deyişle İmparatorluğun gündeminde arkeolojik eserler ve genelde de taşınır eserler yer almaktadır. Ayrıca, kanun çalışmaları, son nizamname hariç, Türk İslam Dönemi yapıtlarını eski eser saymamıştır.

- Taşınmaz kültür varlıklarının korunması ve geliştirilmesine yönelik etkinlikler, müzecilik alan ve örgütlenmesinin dışında bağımsız bir yapı geliştirememiştir.

- Parasal kaynak konusunda vakıf gelirleri dışında bir programdan çalışması yoktur.

- Onarım uygulamalarında onarım gereksinmesinin başlamasından uygulamanın tamamlanmasına değin süreçte yeni kurallar izlense de eski sürecin sürdürüldüğü görülmektedir (Madran, 2002:81-82).

Cumhuriyetin ilk yıllarında savaşlar sonucu birçok kaynağını ve insan gücünü yitirmiş, bir imparatorluk sonrası yepyeni bir yönetim biçimi ve bu yönetim biçiminin gerektirdiği alt ve üst yapı kurumlarını oluşturmak durumunda olan; ulaşım, bayındırlık, eğitim ve sanayi gibi bir çok alanda atılım yapmak zorunda olan ve bunu bir ulusun prestiji olarak gören bir devlet karşımıza çıkmaktadır. Bu nedenle ilk yıllarında Cumhuriyet, koruma sektörünü ön planda tutamamıştır (Madran, 2002:166).

Bununla birlikte, Cumhuriyet sonrası dönemde Atatürk'ün 1931 tarihindeki Konya gezisinde Başbakan İsmet İnönü'ye gönderdiği telgraf koruma etkinliklerine

ivme kazandıran belge niteliğindedir. Atatürk, müzelerde pek çok eserin korunduğunu ancak Konya’da özellikle Selçuklu Devri’ne ait mimarlık eserlerinin harap olduğunu ve artık bu tür eserlere de eğilmek gerektiğini belirtmiştir (Özgünel, 1987:899-900).

1930’lardan sonra sınırlı bir grup tarafından oldukça geniş kapsamlı, nesnel, ileriye dönük koruma anlayışı ortaya konulmuş fakat kamuoyu ilgisizliği, maddi yetersizlik, uygulanabilecek yasal kuramlar olmaması gibi nedenlerden dolayı kurumların ve yeni kurulan komisyonların çalışmaları istenilen başarıya ulaşamamıştır (Akçura, 1972:41).

Madran (2002:166), korumacılıkta Cumhuriyet’in ilk on yılını (1930’a kadar) bir geçiş ve hazırlık dönemi, ikinci on yılı (1930-1940) yasal ve örgütsel düzeyde en çok etkinliğin gerçekleştiği dönem, 1940-1950 arasını ise etkinlik açısından kısır fakat kurumsallaşma açısından oturmuş bir dönem olarak tanımlamıştır.

1950’li yıllardan sonra hızlı kentleşme ve canlanan imar faaliyetleri sonucu, eski eserler yıkıma uğramış, özellikle İstanbul’da hem tarihi eserlere hem şehir dokusuna aykırı bir yol izlenmiş, taşınmaz eski eserlerle ilgili sorunlar tekrar gündeme gelmiş, imar çabaları sırasında ortaya çıkabilecek imar ve eski eser sorunlarını çözmek korunmalarını denetlemek üzere 1951 yılında Gayrimenkul Eski Eserler ve Anıtlar Yüksek Kurulu (GEEAYK) kurulmuştur (Zeren, 1984).

2 Temmuz 1951 tarihinde yürürlüğe giren 5805 sayılı “Gayrimenkul Eski Eserler ve Anıtlar Yüksek Kurulu Teşkiline ve Vazifelerine Dair Kanun”la kurulan GEEAYK; yurtdışında korunması gereken mimari ve tarihsel özelliklere sahip anıtların ve diğer taşınmaz eski eserlerin korunma, bakım, onarım, restorasyon işlerinde uyulacak ilkeleri ve programları saptamak; saptadığı ilke ve programların

uygulanmasını izlemek ve denetlemek; anıtlar ve taşınmaz eski eserlerle ilgili olarak kendisine sunulacak ve özel araştırmaları ile kurul üyeleri tarafından bilgi edinilecek her türlü konu ve uyuşmazlık üzerinde bilimsel görüş bildirmekle yükümlü kılınmıştır.

Tarihi ve kültürel çevreleri içeren kentlerde planlama ölçeğinde ilk duyarlılığın Doğan Kuban'ın hazırladığı İller Bankası'nın 'Kent Planının Analitik Araştırma Raporları'nda, söz konusu kentlerin tarihi gelişmesini özetleyen, daha çok tek tek tescilli yapıların kent bütünü içindeki statülerini belirleyen kısa raporları olduğu belirtilmektedir. 1965 Sivas, 1966 Erzurum için hazırlanan kısa raporları daha ayrıntılı 1967 Kastamonu ve 1968 İznik raporları izlemiştir (Akın, 2006:28).

1973 tarihinde yürürlüğe giren 1710 sayılı Eski Eserler Yasası ile korunacak değerler konusuna yeni tanımlamalar, kısıtlamalar getirilmiş, tek yapı ölçeğinden alan ölçeğinde korumaya geçilmiş, korunacak değerler ve sitler sınıflandırılmış, tümünün değerlendirilerek korunması esası getirilmiş, ilk kez arkeolojik sit tanımına yer verilmiştir.

Cumhuriyet dönemindeki mevzuatta ilk kez yapılan arkeolojik sit tanımı şu şekildedir: ²⁰ “...Antik bir yerleşmenin veya eski bir medeniyetin kalıntılarının bulunduğu yer veya su altında bilinen veya meydana çıkarılan yelere arkeolojik sit ...denir”.

Eski eserlere ilişkin yönetsel yapı merkezi olmayı sürdürmüş, GEEYAK aracılığı ile eski eser ve alanlar hakkında kararlar alınmıştır. Zaman kısıtlılığı olan proje ve uygulamalarda merkezi karar alma süreci korumanın aleyhinde olmuş, bu eleştiriler kapsamında 12 Eylül 1980 darbesi ve Anayasa değişikliği sonrası koruma

²⁰ 6.5.1973 tarih ve 14527 sayılı Resmi Gazetede yayımlanarak yürürlüğe giren 25.04.1973 tarih ve 1710 sayılı Eski Eserler Kanunu 1. maddesi.

kanunu yeniden düzenlenerek 2863 sayılı Kanun çıkarılmış²¹; korumada merkezi yönetimden yerelliğe geçiş 2863 sayılı Kanun kapsamında çeşitli illerde oluşturulan kurullar aracılığı ile sağlanmıştır.

Kültür varlıklarının korunacağı ve bu amaçla destekleyici ve teşvik edici tedbirler alınacağı Anayasanın 63.maddesi hükmüdür. 2863 sayılı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu; 150 yıllık “eski eser” kavramından farklı olarak “kültür varlığı” ,“tabiat varlığı” tanımlarını kullanmıştır. Yedi bölümden oluşan Kanun taşınır ve taşınmaz olmak üzere iki ana bölümde kültür ve tabiat varlıklarına ilişkin hükümler içermektedir. Kanunda “arkeolojik sit” tanımı yerine genel “sit” tanımı yapılmış, Kanun kapsamında kurulan ve korunması gerekli taşınmaz kültür ve tabiat varlıklarının korunması ve restorasyonu ile ilgili işlerde uygulanacak ilkeleri belirlemek görevi verilen Kültür Varlıklarını Koruma Yüksek Kurulunun kararları ile arkeolojik alan tanım ve uygulamalarının yapılması öngörülmüştür.²²

1986 ve 2004 yılında yapılan geniş kapsamlı değişiklikler ile doğal varlıklar ve tabiat koruması sorumluluğunun başka bir Bakanlığa verildiği 2011 yılındaki Kanun Hükmünde Kararname değişikliği ile 3 kez geniş kapsamlı değişikliğe uğrayan 2863 sayılı Kanunun taşınmazlara ilişkin temel yaklaşımı; kültür varlığı taşınmazların korunmasında tespit ve tescilin esas olması, taşınmazların devlet malı niteliği ve korunmasının devlet sorumluluğunda olması; arkeolojik alanlar da dahil olmak üzere alan korumasındaki en önemli enstrümanının koruma amaçlı imar planı olması, korumaya ilişkin karar mekanizmalarının belirlenmesidir.

²¹ 2863 sayılı Kanun 23.07.1983 gün ve 18113 sayılı Resmi Gazetede yayımlanarak yürürlüğe girmiştir.

²² “Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Yüksek Kurulu” ismi 17.08.2011 tarih ve 28028 sayılı Resmi Gazete’de yayımlanarak yürürlüğe giren 648 sayılı Kanun Hükmünde Kararname’nin 41. maddesi kapsamında “Kültür Varlıklarını Koruma Yüksek Kurulu” olarak değiştirilmiştir.

Kanun; bir yerin sit olarak ilanının o alandaki her ölçekteki plan uygulamasını durdurduğunu belirterek, yeni statüsü göz önüne alınarak koruma amaçlı imar planının yapılmasını şart koşar. Ayrıca ilgili maddede plan yapılıncaya kadarki sürece ilişkin hükümler de bulunmaktadır.²³ 2004 yılında yapılan düzenleme ile arkeolojik alanların korunmasında yeni bir araç olarak alan yönetimi ulusal mevzuatımızda yer almıştır. Türkiye’de arkeolojik alanların korunmasında 2863 sayılı Kanun ve ilgili mevzuat en önemli enstrüman olmayı sürdürmektedir.

2.2. ARKEOLOJİK ALANLARIN KAVRAMSAL BOYUTU

2.2.1. Arkeoloji Bilimi ve Kavramlar:

Yunanca kökenli “archaios” ve “logos” kelimelerinden türeyen arkeoloji, insanlık tarihine ait her türlü uygarlık ve kültür izini bilimsel ilke ve yöntemlerle araştıran, çeşitli alt bilim alanlarının katkısıyla analiz eden, yorumlayan ve sonuç olarak bilimsel bilgi haline getiren bir bilim dalıdır (Can, Işıklı, 2013:171).

Özdoğan arkeolojiyi, geçmiş zaman ölçeğiyle ve somut kalıntılara dayanarak, geleceğe katkıda bulunmak amacıyla uygarlığın gelişim sürecini anlamaya ve yorumlamaya çalışan bilim dalı olarak tanımlar. Bu tanım tüm insanlığın ortak kültür mirasını kapsayan evrensel bir anlam içermektedir (Özdoğan, 2006:43).

Buna göre arkeolojinin amacı, “geçmişe ait bir şeyler bulmak” değil, geçmiş anlamak ve ortaya çıkan bilgiyi, günümüzde yaşayan insanların kimliklerini

²³2863/ 17. madde

zenginleştirecek, onların uygarlık süreci içindeki yerlerini anlamalarına, bunun önemini hissetmelerine yardımcı olacak şekilde kullanmak ve bu birikimi gelecek kuşaklara aktarmaktır (Özdoğan, 2006:44).

Metodolojik olarak arkeoloji; insanın ortaya çıktığı ilk andan itibaren, onun yaşam, inanış ve sanat adına ürettiği tüm somut değerleri arayıp bulan, bunları malzemesine, teknolojisine sanatsal özelliklerine göre kronolojik bir düzen içinde tarif ve tasnife tabi tutarak belgeleyen, bu belgeleri yorumlayarak insanlığın yaşamı hakkında aydınlatıcı bilgiler sunmaya çalışan bir bilim dalıdır (Tırpan, 2003:4).

Arkeoloji biliminin kökenleri ile ilgili iki ana yaklaşım olduğu değerlendirilmektedir (Trigger, 2014:39). Arkeolojinin kökenlerini arkeologların, geçmiş uygarlıkların maddi kalıntıları olarak tespit edilen şeylere yönelik herhangi bir ilgiye kadar götüren Schnapp, buluntulara ulaşılarak elde edilen bilginin geçmişle bağlantısının ortaya çıkarılması kapsamında bilgi üretme ve bilgiyi dönüştürme işleminin gerçekleştiğini, bu kapsamda arkeolojinin nesne bilimi olarak da adlandırılabilirliğini belirtir (Schnapp, 1996).

Trigger ise arkeolojinin kökenini arkeologların odaklarını geçmiş hakkında daha çok şey öğrenmek için maddi kültürün kesin kullanımıyla sınırlandırmaktadır (Trigger, 2014:39).

Avrupa Konseyi tarafından yapılan tanıma göre, her çeşit mekanda bulunan tüm kalıntılar ve insanoğlunun geçmiş varlığının tüm izleri arkeolojik mirasın parçası olarak kabul edilmektedir. Yeraltı, yerüstü ve su altında bulunan her türlü yapı,

inşaatlar, mimarî eser grupları, açılmış sit alanları, taşınır varlıklar, diğer tür anıtlar ve bunların çevresi bu kapsama girmektedir²⁴.

Arkeoloji bir bilim dalı olarak 18 yy.da Winckelmann (1717-1768) ile başlatılır. Winckelmann M.S. 79 yılında Vezüv yanardağının külleri ve lavları altında kalan Pompei ve Herculaneum kentleri kazılarında bulunan eserleri yayınlamasıyla arkeoloji biliminin kurucusu olduğu kabul edilmektedir (Tırpan, 2003:4).

19. yy. da eski kültürlerin yağmalanmasıyla paralel olarak yürütülmeye başlanan ve bir kısmı halen devam eden arkeolojik kazıların sonuçlarının yayınlanması ile arkeolojinin önem kazandığı değerlendirilmektedir. Arkeolojik alanlar; kazı veya diğer araçlar çerçevesinde gerek bilime hizmet etmesi gerekse insanlar ile direkt etkileşimde olan fiziksel alanlar olması nedenleriyle arkeoloji kavramının temel olgularıdır.

Arkeolojik Sitler

Cumhuriyet sonrası korumaya ilişkin hükümlerin yer aldığı ilk yasa olan 1710 sayılı kanun metninde arkeolojik sit tanımı yer almışken 2863 sayılı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanununda arkeolojik sit alanlarına ilişkin bir hüküm yer almamakta ancak sit tanımı yapılmaktadır²⁵:

"Sit"; tarih öncesinden günümüze kadar gelen çeşitli medeniyetlerin ürünü olup, yaşadıkları devirlerin sosyal, ekonomik, mimari ve benzeri özelliklerini yansıtan kent ve kent kalıntıları, kültür varlıklarının yoğun olarak bulunduğu sosyal

²⁴ 16.01.1992 tarihinde Malta/Valetta 'da imzalanan Arkeolojik Mirasın Korunmasına İlişkin Avrupa Sözleşmesi ; 05.08.1999 tarih ve 4434 sayılı Kanun ile Türkiye Cumhuriyetince uygun bulunarak sözleşmeye taraf olunmuştur.

²⁵ https://www.tbmm.gov.tr/tutanaklar/KANUNLAR_KARARLAR/kanuntbmmc056/kanuntbmmc056/kanuntbmmc05601710.pdf, 11.06.2016

yaşama konu olmuş veya önemli tarihi hadiselerin cereyan ettiği yerler ve tespiti yapılmış tabiat özellikleri ile korunması gerekli alanlardır.”

Kanunda yapılan sit tanımı genel olarak arkeolojik alanları kapsamakta fakat son cümledeki “tarihi hadiselerin meydana geldiği” ifadesiyle “tarihi sit alanlarını” “tespiti yapılmış tabiat özellikleri” ifadesi ile de doğal sit alanlarını tariflemekte ve sit alanlarını kavramsal olarak çoğaltmaktadır.

Arkeolojik sit ise anılan Yasa kapsamında kurulan Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Yüksek Kurulunun hala yürürlükte olan 5.11.1999 tarih ve 658 sayılı ilke kararında *“İnsanlığın varoluşundan günümüze kadar ulaşan eski uygarlıkların yer altında, yer üstünde ve su altındaki ürünlerini, yaşadıkları devirlerin sosyal, ekonomik ve kültürel özelliklerini yansıtan her türlü kültür varlığının yer aldığı yerleşmeler ve alanlardır.”* şeklinde tanımlanmıştır. (Ek-3)

Söz konusu ilke kararı; arkeolojik sit tanımı yaptıktan sonra sitlerde derecelendirme yaparak arkeolojik sitlerin taşıdıkları önem ve özellikleri ile alanda uygulanacak koruma ve kullanma koşullarını belirler.

Karar kapsamında 1. ve 2. derece arkeolojik sit alanları bilimsel çalışmalar dışında aynen korunacak olan ve kesin yapı yasağı olan alanlar olarak belirtilmiştir. 3. derece sitler ise koruma - kullanma kararları doğrultusunda yeni düzenlemelere izin verilebilecek arkeolojik alanlar olarak tanımlanmıştır. 3. derece sitlerde yapılaşmaya izin verilmiş ancak alana ilişkin koruma amaçlı imar planı veya plan yapılıncaya kadar geçerli olacak geçiş dönemi yapılaşma koşulları hükümleri ile alanda ilgili müzece yapılacak sondaj kazısı sonuçlarına göre uygulama yapılabileceği hükme bağlanmıştır.

Ancak, Kültür ve Turizm Bakanlığı Kültür Varlıklarını Koruma Yüksek Kurulu, arkeolojik sit alanlarının bulunduğu alanlarda gündeme gelen kamu güvenliği ile ilgili gelişmeler nedeniyle söz konusu ilke kararını yeniden değerlendirerek, kesin yapı yasağı bulunan I. ve II. derece arkeolojik sit alanlarına güvenlik nedeniyle yapı yapılabilmesini uygun değerlendirmiştir.²⁶

g) “Kamu düzeni veya güvenliğinin olağan hayatı durduracak veya kesintiye uğratacak şekilde bozulduğu ya da doğal afet yaşanan yerlerde, yapılmasında zorunluluk bulunan geçici uygulamalara ilişkin, zemine en az müdahale edilecek şekilde hazırlanan ve süresi belirlenen projelerin ilgili koruma bölge kurulunda değerlendirilebileceğine, projesi koruma bölge kurulunca uygun görülen geçici uygulamaların Kültür ve Turizm Bakanlığınca oluşturulacak bilim kurulu denetiminde yapılabilmesine”

Bununla birlikte, arkeolojik sitlere ilişkin 658 sayılı ilke kararında ayrı bir başlık altında belirtilen ancak 15.04.2005 tarih ve 702 sayılı “Kentsel Arkeolojik Sit Alanları Koruma ve Kullanma Koşulları” ilke kararı ile ayrı olarak belirtilen “kentsel arkeolojik sit” kavramı mevzuatta yer almaktadır. (Ek-4)

Söz konusu ilke kararında kentsel arkeolojik sit; arkeolojik sit alanları ile birlikte korunması gerekli kentsel dokuları içeren ve bu özellikleri ile bütünlük arz eden korumaya yönelik özel planlama gerektiren alanlar olarak tariflenmektedir.

Arkeolojik sitlere ilişkin ilke kararlarının bugüne kadarki gelişimi değerlendirildiğinde koruma ve kullanma koşullarının belirlendiği kararların esas olduğu ve aleyhinde bir mahkeme kararı olmadığı sürece yürürlükte kalmaya devam ettiği görülmüştür.

²⁶ 27/04/2016 tarih ve 29696 sayılı Resmi Gazete’ de yayımlanarak yürürlüğe girmiştir.

2863 sayılı Kanunun yayımlandığı 1983 yılında faaliyete geçen ve GEEYAK'ın yerini alan Taşınmaz Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Yüksek Kurulunca (TKTVKYK); 1987 yılında yürürlüğe giren 3386 sayılı Kanuna kadar arkeolojik sitlerin koruma ve kullanma koşullarının belirlendiği sadece bir ilke kararı alınmıştır.²⁷

Bununla birlikte 2863 sayılı Kanunda değişiklik yaparak yüksek kurulun ismini “Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Yüksek Kurulu” olarak değiştiren 3386 sayılı Kanun sonrası arkeolojik alanlara ilişkin 19 ilke kararı alınmış olup koruma ve kullanma koşullarının da belirtildiği karar dahil 7 tanesi halen yürürlüktedir. (Ek-5)

Arkeolojik sit alanlarının tespiti ve tescilinden sorumlu Kültür ve Turizm Bakanlığı istatistiklerine göre 2015 yılı sonuna kadar Türkiye’de 13947 arkeolojik sit alanı tescil edilmiş olup bu koruma bölge kurullarınca tescil edilen sit alanlarının % 94’üne karşılık gelmektedir.²⁸

Ören Yeri²⁹

Eski medeniyetlerin ürünü olan kültür varlıklarının tabiatla bütünleştiği alanlar dilimizde “ören yeri” ifadesi ile karşılığı bulunmaktadır. Ören yeri kavramsal olarak bir alanı ifade etmekle beraber arkeolojik alan kavramına eş veya arkeolojik alanın alt kavramı olabileceği değerlendirilmektedir.

²⁷ TKTVKYK’nun 6.01.1984 tarih ve 67 sayılı ilke kararı

²⁸ <http://www.kulturvarliklari.gov.tr/TR,44973/turkiye-geneli-sit-alanlari-istatistikleri.html>

²⁹ “Ören yeri” kelimesi yazım kurallarına göre ayrı yazılır ve mevzuat metinlerinde de bu böyledir. Ancak birleşik yazımı konusunda da örnekler görüldüğü için Türk Dil Kurumuna başvuru yapılmış, ayrı yazıldığı konusunda görüş alınmıştır. (Ek-6)

Cumhuriyet sonrası kültür varlıklarının korunmasına ilişkin genel hükümleri içeren 1973 tarih ve 1710 sayılı Kanunda arkeolojik sit kavramı ören yeri kavramı ile eşit tutulmuştur: “... *Antik bir yerleşmenin veya eski bir medeniyetin kalıntılarının bulunduğu yer veya su altında bilinen veya meydana çıkarılan yerlere arkeolojik sit (tarihi şehir kalıntısı) veya ören yeri...denir*”.

2863 sayılı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanununda “arkeolojik sit” ve “ören yeri” tanımı yer almamış, ören yeri taşınmaz kültür varlıkları arasında sayılmıştır. 2004 yılında 2863 sayılı Kanunda 5226 sayılı Kanun ile değişiklik yapılarak “ören yeri” tanımı Kanuna eklenmiştir³⁰:

“...Ören yeri”; tarih öncesinden günümüze kadar gelen çeşitli uygarlıkların ürünü olup, topoğrafik olarak tanımlanabilecek derecede yeterince belirgin ve mütecanis özelliklere sahip, aynı zamanda tarihsel, arkeolojik, sanatsal, bilimsel, sosyal veya teknik bakımlardan dikkate değer, kısmen inşa edilmiş, insan emeği kültür varlıkları ile tabiat varlıklarının birleştiği alanlardır...”

İlgili Kanunda ören yeri tanımı yapılmakta ancak arkeolojik bir alanın nasıl ören yeri olarak belirlenebileceğine ilişkin bir mevzuat bulunmamaktadır. Kültür ve Turizm Bakanlığınca 2015 yılı sonu ile tescil edilmiş 13947 adet arkeolojik sit alanı ve 32 adet kentsel arkeolojik sit alanı bulunmakta bununla birlikte Bakanlığın Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü internet sayfasında Bakanlığa bağlı 140 adet düzenlenmiş ören yeri olduğu belirtilmektedir ³¹ .(Ek-7)

Bakanlık, belirttiği 140 ören yerini “düzenlenmiş” olarak tanımlamaktadır. Söz konusu liste, doğal olarak tüm arkeolojik sit alanlarını kapsamamaktadır. Bu

³⁰ 2863 sayılı Kanunun 3. maddesi a/7 fıkrası

³¹ http://www.kulturvarliklari.gov.tr/TR,43253/bakanligimiza-bagli-muzeler.html?_tag1=-8587490203383055808

listede yer alan alanlar ile; ziyaretçilerin kontrollü bir şekilde gezebileceği, güvenlik görevlisi bulunan, ücretli veya ücretsiz olarak girişin kontrollü sağlandığı yerler kastedilmekte, söz konusu listenin belli bir mevzuat çerçevesinde düzenlenmediği değerlendirilmektedir.

Antik Kent

Antik kent kavramı arkeolojik alanların belli bir bölümünü belirten ancak mevzuatta yer almayan bir alan tanımlamasıdır. Antik kelimesi sözlükte “İlk Çağdaki uygarlıklarla, özellikle eski Yunan ve Roma uygarlıkları ile ilgili olan” olarak tanımlanmaktadır.³² Antik kentler bu kapsamda özellikle eski Yunan ve Roma uygarlıklarının yaşantısına ait çeşitli mimari kalıntıların bulunduğu bu alanlar olarak tariflenebilir.

Antik kentleri, tarih öncesi ile ortaçağ arasında kalan zaman diliminde insanoğlunun yerleşik düzene geçişi ile kentsel yerleşim olarak varlığını sürdürmüş, günümüzde yapısal olarak kalıntılarını gözlemleyebildiğimiz, sosyal, kültürel, savunma amaçlı yapı iz veya kalıntılarının okunabildiği yerler olarak da betimleyebiliriz.

Arkeopark

Arkeopark arkeolojik alanlar için son yıllarda sıkça kullanılan bir tanımlama olmuştur. Kelimenin ülkemiz mevzuatında hukuki bir karşılığı olmamakla birlikte çeşitli tanımları yapılabilmektedir. Genellikle bilimsel kazı çalışmalarının tamamlandığı arkeolojik alanların ziyaretçilere açılmasına yani kamusal bir hüviyet

³² www.tdk.gov.tr 18.04.2015

kazanmasına referans veren bir tanımlama olarak nitelendirilebilir. Kavram kamusal bir nitelik taşıyan “park” ifadesine büyük ölçüde dayanmaktadır. Ziyaretçilerin temel ihtiyaçlarının giderildiği ve ziyaretçilerin tanımlı alanlarda gezebildiği, arkeolojik kazıları henüz bitmiş veya devam etmekte olan, kentsel donatı elemanlarının da yer aldığı arkeolojik alanların arkeopark olarak nitelendirildiğini görmekteyiz.

Arkeopark benzeri bir kavram olan ve mevzuatta hukuki bir karşılığı olmayan açık hava müzesi de ulusal terminolojide kullanılmaktadır. Arkeopark kamusal bir alan olan ve özel bir kullanım alanı olarak tasarlanan park kavramına dayanmaktayken, açık hava müzesi ise daha geniş bir içerikle müze kavramına dayanmaktadır. Kazı çalışmaları tamamlanmış ya da uzun süredir yapılmayan alanlar için daha çok açık hava müzesi kullanılmaktayken (Göreme/Nevşehir, Karatepe/Osmaniye) kazı çalışmaları henüz bitmiş veya devam eden ve ziyarete açılan alanlar için arkeopark kavramının kullanıldığını görmekteyiz (Tilmen Höyük/Gaziantep, Aktopraklık Höyük/Bursa).

Arkeolojik park kavramının arkeolojik kalıntılarla yakın çevresindeki yerleşmeler arasında bir bağlantı hedefleyen bir yaklaşım olabileceğini belirten Arauz, doğal çevrenin içinden yürüyüş yolları düzenleyerek fiziksel olarak veya yerel kalkınma ve eğitim programlarıyla yerel halk arasında sembolik bir bağ kurularak başarılı bir bağın sağlanabileceğini belirtir. Bunun yanında arkeopark kavramı üzerinden bu çabaların yerel halkla diyalogu teşvik etmesi ile arkeolojik alan sınırlarının eğer varsa yöredeki doğal peyzajla bütünleşebileceği değerlendirilmektedir (Arauz, 2009:96).

Türkiye’de ilk arkeoloji parkı tanımının Fransız planlamacı Henri Prost tarafından 1947’de kullanıldığı belirtilmektedir (Arauz, 2009:98) İstanbul Tarihi Yarımada sınırlarını kapsayan, İstanbul Nazım Planı adıyla anılan ve 1936-1940 yılları arasında hazırlanmış olan Prost Planı’nda Sur-i Sultani ve Sultanahmet çevresinin “Arkeolojik Park olarak korunması ve turizm işleviyle geliştirilmesi” öngörülmektedir (Altinyıldız, 2007:292).

Kavram uluslararası terminolojide incelendiğinde; aşağıda belirtilen kriterler ile tanımlandığını görmekteyiz:

- Yüksek müzecilik standartlarını kullanan bir iletişimi içeren ve ziyaretçi odaklı kültürel değerlerin kar amacı gütmeyen ifadesi,
 - Ölçülebilir bir kültürel peyzaj alanı ile beraber ayırt edici özellikli bir anıta odaklanması,
 - Belirgin sınırları olan yönetilen geniş bir alan olması ve kontrollü bir girişe sahip olması
 - Rahat bir gezi imkanı sunan, araç parkları, tuvaletleri, gezi güzergahı
 - Turizm pazarı için odaklanması,
 - Amacının merkezine kamusal hizmet sunumu yerine korumayı koyması
- (McManus, 1999:59).

ICOMOS’un rehber, bildirge veya tüzükleri ile, UNESCO’nun Dünya Mirası Konvansiyonu’nun Uygulanması İçin Operasyonel Tüzük’ünde arkeolojik park kavramının ilginç bir şekilde yeteri kadar yer almamasına vurgu yapılan ICOMOS Salalah (Umman) Bildirgesinde arkeolojik park; bilimsel araştırmalarla halk arasında bir bağ kuran; miras kaynak değeri ile ayrılmış, halk için açıklayıcı, öğretici ve

dinlendirici özellikleri ile korunması gereken tanımlanmış alanlar olarak belirtilmiştir.³³

ICOMOS uzmanları ve akademik enstitülerin katılımıyla gerçekleşen toplantının sonuç bildirgesinde, arkeolojik parkların tanımı, alanda yapılacak kazı ve konservasyon çalışmaları, alan yönetimi ve koruma çalışmaları ile çevre düzenleme çalışmalarına ilişkin öneriler sunulmaktadır.

Arkeopark kavramının uluslararası terminolojide incelenmesinde, geçmişe ilişkin yapı ve anıtların arkeolojik veriler kullanılarak günümüzde inşa edilmesiyle oluşturulan ve yapılı kültürel alanlar (*constructed sites*) olarak tanımlanabilecek alanlar da karşımıza çıkmaktadır. Yapılan uygulamalar eski bir uygarlığa ait izleri aynı alanda yeniden sunumuna ilişkin rekonstrüksiyon uygulaması olmayıp, sit alanı olmayan açık alanlarda arkeolojik verilerin kullanılması ile fiziksel bazı uygulamaların gerçekleştirilmesidir. Kuzey Amerika ve bazı Avrupa şehirlerinde yaygın olarak görülen bu alanlar arkeolojik deney yapılabilmesine imkan sağlayan, eğitim fonksiyonunu içeren, turizm ile yerel veya kültürel kimliğin tanıtımını yapan alanlardır (Stone, Panel, 1999:4-5).

Modern turizm sektörü günümüzde “ürün” satışında ziyaret ve eğitimden daha çok “deneyim” ifadesini kullanmaktadır. Yapılı kültürel alanlarda (*constructed sites*) tüm varlıklara dokunulabilir olması ve ziyaretçilere deneyim sağlaması alanın durağan bir tema parkı olmadığını gösterir. Ayrıca bilimsel, eğitici ve tanıtıcı amaçları dengeli bir biçimde sağlamaya çalışan bu alanlar “Herkes için bir şeyler var” sloganını kullanır (Stone, Panel, 1999:6).

³³23-25 Şubat 2015 tarihleri arasında Umman Salalah’da yapılan “ICOMOS I. Arkeolojik Park ve Alanlara İlişkin Uluslararası Toplantının Sonuç Bildirgesi <http://whc.unesco.org/document/135364>, 12.05.2016

Höyük, Tümülüs ve Diğer Yerleşim Tanımları

Bir yerde uzun süreli yerleşim sonucunda yıkıntıların üst üste gelmesiyle oluşan yapay tepe olarak tanımlanan höyük, Arapça'da "Tell", "Tal" ya da "Til", İngilizce'de "Mound", Almanca'da "tall" ya da "hügel" olarak isimlendirilmektedir (Nissen, 2012:99; Karatağ, 2011:190-191; Saltuk, 1997:79-80).

Höyükler toprak kökenli malzeme olan kerpiçle inşa edilmiş yerleşmelerin doğal afetler, savaşlar, istilalar gibi sebeplerle yıkılıp toprakla kapanması, üzerine aynı yere yeni yerleşimlerin kurulması ile oluşmuştur (Başaran; 1988). Üst üste yerleşimler kültür katmanları olarak tanımlanır ve genellikle en yenisi üstte en eskisi en altta olmak üzere sıralanır.

Anadolu'da da evler, tarihöncesi çağlar boyunca kerpiçten yapıldığı için kültür katlarının zamanla üst üste yığılması ile topraktan büyük tepeler oluşuyordu. Üst üste oturan uygarlıkların katlarıyla oluşan tepeler daha sonraki yerleşimler için daha elverişli bir duruma gelmekteydi.

Höyüklerin karakteristik özellikleri; coğrafi ve iklim şartlarının yerleşime uygunluğu, toprağın verimli oluşu ve su kaynaklarına olan yakınlıktır. Höyüklerin oluşmasında en önemli etmen tarih öncesi dönemde yapı malzemesi olarak kullanılan taş, kerpiç ve ahşabın varlığıdır. Doğal etmenler ve savaşlarda çok kolay yıkılması sonrası ahşap ve kerpiç ağırlıklı bu yapı kalıntılarının bulunduğu alana, yukarıda belirtilen önemli etkenlerle gelen topluluklar, kendi yapılarında kullanmak üzere hazır malzemeden yararlanmışlardır.

İçerdiği katmanlaşma ile yerleşimlerin zaman kronolojisini veren höyükler, insanlığın geçmişi ile ilgili bilgileri günümüze aktaran en somut bilgi kaynaklarıdır (Savrum, 2012:6).

Tümülüs; bir yer altı mezar odasının üzerini örten toprak veya ince taş yığınının oluşan yapay tepe olarak tanımlanmaktadır. Latince “tumulo” “tumulus” kelimesinden dilimize geçmiş, kavramsal olarak içerisinde sandık tipi ya da oda tipi mezar barındıran tepe olarak tanımlanmaktadır. Temel olarak bir mezar ya da mezarı örtecek bir dolgu tabakası olarak ifade edilebilir (Steimle, 2012:907; Karatağ, 2011:410; Saltuk, 1997:185-186).

Tümülüsler höyük ile benzerlik gösterir ancak bazı özelliklerinden dolayı höyüklerden ayrılırlar. En belirgin özelliği huni şeklinde olması, tepe açısının dar olması, yapının yüzeyinde kiremit, tuğla, küp ve kül gibi malzemelerin olmamasıdır.

Dış görüntüsü höyüğü andırmakta olan tümülüsler, yığma tepesi altında planlı bir mimariyi barındırırlar. Kral ya da kral ailesinden ölen fertler kullandıkları muhtelif eşyaları ve hediye edilen eşyaları ile birlikte, inşa edilen taş ya da ahşap oda içine ceset ile birlikte konulmuştur. Tümülüsün boyu, mimari estetiği ölen kişinin zenginliği, değeri ölçüsünde değişmektedir.

Güneydoğu Avrupa, Karadeniz’in kuzeyi, Orta Asya ve Anadolu’da yoğun olarak yer alan ve önemli bölümünün birbirleri ile kronolojik ve kültürel bağlantısının bulunmadığı tümülüslerden Anadolu’da binden fazla tespit ve tescil edilmiştir (Saltuk, 1997:186, Er, 2004:365). Anadolu’nun en yüksek tümülüsü Lydia Tümülüsü olup, Ankara yakınlarındaki Gordion Büyük Tümülüs’ü ikinci sırada yer alır (Young, 1981).

2.2.2. Arkeolojik Alanların Tespiti ve Tescili

2863 sayılı Kanun; korunması gerekli alanların öncelikle Kültür ve Turizm Bakanlığının koordinatörlüğünde ilgili ve faaliyetleri etkilenen kurum ve kuruluşların görüşü alınarak tespitinin yapılmasını, yapılan tespit kapsamında korunması gerekli kültür varlığı olarak belirlenen bu alanların ilgili koruma bölge kurulu kararı ile tescillenmesi gerektiğini belirtir.

Arkeolojik alanların tespit ve tescili “Korunması Gerekli Taşınmaz Kültür Varlıklarının ve Sitlerin Tespit ve Tescili Hakkında Yönetmelik” kapsamında yapılmaktadır.³⁴ Buna göre bir alanın arkeolojik sit olarak tespit edilebilmesi için yazılı bilgiler, yüzey araştırmaları veya bilimsel diğer araştırmalara dayanması; çevresel gözlemler ile bilimsel varsayımlar veya topografik açılardan yeterli niteliklere sahip olması gerekir.

I. Derece Arkeolojik Sitler belirlenirken, tarih öncesinden günümüze kadar gelen çeşitli medeniyetlerin ürünü olup, yaşadıkları devirlerin sosyal, ekonomik, mimari ve benzeri özelliklerini yansıtan kent kalıntıları ile yerleşim alanları ve sosyal yaşama konu olmuş; taşınmaz kültür varlıklarına ait kalıntılar ve buluntuların veya bunu destekleyen taşınır kültür varlığı buluntularının yoğun olarak yer aldığı alanlardan olması,

II. Derece Arkeolojik Sitler belirlenirken, tarih öncesinden günümüze kadar gelen çeşitli medeniyetlerin ürünü olup, yaşadıkları devirlerin sosyal, ekonomik, mimari ve benzeri özelliklerini kısmen yansıtan yerleşim alanları ve sosyal yaşama konu olmuş alanlardan olması ancak I. Derece Arkeolojik Sitler kadar yoğun kültür

³⁴ 13/03/2012 tarih ve 28232 sayılı Resmi Gazete’ de yayımlanarak yürürlüğü girmiştir.

varlığı kalıntı ve buluntusuna sahip olmayan veya kısmen modern yerleşme birimleri ile de doku bozulmaları görülen arkeolojik alanlardan olması gerekir.

III. Derece Arkeolojik Sitler ise ender rastlanılan buluntulardan ve/veya bilimsel araştırmalar, çevresel gözlemler ile bilimsel varsayımlar sonucunda kültür varlığı veya kalıntısı bulunma olasılığı olan alanlardan olması veya I. ya da II. Derece Arkeolojik Sitlerle etkileşim içinde ve bu alanların korunmasında uzun ya da kısa sürede kamu yararı olan alanlardan olması gerekmektedir.³⁵

Koruma Bölge Kurullarınca bir taşınmazın kanun ve yönetmelikte açıklanan esaslara uygun olup olmadığına karar verilebilmesi için o taşınmaza ilişkin yapılan araştırma ve belgeleme işlemine “tespit” denmektedir. Tespit çalışması, Kültür ve Turizm Bakanlığı uzmanlarınca yapılabileceği gibi, koruma amaçlı imar planı müellifi, üniversiteler ya da bilimsel araştırma yapan uzmanlarca veya ilgili meslek odası gibi konu ile doğrudan ilgili kişi, kurum ve kuruluşlarca da hazırlanabilir. Ancak hazırlanarak Bakanlık ilgili birimlerine iletilen çalışmaların Bakanlık ilgili birim elemanlarınca yerinde kontrol edilmesi gerekmektedir. Ayrıca bu çalışmalarda ilgili ve faaliyetleri etkilenen diğer kurum ve kuruluşların görüşü alınır.

Arkeolojik alanların tespit edilebilmesi için en çok kullanılan, birincil ve klasik yöntem yüzey araştırmalarıdır. Kültür ve Tabiat Varlıklarıyla İlgili Olarak Yapılacak Araştırma, Sondaj ve Kazılar Hakkında Yönetmelik³⁶ yüzey araştırmasını; kültür varlıklarıyla ilgili herhangi bir meseleyi tahkik, tahlil ve teşhis etmek için kazı yapmaksızın toprak üstünde ve su altında yapılan çalışmalar olarak tanımlar.

³⁵ Korunması Gerekli Taşınmaz Kültür Varlıklarının ve Sitlerin Tespit ve Tescili Hakkında Yönetmelik Madde/4.

³⁶ 10/08/1984 tarih ve 18485 sayılı Resmi Gazete’ de yayımlanarak yürürlüğe girmiştir.

Arkeolojik yüzey araştırmalarında höyük, tümölüs, düz arazi yerleşimleri, eski yol, kurumuş dere yatağı gibi coğrafik şekil farklılıkları ile akropol, nekropol, gibi arkeolojik birimler ile metal, cam, seramik ve taş gibi arkeolojik veri sunacak taşınır varlıklar aranmaktadır. Bunların büyük bölümü arazi çalışması öncesi hava fotoğrafı kullanılarak tespit edilebilir. Arkeolojik yüzey araştırmalarında hava fotoğraflarının kullanılmasıyla hem zaman ve maliyetten tasarruf edilmiş olup hem de sistemli ve bilimsel araştırma yapabilme olanağı sağlanabilir.

Bu klasik yöntemlerden başka, zamandan tasarruf edilmek istenen durumlarda kullanılan, arkeolojik verinin gözle görölemediği ancak olasılık dâhilinde olan alanlarda yapılan, yer altını kazısız olarak radar dalgaları ile haritalamaya yarayan bir jeofizik metot olan jeoradar (georadar) yöntemi de kullanılabilir.

Bir diğer klasik yöntem olan sondaj kazıları, taşınır ve taşınmaz kültür varlıklarının tespit edilmesi amacıyla bilimsel yöntemlerle yapılan kazılardır.³⁷ Genellikle arkeolojik veri olma olasılığı kuvvetli olan ancak kesin veri elde edilebilmesi amacıyla kullanılan bir sistemdir.

Tespit çalışması sonrası hazırlanan tüm belgeler ilgili koruma bölge kuruluna sunulur. Tespiti yapılan alanlar kurulca niteliklerine uygun olarak tescil edilir. Yapılan tescillerde yürürlükte olan 658 sayılı ilke kararında belirtilen derecelendirme esas alınmaktadır. Bu nedenle tespiti yapılan bir alanın kaçınıcı derece arkeolojik sit alanı olduğu kararda belirtilmektedir. Sit alanının derecesinin belirlenmesi o alana ilişkin müdahalelerin niteliğini belirler.

³⁷ Kültür ve Tabiat Varlıklarıyla İlgili Yapılacak Yüzey Araştırması, Sondaj ve Kazı Çalışmalarının Yürütölmesi Hakkında Yönerge.

Tescil edilen alanlar koruma bölge kurulunun kararı ile ilgili kurum, kuruluş ve kişilere ilan olunur. Sit alanlarında malikleri idarece tespit edilemeyen taşınmazlar bulunuyorsa tescil kararları Resmi Gazetede yayımlanır ve Kültür ve Turizm Bakanlığının internet sayfasında bir ay süre ile duyurulur.

Bu süreç sonunda belirtilmesi gereken en önemli olgu bir alanın arkeolojik sit alanı olarak tescili o alanın mülkiyet durumunu değiştirmemekte sadece alanın niteliğini belirlemektedir. Bununla birlikte alanın imar haklarında kısıtlama getirmesi ve olası rantı engellemesi nedenleriyle toplumda alanın mülkiyet durumunun değiştiği ve devlet malı niteliği kazandığı algısı bulunmaktadır. Bu algının oluşmasında 2863 sayılı Kanun'un 5. maddesinde yer alan *“.....özel hukuk hükümlerine tabi gerçek ve tüzelkişilerin mülkiyetinde bulunan taşınmazlarda varlığı bilinen veya ileride meydana çıkacak olan korunması gerekli taşınır ve taşınmaz kültür ve tabiat varlıkları Devlet malı niteliğindedir”* hükmünün etkisi vardır.

2.2.3 Koruma Bölge Kurullarının Rolü

Kültür varlıklarının korunması konusunda sorumlu idare Kültür ve Turizm Bakanlığı'dır. 4848 sayılı Kültür ve Turizm Bakanlığı Teşkilat ve Görevleri Hakkında Kanun³⁸ kapsamında bu görev merkez teşkilatı içerisinde yer alan Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğünün görev alanı içerisine girmektedir.

Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü'nün görev alanına giren konular hizmetin yürütülmesi gereken yerlerin niteliği itibari ile taşra teşkilatı tarafından yerine getirilir. 2863 sayılı Kanun kapsamında, kültür varlıkları ile ilgili hizmetlerin bilimsel esaslara göre yürütülmesini sağlamak üzere, Bakanlığa bağlı

³⁸ 29/04/2003 tarih ve 25093 sayılı Resmi Gazete' de yayımlanarak yürürlüğe girmiştir.

Bakanlıkça belirlenecek bölgelerde kültür varlıklarını koruma bölge kurulları kurulmuştur.

Taşınmaz kültür varlıklarının korunması işlemlerinin merkezinde yer alan koruma bölge kurulları, korunması gerekli taşınmaz kültür ve tabiat varlıkları ile ilgili parsel ölçeğinde veya alan ölçeğinde korumaya ve uygulamaya yönelik her türlü karar organıdır. Kültür ve Turizm Bakanlığına bağlı 36 adet Kültür Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu bulunmaktadır. (Ek- 8)

Kültür varlıklarını koruma bölge kurulları, Bakanlık tarafından seçilen üyelerden oluşan kurul ile kurulun teknik ve idari hizmetlerini yürütmek üzere oluşturulan kurul müdürlüğü şeklinde ikili bir yapılanmaya sahiptir. Bakanlık bünyesinde yer alan Kültür Varlıklarını Koruma Yüksek Kurulu ve Kültür Varlıklarını Koruma Bölge Kurulları merkeze bağlı ancak sınırlı da olsa özerk yapıya sahip birimler olarak değerlendirilmektedir (Meral, 2012:6).

Kurulların oluşumuna ilişkin süreç aşağıda belirtilmektedir:

- 1983 yılında yürürlüğe giren 2863 sayılı Kanun ile Gayrimenkul Eski Eserler ve Anıtlar Yüksek Kurulu görevi sona ermiş ve Taşınmaz Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Yüksek Kurulu oluşturulmuştur.
- Aynı kanun kapsamında; Adana, Ankara, İstanbul, İzmir, Kayseri, Konya'da *taşınmaz kültür ve tabiat varlıkları bölge kurulları* oluşturularak faaliyete başlamıştır.
- 1987 yılında yürürlüğe giren ve 2863 sayılı Kanunun bazı maddelerini değiştiren 3386 sayılı Kanun³⁹ ile kurulların ismi değişmiş, *kültür ve tabiat varlıklarını koruma kurulu* ismini almıştır.

³⁹ 24/06/1987 tarih ve 19497 sayılı Resmi Gazete' de yayımlanarak yürürlüğe girmiştir

- İstanbul'daki kültür ve tabiat varlıklarının yoğunluğundan dolayı, işlemlerin daha hızlı yürütülmesi amacıyla, bu ildeki kurul sayısı 1987 yılında 3'e çıkarılmıştır.
- 2000 yılına kadar Antalya, Bursa, Diyarbakır, Edirne, Erzurum, Eskişehir, İzmir II, Nevşehir ve Trabzon koruma kurullarının kurulması ile kurul sayısı 17 olmuştur. 2000 yılında Muğla, Samsun ve Çanakkale Koruma Kurullarının kurulması ile 20 adet, 2006 yılında Aydın, İstanbul IV, İstanbul V, İstanbul VI, Karabük, Sivas, Şanlıurfa ve Van Koruma Bölge Kurulu kurulması ile 28 adet, 2007 yılında Kocaeli, Ankara Yenileme Alanı ve İstanbul Yenileme Alanları Koruma Bölge Kurullarının kurulması ile 31 adet, 2009 yılında Gaziantep, Kütahya ve İstanbul VII Numaralı Koruma Bölge Kurullarının kurulması ile 34 adet, 2011 yılında Kars, 2015 yılında Balıkesir Koruma Bölge Kurulu kurulmasıyla Koruma Bölge Kurullarının sayısı 36'ya ulaşmıştır.
- 2004 yılında 5226 sayılı Kanun ile 2863 sayılı Kanun'da yapılan değişiklik doğrultusunda kültür ve tabiat varlıklarını koruma kurulları, *kültür ve tabiat varlıklarını koruma bölge kurullarına* dönüştürülmüştür.
- 2011 yılında 648 sayılı Kanun Hükmünde Kararname ile 2863 sayılı Kanun'da yapılan değişiklik doğrultusunda kültür ve tabiat varlıklarını koruma bölge kurulları, *kültür varlıklarını koruma bölge kurullarına* dönüştürülmüş olup, bugün itibariyle 36 Koruma Bölge Kurulu faaliyetini sürdürmektedir

Her ne kadar süreç içerisinde ‘gayrimenkul eski eser ve anıtlar’, ‘taşınmaz kültür ve tabiat varlıklarını koruma’, ‘kültür ve tabiat varlıklarını koruma bölge’, ‘kültür varlıklarını koruma bölge’ gibi başlangıçlar içerse de, kurulların halk arasında kullanılan yaygın ismi ‘Anıtlar Yüksek Kurulu’dur. Tarihi ve kültürel varlıklara ilişkin haber ve yorumlarda ulusal televizyon kanallarında halen ‘anıtlar yüksek kurulu’ ifadesi geçmektedir. Ayrıca internet üzerinde en çok kullanılan arama motorunda ‘kültür ve tabiat varlıklarını koruma bölge kurulu’ ifadesinden 256.000 ‘anıtlar yüksek kurulu’ ifadesinden 379.000 sonuç çıkmaktadır.⁴⁰

Koruma bölge kurulları mimarlık, şehir planlama, arkeoloji, sanat tarihi ve hukuk meslek dallarında uzman 7 üyeden oluşmaktadır. Bu üyeler Kültür ve Turizm Bakanlığınca seçilmektedir. Ayrıca, Kültür Varlıklarını Koruma Yüksek Kurulu ve Kültür Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu Yönetmeliğinin⁴¹ 9. maddesinde görülecek konunun ilgisine göre belediye, valilik, Çevre ve Şehircilik Bakanlığı, Vakıflar Genel Müdürlüğü, Orman ve Su İşleri Bakanlığı, müze müdürlüğünün temsilcilerinin de kurul toplantılarına kurum temsilcisi üye sıfatı ile katılacağı belirtilmiştir. Kurula oy hakkı olmamak kaydıyla, rölöve ve anıtlar müdürü ile danışman uzman çağırılabilmesi ve ilgili meslek odalarının, koruma bölge kurulu toplantılarına gözlemci olarak katılabileceği kanunla düzenlenmiştir.

2011 yılında yürürlüğe giren 648 sayılı Kanun Hükmünde Kararname⁴² kapsamında yapılan değişiklik ile 2 üyenin Yüksek Öğretim Kurumunca seçilmesi

⁴⁰ <https://www.google.com.tr/#q=an%C4%B1tlar+y%C3%BCksek+kurulu>, 31.03.2016

⁴¹ 19/04/2012 tarih ve 28269 sayılı Resmi Gazete’ de yayımlanarak yürürlüğe girmiştir.

⁴² Çevre ve Şehircilik Bakanlığının Teşkilat ve Görevleri Hakkında Kanun Hükmünde Kararname ile Bazı Kanun ve Kanun Hükmünde Kararnamelerde Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun Hükmünde Kararname 17/08/2011 tarih ve 28028 sayılı Resmi Gazete’ de yayımlanarak yürürlüğe girmiştir.

hükmü kaldırılarak tüm üyelerin Bakanlıkça seçilmesi ve 5 olan üye sayısının 7'ye çıkarılması karara bağlanmıştır.

Yeni düzenleme ile yedi üyenin hepsinin Bakanlıkça seçiliyor olmasının koruma bölge kurullarının bağımsız yapısına uygun düşmediği; arkeoloji, sanat tarihi, hukuk, şehir planlama ve mimarlık eğitimi almış kişiler arasından atanacakları belirtilen koruma bölge kurulu üyelerinin yeterli uzmanlık birikimlerinin bulunup bulunmadığı konusunda objektif kriterler belirlenmediği değerlendirilmektedir (Meral, 2012:13).

Ayrıca, kurullar ilgili yönetmeliğe göre ayda en az dört kez; gündemde konu bulunmaması halinde ise en az iki kez toplanmak zorundadır. Gündemi yoğun olan kurullarda toplantı sayısı; kurul üyelerinin toplantı başına huzur hakkı alması ve huzur hakkının ayda en fazla 6 kez alınabileceğine ilişkin yasal sınırlama nedeniyle en fazla 6'ya çıkmaktadır.

Koruma bölge kurulları, kanun ve ilgili mevzuat ile Koruma Yüksek Kurulunun ilke kararları doğrultusunda arkeolojik alanlara ilişkin şu görevleri yürütür:

- Bakanlıkça tespit edilen veya ettirilen ya da Vakıflar Genel Müdürlüğünce tespit edilen korunması gerekli kültür varlıklarının tescilini yapmak,
- Sit alanlarının tescilinden itibaren üç ay içinde geçiş dönemi yapı şartlarını belirlemek,
- Ören yerlerine ilişkin çevre düzenleme projeleri ile bunların her türlü değişikliklerine ilişkin görüş bildirmek,
- Korunması gerekli taşınmaz kültür varlıklarının koruma alanlarının tespitini yapmak,

Koruma bölge kurullarına getirilen en önemli eleştiri; alınan kararlarda bir standart olmaması başka bir deyişle türdeş bir duruma her kurulun farklı yorum getirerek karar almasıdır. Bunun en büyük sebebi koruma kurullarını oluşturan üyelerin korumaya bakış açısı ile ilgilidir.

2.3 ARKEOLOJİK ALANLARIN KORUNMASINDA PLANLAMA VE YÖNETİM

Eski uygarlıkların kültürlerini ve yaşamlarını yansıtan eserlerin bulunduğu alanların tespit edilmesi sonrası bu alanların gelecek kuşaklara bırakılabilmesini teminen yapılabilecek ilk işlem tescil yani alanın yasal bir statüye kavuşmasıdır. Pasif koruma yöntemi de sayılabilecek olan tescil işlemi sonrası yer üstündeki eserlerin nasıl korunacağı, alanda bilimsel kazı yapılıp yapılmayacağı, bu süreçlerin sonunda alanda bulunan kültürel varlıkların taşınır olanların başka bir alanda (müze, kültür merkezi..) taşınmaz eserlerin ise bulunduğu alanlarda nasıl korunacağı gibi konular bir planlama ve yönetim anlayışının ortaya konması gerekliliğini ortaya çıkarır.

Korumada karar, siyasa ve tutumları ile belirleyici rolü olan Avrupa ülkeleri arkeolojik alanların korunmasında da yön verici mevzuat düzenlemeleri gerçekleştirmiştir.

1969 yılında Londra’da kabul edilen Arkeolojik Mirasın Korunmasına Yönelik Avrupa Sözleşmesi arkeolojik alanlar adına uluslar arası platformlarda gerçekleşen en detaylı ilk çalışma olarak ifade edilebilir. Ortaya konan ilkelerin tamamlanması gerekliliği kapsamında 1992 yılında Malta/Valetta’da gözden

geçirilen sözleşme ile ⁴³; arkeolojik mirasın korunması, yaşatılması ve gelecek kuşaklara aktarılması adına önemli söylemler geliştirilirken, uygulama araçları tanımlanarak karşılaşılabilecek sorunlara ilişkin çalışma prensipleri belirlenmiştir. Küresel koruma politikaları ve arkeolojik mirasın korunması bağlamında önemli bir belge olan ve 1999 yılında Türkiye'nin de taraf olduğu sözleşme ile bu alanların korunması günümüzde de sağlanmaktadır.

Bu belgede Avrupa tarihinin en eski kaynağı olan ve tehdit altında bulunan Avrupa Arkeolojik Mirasının korunması için ulusal bir envanterin hazırlanması, kazıların nitelikli kişiler tarafından yapılarak bilimselliğinin garanti altına alınması, kazılardan elde edilen bilginin yayılması, izinsiz kazıların engellenmesi vb. konularda üye ülkelerin sorumlulukları tanımlanmıştır (Madran, Özgönül, 1999).

Sözleşme; taraf ülkelerin öncelikle tanımlaması yapılan arkeolojik mirasın tespitini ve koruma önlemlerinin alınmasını bekler. Aşağıda belirtilen hususlar sözleşmenin çerçevesini oluştururken korumadaki süreci de tanımlar:

- Arkeolojik mirasın tanımlanması,
- Tanımlanan alanların yasal bir zemine oturtulması (Envanterleme, tespit, tescil vb.),
- Arkeolojik miras alanının bilim dünyasına hizmet etmesi,
- Arkeolojik miras alanlarının kamulaştırılması ve taşınır varlıkların saklanması için uygun koşullar oluşturulması,
- Hazırlanmakta olan kalkınma planlarında arkeologların yer alması, var olan planlarda gerekli görülmesi halinde revizyon yapılabilmesi, disiplinler arası

⁴³ bkz. dipnot 9

Çalışmaların geliştirilmesi, bilimsel niteliklerine zarar vermeden arkeolojik alanların halka sunulması,

- Arkeolojik çalışmaların herhangi bir gelişme projesinin parçası olarak finanse edilmesi, çalışmalar için kaynak oluşturulması,
- Bilimsel bilginin yayılımının temin edilmesi ve kolaylaştırılması,
- Taraf kamuoyunun bilincinin arttırılmasına yönelik çalışma yapılması,
- Arkeolojik miras alanında kaçak kazı yapılmasının engellenmesi, yasa dışı kültür varlığı ticaretini engellemeye yönelik tedbirler alınması,
- Bilimsel deneyimlerin paylaşılması ve uzman değişiminin sağlanması,
- Tüm bu sürecin kontrolü ve izlenmesinin sağlanması.

1990 yılında Lozan’da toplanan ICOMOS Genel Kurulunun kabul ettiği “Arkeolojik Mirasın Korunması ve Yönetimi Tüzüğü” de arkeolojik mirasın korunması için doğru yönetimin şart olduğunu vurgular.⁴⁴ Ayrıca doğru bir yönetim için devlet yetkilileri ile birçok disiplinin uzmanları, akademik araştırmacılar, özel veya kamu girişimcileri ve halk arasında etkin işbirliği gerektiğini belirtir.

Tüzük sırasıyla; bütünleşik koruma politikaları, koruma yasa ve ekonomisi, arkeolojik belgeleme ve araştırma, alan bakımı ve koruma, arkeolojik mirasın halka sunulması ve bilgi paylaşımı, arkeolojik miras yönetiminde uzmanların nitelikleri ve uluslararası işbirliği ile ilgili hükümler içermektedir.

Bir alan veya işletmenin yönetimi için yönetilenlerin tanımlanabilir ve belirli olması ilkesinden hareketle; arkeolojik miras yönetiminin genel hedefinin, bütün ilgili belge ve koleksiyonların da uzun vadeli koruma ve bakımını sağlayarak, anıt ve sitleri yerinde korumak olması gerektiğini belirten sözleşme; eğer kazıdan sonra

⁴⁴ bkz. dipnot 11

gerekli bakım ve yönetim sağlanamayacaksa, arkeolojik mirasın kazılarak ortaya çıkarılmaması gerekliliğini vurgular.

Arkeolojik alanların korunmasındaki Avrupa mevzuatını değerlendirdiğimizde; alan planlaması ve yönetimin sürdürülebilir bir koruma için gerekli olduğu bu araçların kullanılmasında paydaş kurumların yetki ve sorumluluklarının önem kazandığı söylenebilir.

2.3.1. Arkeolojik Alan Korumasında Paydaşlar

2.3.1.1. Kültür ve Turizm Bakanlığı

Kültür varlıklarının korunması konusunda ülkemizde öncelikli görevli idare Kültür ve Turizm Bakanlığı'dır. 4848 sayılı Kültür ve Turizm Bakanlığı Teşkilat ve Görevleri Hakkında Kanunun 1. maddesi ile tarihî ve kültürel varlıkları; araştırmak, korumak, ilgili kamu kurum ve kuruluşlarını yönlendirmek, bu kuruluşlarla işbirliğinde bulunmak, yerel yönetimler, sivil toplum örgütleri ve özel sektör ile iletişimi geliştirmek ve işbirliği yapmak görevleri Kültür ve Turizm Bakanlığına verilmiştir. Aynı kanun kapsamında bu görev merkez teşkilatı içerisinde yer alan Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğünün görev alanı içerisine girmektedir.

Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü ana faaliyet alanlarını kazı ve yüzey araştırmaları, tespit ve irdeleme, müzecilik, restorasyon, ören yeri çevre düzenlemesi, kültürel çalışmalar, uluslararası çalışmalar, kaçakçılığın önlenmesi, takas ve kamulaştırma, teşvik ve sponsorluk ile taşınmaz kültür varlıklarına yardım çalışmaları olarak belirtmektedir.⁴⁵

⁴⁵ <http://www.kulturvarliklari.gov.tr/TR,43251/faaliyetler.html>, 30.01.2015

Kültür ve Turizm Bakanlığı bu hizmetleri merkeze bağlı taşra teşkilatı olarak kültür varlıklarını koruma bölge kurul müdürlükleri, restorasyon ve konservasyon laboratuvar müdürlükleri ile rölöve ve anıtlar müdürlükleri aracılığıyla yürütür. Koruma hizmetlerinin yürütülmesinde bir diğer birim müze müdürlükleridir. Ancak müze müdürlükleri idari olarak doğrudan merkeze bağlı olarak değil illerdeki Valilik İl Kültür ve Turizm Müdürlüklerine bağlıdır. Bununla birlikte müzeler Kültür ve Turizm Bakanlığının koruma ile ilgili görevlerini yerine getirir.

Söz konusu birimlerde arkeolog, koruma uzmanı, restoratör, mimar, mühendis gibi meslek uzmanlarını istihdam eden Bakanlık açığa çıkarılan taşınır kültür varlıkları eserlerin tescili, tasnifi, saklanması gerekiyorsa konservasyonu ve diğer koruma önlemlerinin alınmasını ve arkeolojik alandaki taşınmaz kültür varlıklarının yerinde korunması için gerekli önlemlerin alınmasını sağlar.

Kültür varlıklarını koruma bölge kurullarının dışında Bakanlığın konuyla ilgili diğer birimleri müzeler, restorasyon ve konservasyon laboratuvar müdürlükleri ile rölöve ve anıtlar müdürlükleridir.

Müzeler

Müzeyi; toplumun hizmetinde olan ve onun gelişimi için çalışan, insanlığın somut ve somut olmayan kültürel mirası ile çevresini tanınması ve sahiplenmesi amacıyla ilmi yöntemlerle açığa çıkaran, inceleyen, değerlendiren, koleksiyonlar oluşturan, koruyan, tanıtan, sürekli ve geçici olarak sergileyen, eğiten, kültürel, sanatsal zevkini ve dünya görüşünü geliştirmesinde etkili olan, kamuya açık, kar amacı gütmeyen daimi kuruluş olarak tanımlayan Kültür ve Turizm Bakanlığı;

müzecilik olgusunun tüm dünyada olduğu gibi ülkemizde de koleksiyonculukla başladığını belirtir.⁴⁶

Eyice (1990), ülkemizdeki müzecilik faaliyetlerinin başlangıcını Selçuklu dönemine kadar götürür ve o dönem Konya'daki bazı yapıların cephelerinde, Antik Roma veya Bizans çağına ait kitabe ve işlenmiş mimari parçaların nizami bir şekilde dizilmesini buna örnek gösterir. Ayrıca Osmanlı döneminde de çeşitli eski eserlerin, nadir ve değerli eşyaların, kıymetli sanat eserleri, hediye ve ganimetlerin, benzeri bir yaklaşımla saklandıklarını/toplandıklarını ifade etmektedir.

Bazı araştırmacılara göre Türkiye'de eski eser korumanın başlangıcı olarak gösterilen; dönemin padişahı Abdülmecit'in Yalova'ya gerçekleştirdiği gezi sırasında gördüğü ve İstanbul'a naklettirdiği eserlerin 1846 yılında Tophane-i Amire Müşiri Fethi Ahmet Paşa tarafından İstanbul Aya İrini (St. Irene) Kilisesinde toplattırılması aynı zamanda Türk Müzeciliğinin temeli olarak da gösterilmektedir. 1869 yılında dönemin Maarif Nazırı Saffet Paşa tarafından Müze-i Hûmayun (İmparatorluk Müzesi) adıyla aynı mekanda Osmanlı İmparatorluğu'nun ilk müzesi kurulmuştur.

XX. yy.'ın başında ikinci müze 1902 yılında Konya'da üçüncü müze 1904 yılında Bursa'da açılmıştır. Bugünkü Resim Heykel Müzesinin temeli sayılan ve "Asar-ı Nakşiyân Müzesi" ise 1917 yılında kurulmuştur (Mumcu, 1969:75-77).

Cumhuriyet döneminde müzeler, Millî Eğitim Bakanlığı bünyesinde bulunan ve sonradan adı "Âsâr-ı Atika ve Müzeler Müdürlüğü" olan Hars Müdürlüğüne bağlanmış, daha sonra 1944'te kurulan "Eski Eserler ve Müzeler Genel Müdürlüğü"ne bağlanmıştır. 1989 yılında "Anıtlar ve Müzeler Genel Müdürlüğü"ne bağlı olarak faaliyet gösteren müzeler 2003 yılından beri "Kültür Varlıkları ve

⁴⁶ <http://www.kulturvarliklari.gov.tr/TR,69904/turkiyede-muzecilik.html>

Müzeler Genel Müdürlüğü”ne bağlıdır. Günümüzde Kültür ve Turizm Bakanlığına bağlı 193 devlet müzesi bulunmaktadır.⁴⁷

Arkeolojik kazılarda ortaya çıkarılmış olsun veya olmasın 2863 sayılı Kanunun 23. Maddesi kapsamında sayılan taşınır kültür varlıkları devlet malı niteliği taşıması ve bunların korunup değerlendirilmeleri devlete ait olması nedeniyle müzelerde bulundurulur. Müzelerin söz konusu taşınır kültür varlıklarının korunması ve diğer faaliyetleri Müzeler İç Hizmet Yönetmeliği ile belirlenmiştir.⁴⁸

Rölöve ve Anıtlar Müdürlükleri

4848 sayılı Kültür ve Turizm Bakanlığı Teşkilat ve Görevleri Hakkında Kanunun 9 uncu maddesinin (b) bendi doğrultusunda kurulan 18 adet Rölöve ve Anıtlar Müdürlüğü faaliyet göstermekte olup çalışmalarda uyacakları usul ve esaslar ile görev alanları Rölöve ve Anıtlar Müdürlükleri Çalışma Yönergesi ile belirlenmiştir.⁴⁹

Rölöve ve Anıtlar Müdürlüklerinin temel görevi; müze yapıları ve tescilli taşınmaz kültür varlıklarına yönelik, bakım, onarım, inşaat, rölöve, restitüsyon, restorasyon, çevre düzenleme, sokak sağlıklılaştırma, nakil, muhafaza ve değerlendirme işlerine ait her türlü etüt, proje ve uygulama hizmetlerini (proje hazırlama, yaklaşık maliyet hazırlama, ihale işlemleri, yapı denetim hizmetleri, geçici ve kesin kabul işlemleri vb.) yapmak ve yaptırmak olarak belirlenmiştir.

⁴⁷ <http://www.kulturvarliklari.gov.tr/TR,43253/bakanligimiza-bagli-muzeler.html>. 10.10.2016

⁴⁸ Kültür ve Turizm Bakanlığının 30/04/1990 tarih ve 1578 sayılı onayıyla yürürlüğe girmiştir

⁴⁹ Kültür ve Turizm Bakanlığı Müsteşarlık Makamının 11/12/2015 tarih, 233069 sayılı oluru ile yürürlüğe girmiştir.

Rölöve ve Anıtlar Müdürlükleri merkeze bağlı taşra kuruluşu olmaları sebebiyle çalışma programları merkezi idareden belirlenir. Yatırım programında yer alan restorasyon, sokak sağlıklılaştırma, çevre düzenleme proje ve uygulamaları esas çalışma alanını oluşturur. Ayrıca Kültür ve Turizm Bakanlığın mülkiyetinde olmayıp yerel idareler ve kamu kurum ve kuruluşlarınca talep edilen 2863 sayılı Kanun kapsamında taşınmazlara ilişkin proje ve uygulamalarda ilgili idarelere teknik destekte bulunur.

Rölöve ve Anıtlar Müdürlükleri anıtsal yapıların onarımlarında daha görünür bir rol almakla beraber arkeolojik sit alanlarında müdahale yetkisi daha sınırlı olduğu değerlendirilmektedir. Arkeolojik sit alanlarında kazılarda ortaya çıkarılan kültür varlıklarının korunması, bakım ve onarımı sorumluluğu ilgili kazı başkanlığındadır. Çağdaş restorasyon ilkelerine uygun hazırlanan koruma projelerinin, ilgili Rölöve ve Anıtlar Müdürlüğü'nce incelenmesinden ve ilgili Koruma Bölge Kurulu'nun kararından sonra, 05/11/1999 tarih ve 660 sayılı Taşınmaz Kültür Varlıklarının Gruplandırılması, Bakım ve Onarımlarına İlişkin İlke Kararı kapsamındaki uygulamalarının mevzuata uygun olmasından kazı başkanı sorumludur.

Restorasyon ve Konservasyon Laboratuvar Müdürlükleri

Koruma konusunda görev yapan laboratuvarlar, kültür varlıklarının ve onlardaki bozulmaların bilimsel olarak incelenmesi ve inceleme sırasında yapılan analizler sonrası belirlenecek yöntemlerle eserlerin korunması yolunda hizmet veren kuruluşlardır. Laboratuvarlar sivil mimarlık örnekleri anıtsal eserlerin restorasyonunda yapı malzemeleri üzerinde yaptığı çalışmaların yanı sıra arkeolojik kazı alanlarında ortaya çıkarılan taşınır ve taşınmaz eserlerin restorasyonu üzerinde de çalışabilmektedir.

Arkeolojik alanlarda yapılan bilimsel kazılar ve/veya yasa dışı kazı yoluyla ortaya çıkarılan taşınır kültür varlıkları; maruz kaldığı dış etkenler ve ortam değişmesi sonucunda çeşitli fiziki ve kimyasal bozulmalar gösterebilmektedir. 2863 sayılı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu’nda, taşınır kültür varlıklarının muhafazası, bakım, onarım ve restorasyon işlerinden söz edilmekte ve bunların korunup değerlendirilmeleri devlete bırakılmaktadır. Ancak bu görev müzelerin görevleri arasında sayılmıştır.

Bu doğrultuda; 30/04/1990 tarihinde yürürlüğe giren Müzeler İç Hizmetler Yönetmeliği’nin 4. maddesinde “müze” kavramının tanımı yapılırken; güvenlikten korumaya, eğitim programlarının düzenlenmesinden depo ve teşhir çalışmalarına, kurtarma kazılarında eserler üzerinde ilmi çalışma yapmaya ve tanıtmaya kadar pek çok faaliyet müzelerin görevleri arasında belirtilmiştir. Bununla birlikte; Kültür ve Turizm Bakanlığı’na bağlı müzelerde etütlük ve envanterlik eser sayısının çokluğu düşünüldüğünde koleksiyonda bozulmaya uğrayan eserlerin tespit çalışmasının çok kapsamlı bir iş olduğu ve uzun bir inceleme dönemini gerektireceği bunun da müzecilik faaliyetlerinin büyük bir kısmını teşkil edeceği açıktır.

Korunması gerekli kültür varlıklarının restorasyon ve konservasyonu konularında tedbirleri almak ve uygulamak için gerekli görülen yerlerde restorasyon ve konservasyon laboratuvarları kurulmasını teklif etmek ve bunların idare ve ihtisas işlerini düzenlemek ve yürütmek Kültür ve Turizm Bakanlığı Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü’nün görevleri arasında sayılmıştır.⁵⁰

⁵⁰ 4848 sayılı Kanun 9/b

Laboratuvar müdürlüklerinin kurulması konusu yasal olarak ilk 1983 yılında “Kültür ve Turizm Bakanlığının Teşkilat ve Görevleri Hakkında Kanun Hükmünde Kararname”de yer almış ve o zamanki adıyla Eski Eser ve Müzeler Genel Müdürlüğünün görevleri arasında sayılmıştır.⁵¹

Bu kapsamda; ülkemizde müze ve ören yerlerinde bulunan taşınır - taşınmaz kültür ve tabiat varlıklarının restorasyon, konservasyon çalışmaları, müzelerde ve yurtiçi / yurtdışındaki geçici sergilerde eserlerin korunması için uygun iklim, depolama ve teşhir ortamlarının araştırılması, tarihi yapıların malzeme ve koruma sorunlarının tespit edilmesi, özgün yapı malzemelerinin analizleri, restorasyon projelerinde doğru müdahale yöntemlerinin oluşturulması amacıyla öncelikle İstanbul Restorasyon ve Konservasyon Merkez Laboratuvarı Müdürlüğü 07.12.1984 tarihinde kurulmuş ve 1985 yılında faaliyete geçmiştir.

Bu arada belirtmelidir ki; İstanbul Restorasyon ve Konservasyon Merkez ve Bölge Laboratuvarının temeli cumhuriyetin ilk yıllarında atılmış; 1937-1940 yıllarında müze ihtiyacına yönelik olarak taşınır kültür varlıklarının onarımı yapılmak üzere İstanbul Arkeoloji Müzelerine bağlı olarak Kimyahane kurulmuştur. Kimyahane bölümünün kimya analizlerinin gerçekleştirildiği laboratuvarı, heykel atölyesi ve fümigasyon odasıyla kendi dönemi için oldukça ileri bir anlayıştadır (Bingöl, 1999:12).

İstanbul Laboratuvarı haricinde müdürlük olarak faaliyet göstermeyip Ankara Anadolu Medeniyetleri Müzesine bağlı restorasyon ve konservasyon laboratuvarı 1970’li yıllardan beri Ankara merkezli olmak üzere Türkiye’nin çeşitli yerlerindeki restorasyon ve konservasyon çalışmaları yürütmüştür (Dönmez, 2012:38).

⁵¹ <http://www2.tbmm.gov.tr/d22/1/1-0051.pdf>, 31.03.2016

Mevcut olan 1 adet laboratuvar müdürlüğüne ilave olarak Bakanlar Kurulunun 30.07.2012 tarih ve 3539 sayılı kararı ile Ankara, Antalya, Bursa, Diyarbakır, Erzurum, Gaziantep, İzmir, Nevşehir ve Trabzon'da Restorasyon ve Konservasyon Bölge Laboratuvarı Müdürlükleri kurulmuş olup faaliyete geçmiştir.

Kültür ve Turizm Bakanlığı yeni kurulan laboratuvar müdürlüklerine gerekli teknik personel alımı gerçekleştirmiştir. Yeni fakat tecrübesiz personel hizmet içi eğitim ve bu konuda deneyimli Ankara ve İstanbul Müdürlüklerinin tecrübeli personeli ile birlikte görev yaparak deneyim açığını gidermekte ve koruma konusundaki hizmetlerini sürdürmektedir.

Laboratuvar müdürlüklerinin görevleri mevzuatta henüz tanımlanmamıştır. Restorasyon ve konservasyon laboratuvarının görevleri şu şekilde belirtilebilir:

- 1- Müzeler ve ören yerlerinde bulunan inorganik ve organik taşınır/taşınmaz kültür varlıklarının koruma/onarımları işlemlerini yapmak,
- 2- Taşınmaz kültür varlıklarının malzemelerini ve koruma yöntemlerini belirlemek üzere kimya, fizik, petrografi analizleri yapmak,
- 3- Sağlamlaştırıcı ve koruyucu malzemelerin deneylerini yaparak ilgili kurumlar için danışmanlık hizmeti vermek,
- 4- Taşınır eserlerin sergilendiği ve depolandığı mekanlarda ve mozaik, duvar resmi, çini gibi yüzey bezemelerinin bulunduğu yapılarda iklim araştırmaları (nem/ısı ölçümleri) yapmak,
- 5- Yapılan çalışmaların belirlenmiş standartlara uyumluluğunun denetlenmesi ve belgeleme çalışmaları yapmak,
- 6- Yurtiçi/yurtdışı sergilerin ve müzelerin yeni teşhir tanzim projeleri kapsamında çeşitli uygulamaları gerçekleştirmek,

7- Koruma konusunda bilinçlendirme görevi çerçevesinde sergi, konferans ve seminerler düzenlemek,

8- Kültür varlıkları üzerinde tahribatsız yöntemlerle tanılayıcı inceleme yapmak,

9- Kültür varlıklarının mevcut durumu, üzerinde uygulanan etkin ve önleyici koruma işleminin her aşamasında belgeleme yapmak,

10- Kültür varlıkları üzerinde uygulanacak koruma işleminin planlanmasını yapmak ve uygulamak,

11- Kültür varlıklarının sürekli ve etkin bir şekilde korunması için gerekli önleyici koruma işlemlerini planlamak ve uygulamak,

12- Kültür varlıklarını bulundukları ortamda belirli aralıklarla izleyerek, bozulma nedenlerini bulmak, ne tür önlemlerin alınabileceği konusunda planlama yapmak ve uygulanacak işlemlerinin yapılıp yapılmadığını takip etmek (Dönmez, 2012: 29-30).

Kazı Başkanlığı

Bir ülkedeki taşınır ve taşınmaz kültür varlıklarının ortaya çıkarılmasının en önemli yolu bilimsel arkeolojik kazı çalışmalarıdır. Türkiye’de arkeolojik faaliyetler 2863 sayılı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu kapsamında yürütülmektedir.

Cumhuriyetin ilan edilmesinden önceki dönem bilimsel kazı çalışmaları açısından değerlendirildiğinde, ilk politika 19. yy’da karşımıza çıkmaktadır. 19. yy öncesi başta Avrupalı gezginlerin gerçekleştirdiği çalışmalar zamanla bilimsel bir temele oturmaya ba lamı  ve 19. yüzyıldan itibaren öncelikle Alman heyetlerince

yapılan kazılara diğerk Avrupalı ÷lkelerin bilim adamlarının yaptığı çalışmalar eklenmiştir. Anadolu’da arkeolojik kazı çalışmaları için 1840 yılından itibaren yabancı bilim heyetlerine izin verilmeye başlanmıř⁵² yüzyıl sonunda dönemin Müze Müdürü Osman Hamdi Bey ilk Osmanlı kazılarını başlatmıştır. Osmanlıların arkeologlarla karşılaşan Batılı olmayan ilk ÷lke olduğı değerlendirilmektedir (Özdoğan, 2006).

Yabancı heyetlerin kazılarının başlaması ile kazı çalışmalarında ortaya çıkartılan eserler yurtdışına kaçırılmaya başlamıştır. Bu nedenle, 1869’da arkeolojik eserlerin dışarıya çıkmasını engellemek ve korunmasını sağlamak amacıyla 1869 yılında eski eserler hukukunun temelini teşkil eden ilk Asar-ı Atika Nizamnamesi⁵³ yürürlüğe girmiş fakat uygulanamayınca yerine, 1874 yılında yeni bir Asar-ı Atika Nizamnamesi⁵⁴ hazırlanmıştır (Mumcu, 1969:68-72; Su, 1965:16-22).

Taşınır kùltür varlıklarının yurt dışına kaçırılmasına neden olan arkeolojik kazı çalışmalarının ruhsata bağlanması ve eserlerin devlet niteliğı taşınması niteliğı getirilerek yurt dışına çıkarılmasının engellenmesi Osman Hamdi Bey döneminde yeni bir “Âsâr-ı Atıka Nizamnâmesi” kapsamında 1884 yılında gerçekleşmiştir.

Cumhuriyet ilanı sonrası dönemde bizzat Atatürk’ün direktifiyle 1931 yılında kurulan Türk Tarih Kurumunun⁵⁵ önderliğinde ilk kazı çalışması olarak 1933 yılında Hamit Zübeyr Koşay başkanlığında yapılan Ahlatlıbel kazısı ve ilk ulusal kazı olarak da 1935 yılında başlayan ve yine Hamit Zübeyr Koşay başkanlığında yapılan Alacahöyük kazısı gösterilmektedir (Özgünel, 1987:901-902). Bununla birlikte

⁵² 1840 yılında Koyuncuk(Musul) ve Khorsabad(Musul) için Paul Emile Botta ve Nemrut için Henry Layard’a verilmiştir. <http://ekitap.kulturturizm.gov.tr/TR,80138/tanzimat-donemindeki-ilk-adimlar.html>, 13.04.2015. Ayrıca bkz. Su, 1965;8

⁵³ bkz. dipnot 18

⁵⁴ bkz. dipnot 19

⁵⁵ <http://www.ttk.gov.tr/index.php?Page=Sayfa&No=1> 13.04.2015

Türkiye’de akademik anlamda ilk arkeolojik kurum İstanbul Üniversitesi’ne bağlı olarak 1934 yılında oluşturulan Türk Arkeoloji Enstitüsü’dür.

Günümüzde, 2863 sayılı Kanun kapsamında Türkiye’de arkeolojik kazı çalışmalarına ilişkin her türlü işlem Kültür ve Turizm Bakanlığınca yürütülmekte olup bilimsel çalışmalar temel olarak araştırma izni ile sondaj ve kazı izni olarak iki gruba ayrılmıştır. Bununla birlikte; yapılaşma çalışmalarından, doğal tehlikelerden, yasadışı veya bilimsel nitelikten yoksun kazılardan, yahut halkın yeterli bilgilendirilmemesinden dolayı ciddi bir şekilde tahribata açık veya tahribata uğramış kültür ve taşınır tabiat varlıklarının bulunduğu yerlerde, Müze Müdürlüğü’nün sorumluluğunda yapılan kazılar da bulunmaktadır.

Bu işlemlerin yürütülmesine ilişkin hususlar Kültür ve Tabiat Varlıklarıyla İlgili Olarak Yapılacak Araştırma, Sondaj ve Kazılar Hakkında Yönetmelik’le belirlenmiştir.⁵⁶ Ayrıca bilimsel kazı çalışmaları başvurusunda ve çalışmalar süresince karşılaşılan sorunların çözümü için “Kültür ve Tabiat Varlıklarıyla İlgili Yapılacak Yüzey Araştırması, Sondaj Ve Kazı Çalışmalarının Yürütülmesi Hakkında Yönerge” önemli bir alt mevzuattır.⁵⁷

Türkiye’de kazı çalışmaları yapmak isteyenler, bağlı bulundukları bilim kuruluşları adına başvurularını yapmakta ve değerlendirilmeye alınmaktadırlar. Yabancı bilim heyetleri ise ülkemizde bulunan enstitüler aracılığıyla, temsili enstitü yoksa elçilikler kanalıyla başvurularını yapmaktadırlar. Bilimsel kazılara izin Bakanlar Kurulu kararı ile verilmektedir.

⁵⁶ 10/08/1994 tarih ve 18485 sayılı Resmi Gazete’ de yayımlanarak yürürlüğe girmiştir.

⁵⁷ Kültür ve Turizm Bakanlık Makamının 17.02.2016 tarih ve 94949537-10.04-32178 sayılı Onayı ile yürürlüğe girmiştir

Bilimsel kazıların sorumlusu kazı başkanı ilgili Yönerge’de “ *Kazı ve yüzey araştırmasının bilimsel, idari ve mali organizasyonundan, işleyişinden ve ortaya çıkan sorunların giderilmesinden Bakanlığa karşı sorumlu bilim insanı*” olarak belirtilmektedir.

Kazı başkanlarının kazı yapılan alan ve kazıda çıkan kültür varlıklarına ilişkin sorumlulukları ilgili mevzuata göre şu şekilde sıralanabilir:

- Arkeolojik miras öğelerinin korunması, saklanması ve sınıflandırılması için uygun önlemler alınmadan bunların kazı yerinden çıkartılmaması, kazı sırasında ve sonrasında korumasız bırakılmaması,
- Kazı alanlarındaki maddi izlerin gelecek kuşaklar tarafından incelenmek üzere korunması amacıyla, toprak üstünde ya da su altında görünür bir kalıntı olmasa bile, arkeolojik rezerv alanları oluşturulması,
- Kazıların ve tahribata neden olabilecek tekniklerin yalnızca nitelikli ve bu amaçla yetiştirilmiş kişiler tarafından yürütülmesi,
- Yıllık kazı programında yer alan çalışmaların (kazı, konservasyon, yayın, depo ve büro çalışmalarının) eş zamanlı gerçekleştirilmesi,
- Çağdaş restorasyon ilkelerine uygun hazırlanan kazı alanındaki koruma projelerinin, ilgili Rölöve ve Anıtlar Müdürlüğü’nce incelenmesinden ve ilgili Koruma Bölge Kurulu’nun kararından sonra, 05/11/1999 tarih ve 660 sayılı Taşınmaz Kültür Varlıklarının Gruplandırılması, Bakım ve Onarımlarına İlişkin İlke Kararı kapsamındaki uygulamalarının mevzuata uygun olması,
- Kazı sonucu çıkan taşınmaz kültür varlıklarının parçalarının, öncelikle ve esasen bulundukları yerlerde korunmaları, bunların tespit edilmesi, fotoğraflı

envanter fişlerinin hazırlanması, güncellenmesi, bu fişlere göre kültür varlıklarının kazı bekçisine teslim edilmesi,

- Kazı sırasında ortaya çıkarılan korunması gerekli taşınır veya taşınmaz kültür varlıklarının korunmasına yönelik çalışmalar kapsamında, arazide yapılacak ilk müdahalelerin bir konservatör gözetiminde pasif koruma niteliğinde yapılması,
- Kazı sırasında ortaya çıkarılan taşınır kültür varlıklarının, açığa çıktığı gün belgelenerek araziden alınması ve kazı deposuna nakledilmesi, aynı gün taşınması mümkün olmayan durumlarda, gerekli güvenlik önlemlerinin alınması,
- Kazılarda ortaya çıkan taşınır kültür varlıklarının konservasyon ve restorasyonunun kazı sezonu içinde tamamlandıktan sonra müzeliik değerdeki kültür varlıklarının envanter fişleri ile birlikte etütlük mahiyetteki kültür varlıklarının etütlük buluntu listesi ile birlikte ilgili Müze Müdürlüğü'ne teslim edilmesi,
- Ören yeri giriş, bilgilendirme ve uyarı tabelalarının ilgili Müze Müdürlüğü ile eşgüdüm kurularak yerleştirilmesi,
- Kazı alanlarında koruma ve güvenlik önlemlerinin alınması,
- Sezon sonunda yüzey araştırması ve kazıya ilişkin plan, rölöve, çizim, fotoğraf, CD kaydı belge, vb. belgelerin 31 Aralık tarihini aşmamak üzere, Türkçe bilimsel rapor ekinde Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğüne verilmesi.

2.3.1.2. Yerel Yönetimler

Yerel yönetimin, siyasal, hukuki bir kavram ve sosyal idari bir kurum olarak Geç Ortaçağ Avrupa'sının ürünü olduğu ifade edilmektedir. Bu kapsamda kendine ait mali kaynaklarını kendi kararları doğrultusunda kullanan özerk bir mali idari yapı ve bu yapının tüzel kişilik kazanması gerçekte 12. yüzyıl Avrupa'sında başlayan ve boyutları günümüze kadar uzanan tarihsel bir olgudur (Ortaylı, 2000).

Ülkemizde yerel yönetimlerin temelleri 19. Yüzyılda Osmanlı Devleti döneminde atılmıştır. Tanzimat reformlarıyla kurulan 'mahalli idareler' son yıllara kadar teknik hizmet ağırlıklı örgütsel yapısı ile bilinmekle birlikte söz konusu idarelerin sivil toplum içerisindeki rolünün artık daha görünür olduğu söylenebilmektedir (Ortaylı, 2000:4).

Türkiye'de yerel yönetim birimleri 1982 Anayasası hükümlerine göre; il özel idaresi, belediyeler (büyükşehir ve belde belediyeleri) köyler ve yerel yönetim birlikleridir.

Türkiye'de kamu yönetimi mekanizmasındaki merkeziyetçi eğilim kültür varlıklarının korunmasında da görülmektedir. Kültür varlıklarının korunmasında, merkezi yönetim politika belirleyici bir rol üstlenerek mevzuat düzenlenmesi, uygulamaların gerçekleşmesi ve paydaşların rollerinin belirlenmesinde yetkili iken yerel idareler son yıllarda yapılan mevzuat düzenlemeleri kapsamında koruma uygulamalarında yer almaya başlamış ve uygulamaların denetimlerini yapmaya yetkili kılınmıştır.

2004 yılında yürürlüğe giren 5216 sayılı Büyükşehir Belediyesi⁵⁸ Kanunu ile 2005 yılında yürürlüğe giren 5393 sayılı Belediyeler Kanununda⁵⁹ “kültür ve tabiat varlıkları ile tarihî dokunun ve kent tarihi bakımından önem taşıyan mekânların ve işlevlerinin korunmasını sağlamak, bu amaçla bakım ve onarımını yapmak, korunması mümkün olmayanları aslına uygun olarak yeniden inşa etmek” belediyelerin görevleri arasında sayılmıştır. İl Özel idarelerine kültür varlıklarının korunmasına ilişkin bir görev tanımlanmamıştır.

Bununla birlikte kültür varlıklarının korunması kapsamında; 2863 sayılı Kanunda 2004 yılında 5226 sayılı Kanun kapsamında yapılan değişiklik ile belediyeler ile il özel idarelerine bünyelerinde koruma uygulama ve denetim büroları kurma yetkisi verilmiştir. Söz konusu bürolar 2863 sayılı Kanun kapsamında tescilli taşınmaz kültür varlığı yapıların onarımlarına ilişkin koruma kurulu kararları sonrası veya koruma amaçlı imar planı uygulamalarında daha çok ihmal edilen bir alan olan denetlemeye ilişkin görev yapmaktadırlar ve büyük bir çoğunlukla kentsel sit alanlarında görev alırlar.

Belediyelerin arkeolojik sit alanlarının korunması kapsamında daha çok; belediye sınırları içerisinde yer alan sit alanlarında çalışmaları devam eden bilimsel kazılara destek olma yönünde güçlü bir katılımı olduğu değerlendirilmektedir. Belediyelerin bu destekleri sadece mali boyutta olduğu gibi özellikle teknik araç ve ekipman desteği olarak da görülebilmektedir. Bunun yanında özel mülkiyette olan bilimsel kazı yapılacak alanların kamulaştırılmasında belediyeler rol üstlenebilmektedir. Buna İzmir Konak kent merkezinde sürdürülen Agora Kazısı örnek verilebilir.

⁵⁸ 23/07/2004 tarih ve 25531 sayılı Resmi Gazete’ de yayımlanarak yürürlüğe girmiştir.

⁵⁹ 13/07/2005 tarih ve 25874 sayılı Resmi Gazete’ de yayımlanarak yürürlüğe girmiştir.

Belediyelerin bilimsel kazılara destek olmasında, alandaki kazı çalışmalarının bir aşamaya gelmesi sonrası alanın ören yeri olarak ziyarete açılması ve bunun da ilgili belediyenin tanıtımına ve ilçenin turizm hareketlerine yapacağı büyük katkının beklentisi ön plandadır. Türkiye çapında çalışmaları sürdürülen Bakanlar Kurulu kararlı Türk kazılarının hemen hemen hepsinde kazı alanlarının bağlı bulunduğu belediyenin katkıları az veya çok görülmektedir. Denizli Büyükşehir Belediyesinin Laodikeia kazısına ve İzmir Büyükşehir Belediyesinin Agora kazısına destekleri buna örnek verilebilir.

2.3.1.3. Yerel Halk, Sivil Toplum Örgütleri

Kültür varlıklarının korunmasında yasal ve yönetsel süreçler önemli ve gerekli iken, kültür varlıklarının bulunduğu bölgede yaşayan halkın bu konudaki tutum ve davranışları kültür varlıklarının gelecek nesillere ulaşmasında belirleyici olduğu değerlendirilmektedir.

Nüfus yoğunluğunun kent merkezlerinde fazla olması ve kentsel kültürel mirasın kent merkezlerinde belirgin olması nedeniyle halkın korumada katılımı arkeolojik alanlara göre kentsel kültürel mirasın korunmasında daha belirgindir. Özellikle Avrupa ülkelerinde sanayileşme ile birlikte eski kent merkezlerinin yenilenmesinde önceleri merkezi otorite ağırlıklı olan koruma çalışmaları yerel yönetimler ile sivil toplum örgütleri tarafından yerinden yürütülmeye başlanmıştır.

Türkiye’de kentsel dokunun korunmasında Tarihi Kentler Birliği, ÇEKÜL, TMMOB gibi sivil toplum örgütleri 2000’li yılların başından beri etkin bir şekilde faaliyet göstermektedir. Bununla birlikte arkeolojik alanların korunmasında çalışma yapan sivil toplum örgütü sayısının ve etkisinin sınırlı olduğu değerlendirilmektedir.

Bunda arkeolojik alanların genellikle kentsel dokunun dolayısıyla yaşam alanlarının dışında yer alması; mülkiyeti Devlet'e ait olan alanlardan Devlet'in sorumlu olduğu düşüncesinin yer ettiği düşünülebilir.

Arkeolojik alanların korunmasını destekleyen ve arkeolojik değerlerle yana yaşayan kentlerimizde yerel yönetimlerle işbirliği yapan en önemli sivil toplum örgütü ÇEKÜL'dür. Bunun yanında Türk Mimar ve Mühendisleri Odası Birliği-TMMOB, Peyzaj Mimarları Odası, Mimarlar Odası, Tarih, Arkeoloji, Sanat ve Kültür Mirasını Koruma Vakfı- TASK, Ortak Nesiller Entegrasyonu- ONE Derneği bu konuda faaliyet gösteren başlıca sivil toplum örgütleridir.

Arkeolojik alanların bilimsel kazılarına maddi destek sağlayan kurumlar bunu kazıya direkt maddi kaynak sağlaması yanında çeşitli dernek veya vakıflar aracılığı ile bu desteği gerçekleştirir. Troia Vakfı, Geyre Vakfı, Metropolis Sevenler Derneği, Bergama Yortanlı Kurtarma Derneği bunlara örnek gösterilebilir. Söz konusu dernekler maddi gücü yüksek kişi ve kurumların kurulmasına öncülük ettiği dernek veya vakıflardır. Sadece maddi destek sağlamayıp destekte bulunduğu arkeolojik alanların ulusal veya uluslararası platformda tanıtımı çalışmalarına katkıda bulunurlar.

2.3.2 Planlama Boyutu

Arkeoloji ve planlama disiplinleri birbirleriyle içerik olarak çalıştığı düşünülen ancak gerçekte birbirlerinin temel yaklaşım ve ihtiyaçlarına ilişkin ilgi ve iletişim eksikliği olduğu vurgulanan iki bilim dalıdır. Daha açık bir ifadeyle, bir tarafta yapılaşma ve gelişme ile ilgilenen planlama bulunurken, bir tarafta ise kazı, yüzey araştırması, belgeleme ve sınıflandırmalar ile ilgilenen arkeoloji

bulunmaktadır. Bu nedenle, bu iki grup arasında birbirlerinin çalışma alanlarını anlayacak, karar alma süreçlerinde koruma ve kurtarma çalışmalarına olanak sağlayabilecek ve yeterli zaman ve kaynak ayırabilecek karşılıklı bir anlayışın gelişmesi gerektiği değerlendirilmektedir (Delaunay, 1987: 87).

Planlama ve arkeoloji alanları arasındaki temel ikilem üzerine odaklanan ilk uluslararası çalışma, Avrupa Konseyi tarafından 1984 yılında Floransa’da düzenlenen “Arkeoloji ve Planlama Kolokyumu”dur.⁶⁰ Bu bilimsel toplantının ortaya çıkış nedeninin o zamana kadar tekil toplantılarda dile getirilen arkeologlar, plancılar ve kamu otoriteleri arasındaki diyalog ihtiyacı ve deneyim paylaşımı gerekliliği olduğu belirtilmektedir.

Arkeolojik verilerin korunmasına ilişkin çeşitli uluslararası belgelerde⁶¹ arkeoloji ve planlamaya ilişkin öne çıkan konular; arkeolojik değerlerin planlama sürecine dahil edilebilmesi için arkeolojik veri bankalarının önemi, kentlerin gelişmeye ve değişime devam etme yönelimi nedeniyle koruma isteği ile yenileme ihtiyacı arasında denge kurulması, gelişme planlarının arkeolojik miras üzerindeki yıkıcı etkileri düşünülerek yenilenmesi gerekliliği, kentsel arkeolojik alan planlamasının farklı uzmanlık alanlarının bir arada çalışması gereken uzun erimli bir süreç olmasıdır.

⁶⁰https://www.coe.int/t/dg4/cultureheritage/heritage/resources/Publications/Pat_PA_05_en.pdf, 31.10.2015

⁶¹ “Recommendation on the Protection and Enhancement of the Archaeological Heritage in Context of Town and Country Planning Operations”, The Council of Europe , 1989 ; “The Charter for the Protection and Management of the Archaeological Heritage”, ICOMOS, 1992; European Code of Good Practice: “Archaeology and The Urban Project”, European Commission-Cultural Heritage Commission, the Council of Europe, 2000; Accessibility Projects, Sustainable Preservation and Enhancement of Urban Subsoil Archaeological Remains, (APPEAR), European Comission, 2006

Arkeolojik alanların planlaması konusunda ülkemizdeki gelişmeler 1983 yılında kavramsal olarak mevzuatımız giren “koruma amaçlı imar planı” olgusu üzerinden değerlendirilecektir.

2.3.2.1 Koruma Amaçlı İmar Planı

Bir alanın sit alanı olarak tespiti ve tescili sonrası alanın korunması açısından alana fiziki müdahalelerin tanımlanması ve bu kapsamda bir planın varlığı elzemdir. Bu müdahaleleri belirleyen bir planın olması gerekliliği veya alana ilişkin daha önceden onaylanmış geçerli planların alanın tescili sonrası durumu 2863 sayılı Kanun’un 17. maddesinde hüküm altına alınmıştır.

Kanun koruma amaçlı imar planını; *“sit alalarında, alanın etkileşim-geçiş sahasını da göz önünde bulundurarak, kültür ve tabiat varlıklarının sürdürülebilirlik ilkesi doğrultusunda korunması amacıyla arkeolojik, tarihi, doğal, mimarî, demografik, kültürel, sosyo-ekonomik, mülkiyet ve yapılaşma verilerini içeren alan araştırmasına dayalı olarak; hali hazır haritalar üzerine, koruma alanı içinde yaşayan hane halkları ve faaliyet gösteren iş yerlerinin sosyal ve ekonomik yapılarını iyileştiren, istihdam ve katma değer yaratan stratejileri, koruma esasları ve kullanma şartları ile yapılaşma sınırlamalarını, sağlıklılaştırma, yenileme alan ve projelerini, uygulama etap ve programlarını, açık alan sistemini, yaya dolaşımı ve taşıt ulaşımını, alt yapı tesislerinin tasarım esasları, yoğunluklar ve parsel tasarımlarını, yerel sahiplilik, uygulamanın finansmanı ilkeleri uyarınca katılımcı alan yönetimi modellerini de içerecek şekilde hazırlanan, hedefler, araçlar, stratejiler ile plânlama kararları, tutumları, plân notları ve açıklama raporu ile bir bütün olan nazım ve uygulama imar plânlarının gerektirdiği ölçekteki plânlar”* olarak niteler.⁶²

⁶² 2863 sayılı Kanun 3-a maddesi

İlgili mevzuat gereği sit alanlarına yönelik hazırlanacak koruma amaçlı imar planları 1/5000 ve/veya 1/2000 ölçekli nazım plan ve 1/1000 ölçekli uygulama planıdır. Koruma amaçlı imar planlarını hazırlama yetkisi mücavir alan sınırları içinde belediyelerin, dışında valiliklerin yetkisindedir. İlçe belediyelerinin yetersiz teknik personeli bulunması ve plan yapımı ile ilgili ödeneğinin yetersiz olması gibi durumlarda bu yetki Kültür ve Turizm Bakanlığı'na devredilerek planlar Bakanlık aracılığıyla da elde edilmektedir.

2863 sayılı Kanun öncesi yürürlükte olan 1710 sayılı Eski Eserler Kanununda; korunması gerekli alanların planlamasında koruma ile ilgili dönemin yetkili idaresi Milli Eğitim Bakanlığının görüşünün alınmasını ve onama sürecinde bu görüşlerin ilgili Bakanlıklarca plan onanmasında değerlendirilmesini hüküm altına almıştır. Ayrıca var olan planlarda GEEYAK'ın kararı olması şartıyla Milli Eğitim Bakanlığının gerekli değişiklik teklifinde bulunabileceğini belirtir.

Söz konusu hükümler, ilgili idare ve kurul olan Milli Eğitim Bakanlığı ve GEEYAK'na müdahale yetkisi vermeyip sadece görüş bildirme hakkı tanımış görünmektedir. 2863 sayılı yasa; bir alanın koruma bölge kurulunca sit olarak ilanı sonrası bu alanda her ölçekteki plan uygulamasının duracağını belirterek 1710 sayılı Yasa sonrası korumanın lehine esaslı bir hüküm getirmiştir. Daha önceki yasal düzenlemelerde bulunmayan bu hükümle, planlama olgusu korumada bir araç haline getirilmiştir.

Kanun bundan sonraki süreci; plan kararları ve notlarının alanın sit statüsü gözetilerek en geç üç yıl içinde koruma amaçlı bir planı hazırlanması, plan yapılıncaya kadar geçiş dönemi koruma esasları ve kullanma şartlarının koruma bölge kurulu tarafından belirlenmesi olarak tanımlar. Daha önce planın

hazırlanamaması durumunda nasıl bir yol izlenebileceğine ilişkin bir hüküm bulunmadığından planın 3 yıl içerisinde hazırlanamaması durumunda sürenin ilgili koruma bölge kurulunca uzatabileceği belirtilmekte olup bu hüküm 2011 yılında maddede yapılan değişiklik ile getirilmiştir.

Terminolojide “imar” ifadesi geçmesi planların yapılaşmaya ilişkin hükümler getirmesi beklentisini oluşturmaktadır. Ancak kesin yapı yasağı olan I. ve II. derece arkeolojik sit alanlarında da koruma amaçlı imar planları yapılabileceği, tespit edilmiş sit sınırları çerçevesinde ve planlama disiplini içerisinde kent mobilyaları, peyzaj, yol profilleri, meydanlar ve çevre düzenlemesi yapılabilecek alanların belirlendiği bir ürünün ortaya çıkartılabileceği değerlendirilmektedir.

Ancak belirtilmelidir ki, planlama yetkisini elinde bulunduran yerel idareler doğal olarak nüfus yoğunluğu bulunan kent merkezlerine ve kentsel yerleşmelere ilişkin planlama çalışmalarını önceliklerken, genelde kırsal alanlarda bulunan arkeolojik sit alanlarına ilişkin bir planlama faaliyeti başlatmamaktadır.

Koruma amaçlı imar planlarının hazırlanması ve uygulanması ile sonraki sürece ilişkin esaslar “Koruma Amaçlı İmar Planları ve Çevre Düzenleme Projelerinin Hazırlanması, Gösterimi, Uygulanması, Denetimi ve Müelliflerine İlişkin Usul ve Esaslara Ait Yönetmelik” ile belirlenmiştir.⁶³

Belirtilen mevzuat dışında koruma amaçlı imar planı teknik şartnamesi⁶⁴ plan amaç, hedef, ilke ve yaklaşımlarını belirler ve plan hazırlama sürecini tanımlar. Şartname tescil edilmiş bir alanda plan yapılmasındaki temel hedefleri şöyle tanımlamıştır:

⁶³ 26/07/2005 tarih ve 25887 sayılı Resmi Gazete’ de yayımlanarak yürürlüğe girmiştir.

⁶⁴ Kültür ve Turizm Bakanlığı 21.10.2009 tarih ve 201458 sayılı Bakanlık Makamı Oluru ile yürürlüğe girmiştir.

“-Anayasa, uluslararası anlaşmalar, 3386 ve 5226 Sayılı Kanunlar ile Değişik 2863 Sayılı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu, 3194 Sayılı İmar Kanunu, 3621 Sayılı Kıyı Kanunu, vb. mevzuata uygun olarak hazırlanır.

-Ülkedeki üst düzey plan kararları ve politikaları ile birlikte değerlendirilir ve bu planların koruma ilkelerine aykırı olan yönlerinin revize edilerek korumanın ülkedeki diğer planlama süreçleriyle bütünleşmesini sağlar.

-Çevre ve yörenin doğal, kültürel, ekonomik ve estetik değerlerini koruyan, bu değerlere katkı sağlayan ve geliştiren, çevresel kaliteyi yükselten, sürdürülebilirlik ilkesine dayalı bir planlama anlayışını içerir.

-Koruma olgusunun, ülkenin gelişmesinde rol oynayan bir işlemler dizisi olduğunu benimser.

-Koruma sürecinin sadece fiziksel boyutunu değil, ekonomik, yasal, sosyal, kültürel, yönetsel ve teknik boyutlarını da içerir.

-Korunması gerekli unsurların, kültürel ve doğal varlıkların sağlıklılaştırılarak olanaklar çerçevesinde çağdaş yaşam koşullarına uygun kullanımını ve ekonomik ve sosyal kaynak olarak değerlendirilmesini sağlayarak yöre halkının sosyal, kültürel ve ekonomik gelişmesine katkıda bulunur.

-Gerek sit alanı içinde, gerekse sit alanları ile diğer bölgeler arasında dengeli ve koruma ilkeleriyle uyumlu bir bütünleşme sağlarken sit alanlarının belde yaşamına en geniş ölçüde katılmasını sağlar.

-Sit alanlarının ve çevresinin koruma ve gelişmesine olanak veren sektörlerin ve toplumsal dinamiklerin gelişmesine olanak sağlarken, korumayı engelleyen faktörleri ortadan kaldırmayı hedefler.”

2.3.3 Yönetim Boyutu

2.3.3.1 Alan Yönetimi

2004 yılındaki 5226 sayılı Kanun değişikliği ile Türkiye’de zorunlu hale gelen alan yönetimi çalışmaları korumanın Türkiye’de ihmal edilen bir boyutunu oluşturmaktadır. Daha çok arkeolojik alanlarla ilişkilendirilen ve tüm sit alanlarında ve ören yerlerinde geçerli olan bu kavram; korunan alanların tespit ve tescili sonrası korumaya yönelik müdahalelerin tanımlanmasından alanın ziyaretçilere sunumu ve sonrasını içeren bütüncül bir plan çerçevesinde alanın doğal fiziki şartlardan en az etkilenecek korunmasını hedefleyen bir yönetimi ifade eder.

Alan yönetimi, “tarihi çevrenin yönetimi”, “arkeolojik alan yönetimi”, “korunan alan yönetimi”, “kültürel miras yönetimi”, “kültürel kaynak yönetimi” gibi kavramlarla da ifade edilmektedir ve kültürel mirasın korunması konusunda alanda sorumlu paydaşların ortaklaşa yürütmesi gereken çalışmalarda işbirliğini sağlamaya yönelik olduğu değerlendirilmektedir.

Daha önce mevzuatımızda yer almayan bu kavramlar uluslar arası koruma mevzuatında yer almaktaydı. 5226 sayılı Kanun gerekçesinde bu kavramların yer alması gerekliliği şöyle açıklanmıştır:

“Gerek UNESCO gibi uluslar arası kurumlarca dünya miras listesinde yer almak üzere başvurulmuş kültür varlıklarımız, gerekse de bu liste dışında ancak kültürel kimliğimiz ve uygarlık değerleri açısından önem taşıyan diğer kültür varlıkları alanlarında, alanın etkileşim sahasında ya da tabii bütünlüğü içinde düşünülen bağlantı noktalarını da kapsayacak şekilde, yetkili merkezî ve yerel idareler ile bu konuda uzmanlaşmış sivil toplum kuruluşları arasında

eşgüdümü ve hizmetlerin etkin şekilde yürütülmesini sağlamak, bu alanları ulusal ve uluslar arası kurumlar nezdinde bir muhataba kavuşturmak amacıyla yönetim alanı tanımlanmaktadır. Yönetim alanı olarak belirlenen alanların ise korunması, yaşatılması, tanıtımı, içerisinde yapılacak etkinliklerin organizasyonu, ziyaretçi yönetimi, çevre düzenlemesi, restorasyon, bakım-onarım faaliyetleri, güvenliği, alan içerisindeki satış üniteleri ve ürün gelişimi gibi hususların planlı olarak gelişimini ve uygulamadan doğacak durumlarla geri beslemeli bir süreç olarak sürekli olarak gözden geçirilmesini teminen yönetim planı tanımlanmaktadır.”⁶⁵

Kanun gerekçesinde belirtilen, UNESCO Dünya Miras Komitesinin işleyiş kurallarının yer aldığı Uygulama Rehberi isimli bir çalışma belgesi mevcut olup, Komite bir aday alanın Dünya Miras Listesine veya Tehlike Altındaki Dünya Miras Listesine kayıt edilip edilmeyeceği konusunda nihai kararına ulaşırken bu rehberde belirtilen ilkeler doğrultusunda hareket etmektedir. Uygulama Rehberi’nin 108, 118. ve 132. maddeleri, UNESCO Dünya Miras Listesi’ne aday gösterilecek mirasın adaylık dosyasında, bu mirasın yaşatılmasının garantisi olarak sunulacak ve çeşitli vadelerde yapılacak çalışmaların ve detaylarının sunulduğu bir yönetim planının bulunmasını zorunlu kılmaktadır. Söz konusu rehberde; yönetim planının olması zorunluluğu 2005 yılındaki Uygulama Rehberi ile getirilmiştir.⁶⁶ 2005 yılından önceki Uygulama Rehberleri’nde⁶⁷ yönetim planı olması zorunlu olmayıp; hem doğal hem de kültürel alanlar için yönetim planı olması gerektiği ancak aday olan alanın yönetim planının olmaması durumunda ilgili taraf devletin bu planın ne zaman

⁶⁵ <https://www.tbmm.gov.tr/tutanaklar/TUTANAK/TBMM/d22/c057/tbmm22057115ss0641.pdf>, 18.04.2016

⁶⁶ <http://whc.unesco.org/archive/opguide05-en.pdf>, 18.04.2016

⁶⁷ <http://whc.unesco.org/en/guidelines/>, 18.04.2016

yürürlüğe konulacağı ile ilgili taahhüt vermesi ve yönetim planı tamamlanana kadar alanın yönetimine rehberlik edecek diğer belgelerin sunulması gerekliliğini belirtir.

Uygulama Yönergesi'nde sözleşmeye taraf devletten alan yönetimi konusunda beklenen en önemli görevin; kent yöneticilerini, yerel yönetimleri, bölge sakinlerini, sivil toplum örgütlerini ve diğer ilgili kişi ve kurumsal paydaşları alanın yönetim sürecine katmak olduğu anlaşılmaktadır.

2.3.3.2 Yönetim Planı

Alan yönetimi süreci bir yönetim planının varlığını gerektirir. Yönetim planı kavramı yönetim alanı ve bağlantı noktası gibi kavramlarla 2863 sayılı Kanuna 2004 yılında yapılan 5226 sayılı Kanun değişikliği ile eklenmiştir.

Buna göre yönetim planı:

"Yönetim plânı; yönetim alanının korunmasını, yaşatılmasını, değerlendirilmesini sağlamak amacıyla, işletme projesini, kazı plânı ve çevre düzenleme projesi veya koruma amaçlı imar plânını dikkate alarak oluşturulan koruma ve gelişim projesinin, yıllık ve beş yıllık uygulama etaplarını ve bütçesini de gösteren, her beş yılda bir gözden geçirilen plânlar" olarak, yönetim alanı ise:

"Yönetim alanı"; sit alanları, ören yerleri ve etkileşim sahalarının doğal bütünlüğü içerisinde etkin bir şekilde korunması, yaşatılması, değerlendirilmesi, belli bir vizyon ve tema etrafında geliştirilmesi, toplumun kültürel ve eğitsel ihtiyaçlarıyla buluşturulması amacıyla, plânlama ve koruma konusunda yetkili merkezî ve yerel idareler ile sivil toplum kuruluşları arasında eşgüdümü sağlamak için oluşturulan ve

*sınırları ilgili idarelerin görüşleri alınarak Bakanlıkça belirlenen yerler” olarak tanımlanmıştır.*⁶⁸

Yönetim planı arkeolojik alanlarda sürdürülebilir koruma uygulamalarının gerçekleştirilebilmesi için bütüncül, çok disiplinli, katılımcı, esnek, değer bazlı, dinamik, açık uçlu bir süreci tariflemektedir. Yönetim planı uzun vadeli bir vizyona sahip olmasının yanında kısa vadede değişen ihtiyaç ve koşullara uyarlanabilir olması nedeniyle; nihai bir sonuç ya da çıktı elde etmekten çok geleceğe odaklı bir süreç yönetimi öngörmektedir (Madran, Öz, 2008:223).

Korumadaki planlama araçlarını uzun erimli değerlendirdiğimizde, yönetim planı ve koruma amaçlı imar planının- görece yeni- son 30 yılda mevzuatımızda yer aldığı görülmektedir. Korumadaki yasal araçlar olarak bakıldığında mevzuatımıza en son giren yönetim planı kavramı, uygulamada işleyen koruma amaçlı imar planı olgusu ile karşılaştırılmakta hatta karıştırılmaktadır.

Koruma amaçlı imar planları planlama hiyerarşisinde bir ölçekle ifade edilebilirken zaten yazılı birer doküman olarak hazırlanan yönetim planlarının bir ölçeği bulunmamaktadır. Esasen koruma amaçlı imar planı ile yönetim planı birbirini tamamlayan planlardır ve yönetim planları önkoşul olarak bir koruma amaçlı imar planının varlığını gerektirmemektedir. Yönetim planının hazırlanması sürecinde alana ilişkin bir koruma amaçlı imar planı mevcut değilse, yönetim planı kararlarından biri olarak koruma amaçlı imar planının hazırlanması yönetim planının hedeflerinden birisi olabilir. Diğer yandan, eğer alanda yapılaşma koşullarını belirleyen bir plan yoksa ve böyle bir düzenlemeye ihtiyaç varsa bu kararlar yönetim planlarıyla getirilebilmektedir (Şahin, 2012:15).

⁶⁸ 2863 sayılı Kanun 3-a maddesi

2.3.3.3 Alan Yönetimi Süreci

Türkiye’de koruma alanında yaygın biçimde kullanılan en önemli araç koruma amaçlı imar planı olmakla birlikte 2004 yılında yapılan Kanun değişikliği ile yönetim planı ve alan yönetim süreci mevzuatta tanımlanmıştır. Ülkemizdeki ilk yönetim planı çalışması Dünya Bankası desteğiyle Kültür Bakanlığı tarafından çalışmaları başlatılan ve 2002 yılında tamamlanan “Pamukkale Sit Alanı Yönetim ve Sunum Planı” olduğu; mevcut mevzuat öncesi tamamlanan diğer yönetim planı çalışmasının “Çatalhöyük Yönetim Planı” olduğu bilinmektedir (Şahin, 2012:18).

5226 sayılı Kanun ile Kültür ve Tabiat Varlıkları Koruma Kanununda yapılan değişiklik kapsamında “Alan Yönetimi ile Anıt Eser Kurulunun Kuruluş ve Görevleri İle Yönetim Alanlarının Belirlenmesine İlişkin Usul ve Esaslar Hakkında Yönetmelik” çıkarılarak uygulamaya ilişkin usul ve esaslar belirlenmiş olup yeni yönetim planları bu mevzuat kapsamında yapılmıştır.⁶⁹

Bu Yönetmelik ile; alan yönetiminin hedefleri, yönetim alanının belirlenmesi sırasında izlenecek süreç, yönetim planlarının hazırlanması, değerlendirilmesi, onaylanması, uygulanması ve denetlenmesi süreçleri, yönetim planı hazırlama ekibi, alan yöneticisi ve ilgili birimleri oluşturmaya yetkili idareler, alan yöneticisinin niteliği ve görevleri ile planlama sürecinde oluşturulması gereken birimler ve görevleri tanımlanmıştır.

Yönetmelik’in 5. Maddesinde belirtilen alan yönetiminin hedefleri, aynı zamanda sürecin nasıl olması gerektiği, paydaşların sürece katılımı ve sürece yaklaşımda genel ilkelerini şu şekilde tarif eder:

⁶⁹ 27/11/2015 tarih ve 26006 sayılı Resmi Gazete’ de yayımlanarak yürürlüğe girmiştir.

“a) Alan sınırlarının tarihi, sosyal, kültürel, coğrafi, doğal, sanatsal bir bütünlük içerisinde etkileşim sahaları ve tarihi, kültürel, sosyal, coğrafi ve sanatsal nedenlerle ilişkili bulunduğu bağlantı noktalarının alanın korunması, geliştirilmesi ve değerlendirilmesi bakımından doğru tespit edilmesinin,

b) Koruma, erişim, sürdürülebilir ekonomik kalkınma ihtiyaçları ile yerel toplumun ilgisi arasında uygun bir denge oluşturma yollarının yönetim planı ile gösterilmesinin,

c) Alanın değerini arttırarak uluslar arası bir seviyeye çıkarmak için genel stratejiler, yöntemler ve araçların geliştirilmesi, mali kaynakların belirlenmesi ve yaratılmasının,

d) Kültür turizmini geliştirmek amacıyla uluslar arası işbirliği ve paylaşımı yaratacak etkinlik ağının kurulmasının,

e) Belirli bir bölge içinde birbirleriyle ilişkilendirilerek sektör oluşturma potansiyeli bulunan sit alanlarında bölgesel kültür sistemlerinin gelişimi için uygulama planlarının yaratılmasının,

f) Yönetim alanlarının korunması ve değerlendirilmesinde kamu kurum ve kuruluşları, sivil toplum örgütleri, alanda mülkiyet hakkı bulunanlar, gönüllü kişi ve kuruluşlar ile yerel halkın işbirliğinin,

g) Sit alanları ve ören yerleri ile etkileşim sahalarının bakım, onarım, restorasyon, restitüsyon, teşhir, tanzim ve çevre düzenlemesi ile birlikte alan yönetim amaçları doğrultusunda uluslar arası koruma prensipleri ve sözleşme hükümleri çerçevesinde korunarak yaşatılmasının yanı sıra kullanım ve gelişim ilkelerinin ve sınırlarının belirlenmesinin,

h) Kültür varlıklarının yönetiminde, konservasyon alanında, tasarım ve uygulamada, uzmanlık ve ekipmanda yüksek standartların kullanılmasının sağlanmasıdır.”

Yönetmelik’te, alan yönetim sürecinde görev alacak farklı birim ve kişiler de tanımlanmıştır. Bunlar; Danışma Kurulu, Eşgüdüm ve Denetleme Kurulu, Denetim Birimi ve tüm süreçte görev alacak alandan ve alanda yapılacak faaliyetlerden sorumlu bir Alan Başkanı’dır.

Alan yönetim planında en sık rastlanan olumsuzluğun çok güzel tanımlanan dokümanlar olmasına rağmen uygulamaya geçildiğinde yararlı olmadıklarının anlaşılması ve planın kağıt üzerinde kalması olduğunu ifade eden Orbaşlı, alan yönetim sürecini e ayırır: Başlangıç, araştırma safhası; politikaların belirlenmesi yani yönetimin belirlenmesi ve uygulama. Ayrıca süreçte en önemli olgunun müzakere ve sürece katılım olduğu, insanların fikirlerini sadece beyan etmekle kalmayıp kararların alınmasında söz sahibi olmasının da gerekli olduğu belirtilmektedir (Madran, z, 2008:182,186).

3.ÖREN YERLERİNİN ÇEVRE DÜZENLEMESİ

Arkeolojik alanların temel fonksiyonu bilime katkı sağlayan ve bilimsel çalışmaların yapıldığı bir alan olmasıdır. Kazılarda ortaya çıkarılan taşınır kültür varlıkları, çeşitli onarım ve konservasyonlardan geçerek müzelerde sergilenmekte ve genel halk kitlelerin ilgisine sunularak kamuya mal edilmektedir. Bununla birlikte bilimsel çalışmalar sonucunda açığa çıkartılan taşınmaz kültür varlıklarının bulunduğu yerde kalması ve korunması için gerekli önlemlerin alınması esastır. Kazı çalışmalarının başladığı ve kısmen tamamlandığı arkeolojik alanların da bu kapsamda zamanla kamusal bir hüviyet kazandığı değerlendirilmektedir.

Taşınmaz kültür varlıklarının yer aldığı veya ortaya çıkarıldığı arkeolojik alanlar; kamusal bir nitelik kazanması sonrası yanlış planlama, duyarsızlık ve ziyaretçi yoğunluğu gibi nedenlerden dolayı zarar görebilmektedir. Gerek kazıların devam ettiği süreçte gerekse sonlandırılmış kazı bölgelerinde buluntuların niteliğine göre koruma politikaları izlemek gerekir. Ayrıca söz konusu tahribatın engellenebilmesi veya en aza indirilmesinin öncelikli olarak kamuoyunun bilinçlenmesi, bu eserlere karşı ilgi göstermesi ve benimsemesi ile gerçekleşebileceği değerlendirilmektedir. Bununla birlikte alanın arkeolojik potansiyelini koruyacak şekilde denetimli olarak ziyarete açılması ve alanın ziyaretçiler tarafından kolaylıkla anlaşılacak bir anlatıma kavuşturulması amacıyla çevre düzenlemesinin gerçekleştirilmesi diğer önemli araçtır.

Çevre düzenlemesi kavramının; arkeolojik alanların halka sunumu öncesi yapılan çalışmalar, alanda yapılması gereken fiziki uygulamaların üst ölçekli planlamalar doğrultusunda projelendirmesinin yapılması ve uygulanması ile uygulama sonrası yapılacak çalışmaları kapsadığı değerlendirilmektedir.

3.1. ARKEOLOJİK ALANLARIN ZİYARETE AÇILMASI İÇİN GEREKLİ OLAN ÇALIŞMALAR

3.1.1 Kazı

Korumada paydaşların rolleri bölümünde kazı başkanlığı tanımlanırken Türkiye’de bilimsel kazı çalışmaları da kronolojik olarak anlatılmıştır. Bu bölümde arkeolojik alanların ziyarete açılması çalışmalarında bilimsel kazıların durumu uluslararası ve ulusal ölçekte ele alınacaktır.

Arkeolojik alanlarda bilimsel kazının yapılabilmesi için yönetim, fon, devlet garantisi gibi çeşitli şartlar öne süren Avrupa Komisyonu; arkeolojik kazılar ve arazi araştırmalarının bilimsel bir tarzda ve mümkün olan her yerde yıkıcı olmayan yöntemler kullanarak yapılmasının; iyi bir şekilde korunması ve yönetimi olmadan arkeolojik mirasın çıkarılmaması ve açıkta bırakılmamasının sağlanması gerektiğini belirtir.

ICOMOS Arkeolojik Mirasın Korunması ve Yönetimi Tüzüğünde, kültür varlıklarının korunmasında “araştırma” başlığı altında kazılara ilişkin genel yaklaşımı belirleyerek kazının nerelerde ve hangi kısıtlarla yapılması gerektiğini şu şekilde açıklar:

Arkeolojik alanın tümünü kazmak yerine, mümkün olabildiğince zarar vermeyen tekniklerle araştırma, yerden ve havadan belgeleme ve örnek alma yöntemleri teşvik edilmeli;

Kazı kısmi olmalı, gelecekteki araştırmalar için dokunulmamış bir kısım bırakılmalı,

Bazen bir anıtın tümüyle ortadan kalkmasına neden olabildiği için kazı yapma kararı durum ayrıntılı olarak gözden geçirildikten sonra ele alınmalı,

Kazılar kentsel büyüme, arazi kullanımı değişimi, soygun ve doğal bozulma gibi etkenlerden zarar gören anıt ve sitlerde yapılmalı,

Tehlike altında olmayan sitlerde yapılan kazılardaki amaç araştırma sorunlarına açıklık getirmek veya onları halka daha iyi sunabilmek olmalı.

Türkiye’de kazılara ilişkin mevzuat incelendiğinde; arkeolojik alanlarda bilimsel amaçlı kazı yapılabileceği hükme bağlanmış ve kazıların süreci ile ilgili ayrıntılar alt mevzuatta belirlenmiş olmakla birlikte kazıların sınırlılıklarına ilişkin genel kuralların olmadığı söylenebilir. Bu açıdan değerlendirildiğinde, tehlike altında olmayan, kentsel büyüme arazi kullanım değişimi gibi zorunlulukları bulunmayan alanlarda gerekli mali desteği sağlayan bilim adamları alınan izin sonrası arkeolojik alanlarda belirli bir planlama çerçevesinde kazı yapabilmektedirler.

Bu nedenle Türkiye’de arkeolojik alanlarda kazı yapılarak taşınmaz kültür varlıklarının ortaya çıkarıldığı, yeterli koruma önlemleri alınmadan bunların açıkta bırakılabildiği, arkeolojik alanların başka kısımlarında kazıların devam ederek yeni taşınmazların ortaya çıkarıldığı bir süreçten bahsedilebilir. Kazılarda, bilimsel yayın yapılması amacının doğal olarak ön planda tutulduğu, ortaya çıkarılan kültür varlıklarının korunması konusunun öncelikler arasında yer almayabildiği değerlendirilmektedir.

Açığa çıkarılan eserlere ilişkin olumsuzluğun önlenmesi amacıyla Kültür ve Tabiat Varlıklarıyla İlgili Olarak Yapılacak Araştırma, Sondaj ve Kazılar Hakkında Yönetmelik’in 7.maddesine 2013 yılında yapılan değişiklik ile eklenen hüküm kazıların sınırlılıklarına ilişkin bir örnek teşkil etmektedir :

“Restorasyon, konservasyon ve çevre düzenlemesi gerektiren kazı alanlarında, bu çalışmalar tamamlanıncaya kadar yeni kazı çalışması yapılamaz”

Kazı sınırlılıklarına ilişkin bir diğer hüküm de Kültür ve Tabiat Varlıklarıyla İlgili Yapılacak Yüzey Araştırması, Sondaj ve Kazı Çalışmalarının Yürütülmesi Hakkında Yönerge’nin 9. maddesinde yer almaktadır:

“Kazı alanlarındaki maddi izlerin gelecek kuşaklar tarafından incelenmek üzere korunması amacıyla, toprak üstünde ya da su altında görünür bir kalıntı olmasa bile arkeolojik rezerv alanları oluşturulur.”

Türkiye’de Kültür ve Turizm Bakanlığı verilerine göre 2015 yılında; Bakanlar Kurulu kararlı 120 Türk Kazısı, Bakanlar Kurulu kararlı 36 Yabancı Kazı, bilimsel danışman ile birlikte yürütülen 54 Müze Müdürlüğü Kazısı olmak üzere 210 bilimsel kazı çalışması yapılmıştır.⁷⁰ Bununla birlikte; Türk bilim insanlarınca 86 adet ve yabancı bilim insanlarınca 13 adet yüzey araştırması gerçekleştirilmiştir.

Türkiye’de yapılan kazıların her geçen yıl artması ve kazılarda önemli sonuçlar ortaya çıkması bilim adamları arasında bilgi alışverişini ve çalışma sonuçlarını uluslararası bilim camiasına duyurulmasını zorunlu hale getirmiştir. Bu nedenle 1978 yılında kazı sonuçlarına ilişkin uluslararası bir sempozyum düzenleme kararı alınmış ve 11-18 Ocak 1979 tarihinde ilk “Uluslararası Kazı Sempozyumu” düzenlenmiştir. Sempozyumda sunulan bildiriler, 1979 yılından beri sistematik olarak “Kazı Sonuçları Toplantısı” kitabında toplanmakta ve Kültür ve Turizm Bakanlığı tarafından yayımlanmaktadır.⁷¹

⁷⁰ <http://www.kulturvarliklari.gov.tr/TR,150146/2015-yili-kazi-ve-yuzey-arastirma-faaliyetleri.html>, 11.06.2016

⁷¹ <http://www.kulturvarliklari.gov.tr/TR,44760/kazi-sonuclari-toplantilari.html>, 11.06.2016

Sonuçta, Türkiye’de arkeolojik kazı faaliyetlerinin yoğun olduğu, kazı sonrası koruma çalışmalarının daha çok ihmal edilen veya gecikilen eylemler olduğunu değerlendirmekteyiz.

3.1.2 Belgeleme (Rölöve)

Belgeleme, kültür varlıklarının mevcut durumunun değişik ölçek ve nitelikte (çizimler, planlar ya da diğer grafik anlatım, fotoğraf, sayısallaştırılmış belgeler vb.) saptanarak kayıt altına alınması olarak tanımlanabilir. Belgeleme de temel nokta, saptamanın o anlık olması ve saptamanın ötesinde çözümlerin (restorasyon, konservasyon vb.) getirilmemesi durumunda kültür varlığının doğal ve fiziki dinamik süreç nedeniyle başka bir durumda olacağının bilinmesidir.

Rölöve (saptama çizimi), bir yapının ya da alanın tümünün veya bir bölümünün mevcut durumunun belli ölçeklerde anlatılması için hazırlanan çizili belgeler olarak tanımlanabilir. Rölöve; taşınmaz kültür varlığının veya arkeolojik bir kalıntının yakından incelenmesi, belgelenmesi, mimarlık ve sanat tarihi açısından değerlendirilmesi ve daha sonra yapılacak koruma, restorasyon projelerinin hazırlanması için bir araçtır (Ahunbay, 1996:70).

Belgeleme geleneksel yöntemlerle (şerit metre, telekopik mira, çekül, düzeç vb. yardımcı ile) yapılabileceği gibi çağdaş yöntemlerle de yapılabilmektedir. Çağdaş metotlar (Dokunsal Metotlar, Yakın Mesafe Tarayıcıları, Metrik Olmayan Fotogrametri Etkisi vb.) zaman avantajı içermekte ve belgeleme sayısal ortama aracısız aktarılmaktadır. Taşınmazlara ulaşımın zor olduğu fiziki koşullarda çağdaş yöntemler daha çok tercih edilmektedir.⁷²

⁷² Kültürel mirasın çağdaş yöntemlerle belgelenmesi teknikleri konusunda geniş bir bilgi için bkz. Korkmaz, 2006.

3.1.3 Restitüsyon /Anastilosis/Restorasyon

Arkeolojik kazılarda ortaya çıkan taşınmaz kültür varlıklarının korunması ve alanın ziyaretçiler tarafından kolaylıkla anlaşılacak bir anlatıma kavuşturulması amacıyla, doğanın ve insanların tahribine karşı alınacak önlemler ile yapılacak restorasyon ve çevre düzenlemesine ilişkin genel kurallar” Arkeolojik Kazılarda Ve Kazı Alanlarında Yapılacak Düzenleme, Restorasyon ve Konservasyon Proje Ve Uygulamalarında Uyulacak Usul ve Esaslara İlişkin Yönerge”de belirlenmiştir.⁷³

Taşınmaz kültür varlıklarının korunması ve restorasyonunda; Türkiye’nin de taraf olduğu Venedik Tüzüğü ilkeleri ile ülkemizin de taraf olduğu “Dünya Kültürel ve Doğal Mirasın Korunmasına İlişkin Sözleşme” hükümleri esas alınır.

Söz konusu Yönerge, kazı sonrası ortaya çıkarılan taşınmazlara müdahaleleri şu şekilde tanımlamıştır:

“Restorasyon; *Buluntuların yapısal bütünlüğünü ve dayanıklılığını artırabilmek için, mevcut yapıyı güçlendirerek, kültürel ve estetik değerinin korunmasına yönelik müdahalelerin belirlenmesi, gerekirse kullanım ve işletme açısından değerlendirilmesini de kapsayan proje ve uygulamalardır.*

Restitüsyon; *Sonradan değişikliğe uğramış, kısmen yıkılmış ve yok olmuş öğelerin, yapıların veya yerleşimlerin özgün durumlarının, plan, kesit, görünüş ve aksonometrik çizimlerle veya maketle anlatımıdır.*

Rekonstrüksiyon; *Tümüyle yıkılmış, yok olmuş ya da çok harap durumda olan bir anıtın veya sitin elde bulunan belgelere dayanılarak yeniden yapılmasıdır.*

Anastilosis; *Özgün yapıdan çeşitli nedenlerle yıkılarak dağılmış olan mimari yapı elemanlarının toplanarak yeniden bir araya getirilmesidir.”*

⁷³ <http://teftis.kulturturizm.gov.tr/TR,14728/arkeolojik-kazilarda-ve-kazi-alanlarinda-yapilacak-duze-.html>, 11.06.2016

Yönerge; taşınmaz kültür varlıklarının restorasyonunda genel olarak; sağlamlaştırma, bütünleme, yenileme, yeniden yapma, temizleme ve taşıma tekniklerinden en uygun olanının ayrı ayrı veya bir arada kullanılabileceğini belirtir. Ayrıca, restorasyon sırasında, hasarlı kırık parçaların birleştirilmesi ile bütünlenmesi sağlanacağını, özgün, yatay ve düşey taşıyıcılara yük bindirmenin sakıncalı olacağı durumlar tespit edilerek yeni taşıyıcı sistemler oluşturulabileceğini ifade eder. Kültür varlığına ait korunmuş parçaların yapı içindeki yerleri tam olarak saptanabilmiş ise *anastilosis* yapılabileceği, *anastilosis* çalışmalarının kazılar sonucunda sitin ulaştığı genel görünüme göre planlanacağı, yüksek kalıntıların bulunmadığı bir arkeolojik sitte parçaları olsa dahi tek bir anıtsal yapının *anastilosisine* gidilmesi yerine restitüsyon çizimi ile yetinileceği genel kurallar olarak belirlenmiştir.

3.1.4 Bakım

Bakım, arkeolojik alanlarda taşınmazlara koruma ve restorasyon çalışmaları yoluyla tanımlanan önlemlerin sürekliliğini sağlayacak devam eden uygulamalar olarak belirtilmektedir. Toprak altından çıkarılan eserlerin onarım ve koruma çalışmaları sonrasında doğal şartlara maruz kalmaya devam etmesi nedeniyle bu eserin periyodik olarak temizlik ve gerekli durumlarda doğal malzeme ile müdahalesi gerekebilmektedir.

Arkeolojik alanlarda en çok yapılan bakım türü ot temizliğidir. Yapı kalıntılarına zarar verecek yabancı ot ve benzeri zararlılar ayıklanır, gerekli görülmesi durumunda atmosferik kirlenmeyi düşüren erozyon ve eğimli yüzeylere toprak kaymasını azaltan dayanıklı, kullanışlı bitkiler ekilir.

3.2 ÇEVRE DÜZENLEMESİNE İLİŞKİN ULUSLARARASI MEVZUAT

1969 yılında Londra’da kabul edilen ilk “Avrupa Arkeolojik Mirasın Korunması Sözleşmesi”nde ⁷⁴ arkeolojik alanların halka sunumu ile ilgili bir hüküm bulunmadığı görülmektedir. Bununla birlikte ilk sözleşme metninde sadece arkeolojik buluntuların önemi ve kaçak kazılar konusunda kamuoyunun bilinçlendirilmesine vurgu yapılmaktadır.

ICOMOS Genel Kurulunun 1990 yılında İsviçre Lozan’da kabul ettiği Arkeolojik Mirasın Korunması ve Yönetimi Tüzüğü’nün ‘Sunuş, Bilgi ve Yeniden Yapım’a ilişkin 7. maddesi arkeolojik alanların halka sunumu konusunda yol gösterici hükümler içerir;

“Arkeolojik mirasın halka sunulması, çağdaş toplumların kökenlerinin ve gelişimlerinin anlaşılmasına yardım eden önemli bir yöntemdir. Bu aynı zamanda onun korunması gerekliliğinin anlaşılmasına da yardım eden en iyi araçtır.

Sunuş ve bilgi verilmesi mevcut bilimsel verilerin popüler bir yorumu olarak ele alınmalı ve bu nedenle sürekli güncelleştirilmelidir. Sunuşta, geçmişi anlama yaklaşımlarının çok yönlülüğünün gözetilmesi gerekir.”⁷⁵

Avrupa Konseyince 1992 yılında Malta/Valetta’da gözden geçirilen ve ülkemizin de kanunen taraf olduğu “Avrupa Arkeolojik Mirasın Korunması Sözleşmesi”nde ⁷⁶ taraf ülkelerin arkeolojik mirasa yönelik taahhütleri kayıt altına alınır. Sözleşmenin 5. ve 9. maddeleri arkeolojik mirasın halka sunumu ve bu alanlara yönelik tehlikeler konusunda halkın bilinçlendirilmesi ile ilgilidir:

⁷⁴Metnin Orjinali için:<https://rm.coe.int/CoERMPublicCommonSearchServices/DisplayDCTMContent?documentId=0900001680072318>, 11.06.2016

⁷⁵ bkz. dipnot 11

⁷⁶ bkz. dipnot 9. Ayrıca metnin orjinali için:<https://rm.coe.int/CoERMPublicCommonSearchServices/DisplayDCTMContent?documentId=090000168007bd25>, 11.06.2016

“Her bir taraf, arkeolojik alanların halka açılışında, özellikle çok sayıda ziyaretçinin kabulü için kurulan yapısal düzenlemelerin, bu tür alanların ve çevresinin arkeolojik ve bilimsel niteliklerini olumsuz etkilememesini sağlamayı,

...Geçmiş ve arkeolojik mirasa yönelik tehlikelerin dahi iyi anlaşılması için, kamuoyunda bu mirasın değeri hakkında bir bilincin uyandırılması ve geliştirilmesi amacıyla eğitimsel faaliyetler yürütmeyi,

Halkın arkeolojik mirasın önemli elemanlarına özellikle, arkeolojik alanlara girebilmelerini ve arkeolojik objelerden uygun seçmelerin halka sergilenmesini teşvik etmeyi taahhüt ederler.”

Ülkemizin taraf olduğu bir diğer sözleşme “Dünya Kültürel ve Doğal Mirasın Korunması Sözleşmesi” kültürel mirasın bütün uluslararası toplum tarafından işbirliği ile korunması gereken evrensel bir miras olduğunu belirterek, kültürel mirasın halka sunumunu mirasın korunması ve muhafazası ile birlikte değerlendirir.

Arkeolojik alanların halka sunumu konusunun turizmle güçlü ilişkisi değerlendiren ve bu alanların düzenlenmesine ilişkin hükümler içeren ICOMOS’un “Uluslararası Kültürel Turizm Tüzüğü” dikkat çekicidir.

ICOMOS tarafından Ekim 1999’da Meksika’da yapılan 12. Genel Kurulda “Uluslararası Kültürel Turizm Tüzüğü” kabul edilmiştir.⁷⁷ Tüzük; kültürel miras ile turizm arasında dinamik bir etkileşim olduğundan hareketle dünyanın en önemli endüstrilerinden turizmin kültüre nasıl destek olabileceğine ilişkin hükümler içerirken kültürel miras alanların halka sunumu konusunda ilkeler belirler.

Tüzükte belirtilen ilkelerden arkeolojik alanların düzenlenmesinde yol gösterici olabileceği değerlendirilenler alıntılanmaktadır:

⁷⁷ bkz. dipnot 15. Ayrıca metnin orijinali için: http://www.icomos.org/charters/tourism_e.pdf

"İlke 1

İç ve uluslararası turizm kültürel alışveriş konusundaki önde gelen araçlardan biri olduğuna göre, koruma ev sahibi topluluğa ve ziyaretçilere yerel kültürel mirasla doğrudan temas kurmaları ve onu anlamaları için iyi yönetilen fırsatlar sunulmalıdır.

1.1 Kültür mirasın yerel halk ve ziyaretçiler tarafından anlaşılmasını ve takdir edilmesini kolaylaştıracak, fiziksel özelliklerinin, soyut yönlerinin, çağdaş kültürel anlatımların ve genel çerçevenin korunması ve yaşatılmasına yönelik programlar adil ve halkın ödeme gücüne uygun olmalıdır.

1.2 Doğal ve kültürel mirasın önemi, özelliklerine bağlı olarak farklılaşır; kimi alan evrensel düzeyde, kimi ulusal, bölgesel ve yerel değerdedir. Bu önem yerel halka ve ziyaretçilere çağdaş eğitim, medya, teknolojiden yararlanarak, uygun ve ulaşılabilir, heyecan verici programlarla, tarihi, çevresel ve kültürel bilginin kişisel yorumuyla sunulmalıdır....

İlke 2

Kültür Mirası Alanları ile turizm arasındaki ilişki dinamikdir ve çatışan değerler söz konusu olabilir. Bu ilişki günümüz ve gelecek kuşaklar için sürdürülebilir bir biçimde yönetilmelidir....

2.2 Turizm projeleri, etkinlikleri ve gelişmeleri olumlu sonuçlar vermeli; ziyaretçinin gereksinim ve istekleri karşılanırken, kültür mirası ve yerel halkın yaşam tarzı üzerinde oluşacak olumsuz etkiler en aza indirgenmelidir....

2.4 Kültür varlığı değeri taşıyan yerlerin ve koleksiyonların özgünlüğünün korunması önemlidir. Bu onların geçmişten kalan maddi varlıkları, barındırdıkları anılar ve soyut geleneklerinde anlatım bulan kültürel önemlerinin temel bileşenidir..

2.5 Turizmi geliştirme ve altyapı projeleri kültür mirası alanlarının estetik, sosyal ve kültürel boyutlarını, ...ve daha geniş ölçekte görsel çerçevesini dikkate almalıdır. Yerel malzeme kullanımı tercih edilmeli, yerel mimari üsluplar veya sivil mimari gelenekleri gözetilmelidir.

2.6 Kültürel alanların turizme açılmasından önce, yönetim planları yapılarak, kaynağın doğal ve kültürel değerleri saptanmalıdır. Daha sonra, özellikle artan ziyaretçi sayısının yerin fiziksel özellikleri, bütünlüğü, ekolojisi, biyolojik çeşitliliği, yerel erişilebilirlik, ulaşım sistemleri ve ev sahibi topluluğun sosyal, ekonomik ve kültürel esenliği üzerinde yaratacağı değişimin kabul edilebilir sınırları belirlenmelidir. Eğer olası değişim kabul edilen sınırı aşıyorsa, öneri proje gözden geçirilmelidir.

İlke 3

Kültür Mirası Alanları için yapılan Koruma ve Turizm Planlaması, ziyaretçi deneyiminin kayda değer, memnun edici ve keyifli olmasını sağlamalıdır.

3.1 Koruma ve turizm programları ziyaretçinin değerli kültürel özelliklerini anlamasını ve koruma gerekliliğini kavramasını sağlayacak biçimde, üst düzeyde bilgi sunmalı, ziyaretçinin hoşça vakit geçirmesine olanak sağlamalıdır.

3.2 Ziyaretçiler, istedikleri takdirde, alanı kendi tercih ettikleri hızda dolaşabilmelidir. Alanın bütünlüğü ve fiziksel yapısı, doğal ve kültürel özellikleri üzerindeki olumsuz etkileri en aza indirmek için özel dolaşım rotaları belirlenmesi gerekebilir.

3.3 ...Ziyaretçilerin ev sahibi topluluğun değerlerine ve yaşam tarzına saygı gösteren, hırsızlık ve kaçakçılık gibi olaylardan uzak duran, sorumlu bir tavır içinde

olmaları, tekrar geldiklerinde dostça karşılanabilecek, saygı gören misafirler gibi davranmaları desteklenmelidir.

3.4 Turizm etkinlikleri için yapılacak planlama ziyaretçileri memnun edecek konfor, güvenlik ve sağlık koşulları sunmalı; ancak bunlar alanın önemli fiziksel veya ekolojik özelliklerini olumsuz yönde etkilememelidir.

İlke 4

Ev sahibi topluluklar ve yerli halk koruma ve turizm için yapılacak planlamaya katılmalıdır.

4.1 Bölgesel ve yerel düzeyde, ev sahibi topluluğun, mülk sahiplerinin ve ilgili yerel halkların kendi toprakları ve bölgenin önemli yerleri üzerindeki hak ve menfaatleri saygı görmelidir. Yerli halk kendi kültürel kaynaklarının, kültürel eylemlerinin ve çağdaş ifadelerinin turizm çerçevesinde tesbiti, korunması, yönetimi, sunumu ve yorumlanmasının planlanması sürecinde, hedef, strateji, politika ve protokollerin belirlenmesinde yer almalıdır.

4.2 Belirli bir yer veya bölgenin kültür mirası evrensel bir boyuta sahip olsa da, bazı toplulukların veya yerel halkın ihtiyaçlarına, belirli kültürel uygulamalara, bilgiye, inançlara, etkinliklere, nesnelere veya alanlara erişimi kısıtlama veya kendi yönetme isteklerine saygı gösterilmelidir.

...

İlke 6

Turizm teşvik programları Doğal ve Kültürel Miras değerlerini korumalı ve geliştirmelidir.

6.1. Turizm tanıtma programları gerçekçi beklentiler yaratmalı ve alanı ziyaret etmeyi düşünenlere söz konusu yerin ve ev sahibi topluluğun kültürel miras

değerleri hakkında bilgi vermeli, böylece ziyaretçilerin alanda uygun şekilde davranmaları sağlanmalıdır.

6.2. Kültür mirası değeri taşıyan yerler ve önemli koleksiyonların özgünlüklerinin korunması ve ziyaretçi deneyiminin geliştirilmesi amacıyla, tanıtım ve yönetim faaliyetleri, ziyaretçi sayısında dalgalanmaları önleyecek ve aşırı sayıda ziyaretçinin bir arada olmasını engelleyecek biçimde yürütülmelidir.

...6.4 Yerel elişleri ve diğer ürünlerin tanıtımı, dağıtılması ve satışı ile yerel topluluğa uygun bir sosyal ve ekonomik kazanç sağlanırken, kültürel bütünlüklerinin bozulmaması güvence altına alınmalıdır.”

Ayrıca 2003-2005 yılları arasında Avrupa Birliği 5. Araştırma Programı Çerçevesi’nde yürütülen ‘The Appear Project’⁷⁸ kapsamında Avrupa Komisyonunun Şubat 2006 tarihinde hazırladığı 30/4 sayılı “Kentsel Arkeolojik Sit Alanlarında Geliştirilen Projelerin Yönetimi İçin Pratik Kılavuz” başlıklı raporunda, özellikle kentsel arkeolojik alanların ulaşılabilirliğini geliştirmek için kalıntıların keşfedilmesinden sergilenmesine kadar farklı aktörlere önerilerde bulunarak yol gösteren global bir yaklaşım geliştirmektedir. Raporda arkeolojik alanın ziyaretçilere sunumu ziyaretçilerin ihtiyaçlarının belirlenme koşulları ile bunlar için yapılması gerekli projeleri gerçekleştirecek birimlerin oluşumu konularında çözüm önerileri bulunmaktadır.

Kanada Parkları Ulusal Ofisi’nin yayımladığı “Tarihi Alanlarının Konservasyonu için Standartlar ve Kılavuzlar” başlıklı araştırmasında arkeolojik alanların yönetim planlarının oluşturulmasının gerekliliğinin yanı sıra alanların ziyarete açılması ile ilgili uygulamaya yönelik öneriler getirilmiştir.

⁷⁸ APPEAR: Accessibility Projects: Sustainable Preservation and Enhancement of Urban Subsoil Archaeological Remains

Yukarıda belirtilen süreç değerlendirildiğinde; uluslararası boyutta konunun arkeolojik alanların ziyaretçilere sunumu çerçevesinde ele alınmakta olduğunu, alanda yapılması gereken fiziki uygulamaların üst ölçekli planlamalar doğrultusunda projelendirmesini ifade eden “çevre düzenleme projesi” kavramının kullanılmadığını görmekteyiz.

Konuyla ilgili olarak, 2863 sayılı Kanunun İngilizce çevirisinde⁷⁹ ve uluslararası metinlerde “*landscape/landscaping project*” olarak ifade edilen çevre düzenleme projeleri “*site enhancement project*”⁸⁰ olarak da ifade edilebilmektedir (Smith, 2013:85).

Bu çerçevede uluslararası tüzük ve karar metinlerinde proje kavramı yerine proje kararlarını oluşturan arkeolojik alanların sunumundaki kriterler açıklanmaktadır.

Bu kriterlerden en çok öne çıkan, çok sayıda ziyaretçi alan yerlerde yapılacak yasal düzenlemelerin arkeolojik eserleri olumsuz etkilemesinin önlenmesi gerekliliğidir. Ziyaretçilerin gereksinim ve istekleri karşılanırken kültürel miras üzerinde oluşabilecek olumsuzlukların en aza indirilmesi beklenmektedir.

Söz konusu önlemler alınırken ziyaretçilerin alandaki dolaşımının engellenmemesi ve bir koruma kullanma dengesi oluşturulması beklenmektedir. Ziyaretçilerin alandan uzaklaştırılmadan çözümler üretilmesi, ziyaretçilerin kültürel değerleri anlaması ve koruma gerekliliğini kavramasını teminen kapsamlı bir şekilde bilgilendirilmesi hususları sürdürülebilir bir koruma anlayışı olarak değerlendirilmektedir.

⁷⁹ Kültür ve Turizm Bakanlığının 2863 sayılı Kanun metninin İngilizce çevirisi için bkz. <http://www.kulturvarliklari.gov.tr/TR,43249/law-on-the-conservation-of-cultural-and-natural-propert-.html>, 11.06.2016

⁸⁰ Afrodisias Kazısına ilişkin bilimsel bildirimlerde çevre düzenleme “*site enhancement/ çevresel değerlerin artırılması*” olarak ifade edilmektedir.

Söz konusu metinlerde, ziyaretçilerin arkeolojik alanlara ve kültürel varlıklara ulaşım ve erişimin kolaylaştırılması bu kapsamda ziyaret alanlarına girişlerin halkın ödeme gücüne uygun olması hususu da vurgulanmaktadır.

3.3 ÇEVRE DÜZENLEMESİNE İLİŞKİN ULUSAL MEVZUAT

Ulusal koruma mevzuatında cumhuriyet öncesi ve sonrası kanuni düzenlemelerde arkeolojik alanların korunmasına ilişkin hükümler yer almakta iken söz konusu alanların düzenlenmesi veya ziyaretçilere açılmasına ilişkin bir hükmü 2863 sayılı Kanunda görmekteyiz.

Anılan Kanunun 1983 yılındaki ilk halinde arkeolojik alanlardan bilimsel kazısı yapılanların çevre düzenlemelerinin kazı başkanlığınca yapılabileceği hükme bağlanmıştır.

2004 yılında Kanunda yapılan değişiklikle ören yerlerinin düzenlenmesi kapsamında yapılan çevre düzenleme projesi tanımı Kanuna eklenmiştir:

“Çevre düzenleme projesi”; ören yerlerinin arkeolojik potansiyelini koruyacak şekilde, denetimli olarak ziyarete açmak, tanıtımını sağlamak, mevcut kullanım ve dolaşımdan kaynaklanan sorunlarını çözmek, alanın ihtiyaçlarını çağdaş, teknolojik gelişmelerin gerektirdiği donatılarla gidermek amacıyla her ören yerinin kendi özellikleri göz önüne alınarak hazırlanacak 1/500, 1/200 ve 1/100 ölçekli düzenleme projeleridir.”

2863 sayılı Kanun kapsamında ören yerlerinde çevre düzenleme projesi Kültür ve Turizm Bakanlığının sorumluluğu ve yetkisindedir:

“Ören yerlerinde çevre düzenleme projesi yapımı ve değişiklikleri, ilgili koruma bölge kurulunun uygun görüşü doğrultusunda Bakanlıkça yapılır, yaptırılır ve onaylanır.”⁸¹

Bununla birlikte bilimsel araştırma, sondaj ve kazı alanlarına ilişkin Kanun maddesinde bilimsel kazı yapılan arkeolojik alanlardaki çevre düzenlemelerinin kazı başkanlığınca yapılabileceği hükmü korunmuştur:

“Kültür ve Turizm Bakanlığının izni ile yapılan kazılarda ortaya çıkan taşınmaz kültür ve tabiat varlıklarının bakım, onarım ve çevre düzenlemeleri ile taşınır kültür ve tabiat varlıklarının bakım ve onarımları kazı başkanlığınca yapılır.”⁸²

Yukarıdaki her iki hüküm birlikte değerlendirildiğinde, çevre düzenleme projelerinin yapma yetkisinin Kültür ve Turizm Bakanlığında olduğu, kazı başkanlığının da Bakanlığın bir parçası olarak sorumlu oldukları alanda proje ve uygulama yapabileceği değerlendirilmektedir.

Bakanlık veya Kazı Başkanlığınca çevre düzenleme projesi yapılmayan arkeolojik alanlarda ilgili yerel idarelerce yapılması talep edilebilmektedir. 2011 yılından bugüne kadar toplam 26 yerel idareye çevre düzenleme projesi yapma yetkisi verilmiş bunlardan 12’si projeleri hazırlanarak ilgili koruma bölge kurulundan uygun görüşü almıştır.

Çevre düzenleme projesi ile koruma amaçlı imar planlarının hazırlanması, gösterimi, uygulanması, denetimi, plan müellifleri ile planlama ekibinin niteliği ve yeterliliği ile görev, yetki ve sorumluluklarına ilişkin usul ve esaslar, 26.07.2005 tarih ve 25887 sayılı Resmi Gazetede yayımlanan Yönetmelikle belirlenmiştir.

⁸¹ 2863 sayılı Kanun Madde 17

⁸² 2863 sayılı Kanun Madde 45

Yönetmelik'in üçüncü ve beşinci ve altıncı bölümleri çevre düzenleme projesinin hazırlanmasına ilişkin hükümler içermektedir. Çevre düzenleme projesi yapımının temel şartlarından birisi alanda koruma amaçlı imara planı olması gerekliliğidir. Ancak ören yerinde bulunan arkeolojik değerlerin korunması ve değerlendirilmesine ilişkin olarak ivedi önlemlerin alınmasının zorunlu olduğu hallerde koruma amaçlı imar planı olmadan da çevre düzenleme projesi hazırlanabilmesine mevzuat imkan tanımaktadır.

İlgili kanuna göre çevre düzenleme çalışması yapılacak arkeolojik alanın ören yeri niteliğinde olması veya bilimsel kazı çalışması yapılan alanlardan olması beklenmektedir. Bu nedenle ören yeri niteliğinde olan veya bilimsel kazı alanı olan arkeolojik alanlar dışındaki arkeolojik sitlerde çevre düzenleme projesi yapılamamaktadır. Daha önceden de belirtildiği üzere arkeolojik sit alanlarının hangilerinin ören yeri niteliğinde olduğuna ilişkin veya arkeolojik sit alanlarının nasıl ören yeri olarak ilan edileceğine ilişkin bir mevzuat bulunmamaktadır. Bakanlık arkeolojik sit alanında çevre düzenleme projesi yapılmak istendiğinde buranın ören yeri olduğunu belirlemesi gerektiği düşünülmektedir.

Konuyla ilgili çevre düzenleme projesi yapılması istenen alanın ören yeri niteliğinde olup olmadığı konusunda koruma bölge kurullarının yetkisi olduğu değerlendirilmektedir. 2863 sayılı Kanun'un koruma bölge kurullarının görevlerine ilişkin 57. maddesinde yer alan *"Korunması gerekli taşınmaz kültür ve tabiat varlıkları ve koruma alanları ile sit alanlarına ilişkin uygulamaya yönelik kararlar almak"* hükmü çerçevesinde koruma bölge kurulları ören yeri niteliğinde olan veya ören yeri potansiyeli olan arkeolojik alanları ören yeri olarak niteleyebilir.

İlgili mevzuat çerçevesinde çevre düzenleme projeleri; Kültür ve Turizm Bakanlığı tarafından, ilgili Kazı Başkanlığı tarafından hazırlanabileceği gibi Kazı Başkanlığı ve Bakanlık ortak çalışması ile yapılabilmektedir. Ayrıca Bakanlık ihale yolu ile proje hazırlatabilmektedir. Söz konusu durumlarda projenin hazırlanış sürecine ilişkin şema aşağıda belirtilmektedir:

Çevre Düzenleme Projeleri Süreci Akış Şeması

A- Bakanlık Tarafından Çizilen Çevre Düzenleme Projeleri

Ön İnceleme Aşaması

- Dosya incelemesi
- Kurul kararlarının incelemesi
- Kadastral pafta temini
- Mülkiyet durumu analizi
- Hali hazır harita temini
- Varsa koruma amaçlı imar planının temini
- İlgili yerel kurumlarla koordinasyon hazırlıkları

Alan incelemesi

- İnceleme esnasında ilgili tarafların katılımının sağlanması,
- Alanın ören yeri niteliği veya potansiyeli, alana ilişkin diğer verilerin toplanması (ziyaretçi potansiyeli, kazı başkanlığının görüşleri, varsa diğer ilgili kurumların görüşleri),
- Ören yerindeki çevre düzenlemesine ilişkin sorunların yerinde tespit edilmesi,
- Belgeleme çalışması yapılması,

- Tespit edilen sorunlara ilişkin çözümler üretilerek alanda irdelenmesi.

Raporlandırma

-Yerinde incelemede bulunan taraflarca ortak bir şekilde elde edilen verilerin organize edilerek, sorunlar ve çözüm önerilerini içeren raporun hazırlanması,

- Hazırlanan raporun Bakanlığa sunulması.

Projelendirme

- Hazırlanan rapor ve ilgili mevzuat çerçevesinde peyzaj ve mimari projelerle mühendislik hizmetlerini içeren projelerin hazırlanması,

- Hazırlanan projeler için başta kazı başkanlığı olmak üzere ilgili ve yetkili kurum ve kuruluşların görüşlerinin alınması istenilen düzenlemelerin yapılması,

- Son haline getirilen projelerin proje raporuyla birlikte ilgili Koruma Bölge Kuruluna iletilmesi,

- İlgili kurulca istenilmesi durumunda gerekli değişikliklerin yapılarak projenin tekrar kurula iletilmesi,

- İlgili kurulca uygun görülen projelerin onaylanarak dağıtılması.

B- Kazı Başkanlığı Tarafından Çizilen Proje İşleri

Ön İnceleme Aşaması

- Alana ilişkin bilimsel verilerin değerlendirilmesi ve analizi

- Alana ilişkin kurul kararlarının incelemesi

- Kadastral pafta temini

- Mülkiyet durumu analizi

- Hali hazır harita temini
- Varsa koruma amaçlı imar planının temini
- Bakanlık ve ilgili yerel kurumlarla koordinasyon sağlanması

Alan incelemesi

- İnceleme esnasında ilgili tarafların katılımının sağlanması,
- Alana ilişkin diğer verilerin toplanması (ziyaretçi potansiyeli, varsa diğer ilgili kurumların görüşleri),
- Ören yerindeki çevre düzenlemesine ilişkin sorunların yerinde tespit edilmesi,
- Belgeleme çalışması yapılması,
- Tespit edilen sorunlara ilişkin çözümler üretilerek alanda irdelenmesi

Raporlandırma

- Yerinde incelemede bulunan taraflarca ortak bir şekilde elde edilen verilerin organize edilerek, sorunlar ve çözüm önerilerini içeren raporun hazırlanması,

Projelendirme

- Hazırlanan rapor ve ilgili mevzuat çerçevesinde peyzaj ve mimari projelerle mühendislik hizmetlerini içeren projelerin kurum uzmanları tarafından hazırlanması,
- Hazırlanan projeler için başta Bakanlık olmak üzere ilgili ve yetkili kurum ve kuruluşların görüşlerinin alınması istenilen düzenlemelerin yapılması,
- Son haline getirilen projelerin proje raporuyla birlikte ilgili Koruma Bölge Kuruluna iletilmesi,

- İlgili kurulca istenilmesi durumunda gerekli değişikliklerin yapılarak projenin tekrar kurula iletilmesi,
- İlgili kurulca uygun görülen projelerin onaylanmak üzere Kùltür ve Turizm Bakanlığına gönderilmesi.

C- Bakanlık Tarafından İhale Usulü ile Firmalara Çizdirilen Proje İşleri

- İhale öncesi teknik dokümanların hazırlanması,
- İhaleye ilişkin gerekli ödenek temini ve ihale hazırlıkları,
- İhale sonrası sürecin ilgili tarafların (Bakanlık varsa Kazi Başkanlığı) katılımı ile yürütölmesi,
- Projenin ilgili koruma bölge kuruluna sunulması.

3.4 ÇEVRE DÜZENLEMESİNDE TASARIM İLKELERİ

Arkeolojik sitlerde çevre düzenlemesinde temel hedef alanın arkeolojik değerlerini koruyarak denetimli olarak ziyarete açmaktır. Bu kapsamda çevre düzenlemesinde “arkeolojik alan” ve “ziyaretçi” odak noktasında olan iki unsurdur.

Arkeolojik alanların ziyaretçilere sunumu için iki farklı tasarım yaklaşım olabileceğini söyleyen Tuna, ilk yaklaşımın arkeolojik eserin yapı ölçeğinde tanıtımına odaklı olduğunu diğerrinin ise arkeolojik alanın eserleri ile beraber bütüncül ele alındığı yaklaşım olduğunu belirtir (Tuna, 2016:174).

Alanın bütüncül ele alınarak tasarlanması gerektiğini savunan Sivan, her alanın kendine özgü olduğunu, doğru, duyarlı ve etkileyici başarılı bir sunumun alanın büyüklüğü, fiziksel önemi ve estetik değerinin dikkate alınmasıyla ortaya çıkacağını, tüm bunların yanında arkeolojik alanın anlatacak bir hikayesi, nakledecek bir mesajı olması gerektiğini belirtir. Sivan ayrıca tarihi kalıntıların; politik çekişmelerin, kültürel modaların, teknolojik becerilerin, sanatsal ifadelerin, dinin inanışların ve insan tabiatının çeşitli yönlerinin yansıması olduğunu, bunların hepsinin değerlendirildiği bir sunum olması gerektiğini, sadece mimari parçalara odaklanmanın tamamlanmamış bir hikaye anlatarak ziyaretçileri aldatıcı olabileceğini savunur (Sivan, 1997:52).

Arkeolojik alanların düzenlemesinde alanın konumu, ziyaretçi taşıma kapasitesi ile sosyal ve ekonomik açıdan kalkınma hedefleri üst ölçekli kriterler olup, alanın koruma planı ve yönetim planı kararları belirleyicidir.

Çevre düzenlemesinde tasarım ilkeleri; üst ölçekli kararların niteliğinden bağımsız olarak güvenlik, alan düzenlemesi ve ziyaretçilere yönelik düzenlemeler olmak üzere 3 ana başlık altında değerlendirilecektir.

3.4.1 Güvenlik

Arkeolojik alanlar; kaçak kazılardan ve illegal eser kaçakçılarından korunabilmesi açısından güvenlik önlemleri alınması gereken alanlar olduğu değerlendirilmektedir. Fiziksel güvenlik (görevli personel), çevre sınırlandırması (ihata duvarı, tel örgü) ve güvenlik kamera sistemi olmak üzere üç çeşit güvenlik önlemi alınabilir. Alanın niteliği ve büyüklüğü değerlendirilerek bu güvenlik önlemlerinin hepsinin uygulanabildiği gibi sadece birisi de uygulanabilmektedir.

Ülkemizde çok sayıda arkeolojik alan bulunması nedeniyle her alanı korumak için güvenlik görevlisi istihdamına imkan bulunmamaktadır. Bununla birlikte bilimsel kazı yapılan arkeolojik alanlarda koruma ve güvenlik önlemleri Kazı Başkanı tarafından sağlanır ve Kazı Başkanı'nca yeterli sayıda güvenlik görevlisi bulundurulur.⁸³

Arkeolojik alanın güvenlik amacıyla tel örgü ile çevrilmesi bir proje kapsamında uygulanması daha doğru bir yaklaşımdır ancak alanda kaçak kazı tehdidi gibi acil güvenlik ihtiyacı olduğu durumlarda tahribatın engellenmesi amacıyla proje olmaksızın ilgili koruma bölge kurulunun onayı ile tel örgü uygulaması yapılabilmektedir.

Arkeolojik alanlar 2863 sayılı Kanun kapsamında tescil edildiklerinde her ne kadar devlet niteliğinde olduğu kanunen hüküm altına alınmış olsa da arkeolojik alanların büyük bir bölümü özel mülkiyete konu parsellerde bulunmaktadır. Alanın özel mülkiyette olması durumunda güvenlik amaçlı ihata çalışması yapılması da mülkiyet sahibinin iznine tabiidir. Bununla birlikte özel mülkiyet sahiplerinin sahip oldukları alanlarda güvenlik amaçlı ihata uygulamasına izin vermesi sonrası devletin

⁸³ bkz. dipnot 57. Madde 4/1

kamulaştırma işlemine başlayamaması nedeniyle kamulaştırmasız el atma davalarının ciddi bir mali külfet getirmesi sonucu Kültür ve Turizm Bakanlığınca tel örgü uygulamaları kamulaştırma işlemleri bittikten sonra yapılabilmekte, bu da alanı korumasız hale getirmektedir.

Tel örgü uygulamasında tel örgünün yüzeye sabitlenmesinde yüzeye çok derin olmayan bir müdahale yapılması ve bu kazının müze müdürlüğü veya kazı başkanlığı gözetiminde yapılması gerekmektedir. Kazı yapılmadan ve bir ağırlık parçasına sabitlenen tel çit uygulamasının gerçekleştirilmesi durumunda tel örgünün hava şartlarına karşı daha korumasız olacağı ve kuvvetli bir rüzgarda fonksiyonunu yitireceği değerlendirilmektedir.

Arkeolojik alanlarda tel örgü uygulamalarında harçlı temel duvara ve çok derin olmayan beton ayaklara tel çitin sabitlenmesi daha çok gözlemlenen iki uygulama türüdür. (Fotoğraf 1-2)

Tel örgü alanın mümkün olduğu kadar ziyaretçilerin görsel alanı dışında olması, ziyaretçilerin ve taşınmaz kültür varlıkları arasında bir set oluşturmaması gerekmektedir. Bununla birlikte ören yerinin kent merkezinde kaldığı durumlarda alanın güvenlik amaçlı ihatasının alanın dışarıdan görülebilmesinin sağlayacak ve şeffaf bir nitelikte olması doğru bir yaklaşım olacaktır. (Fotoğraf 3)

*Fotoğraf:1 İzmir Metropolis Ören Yeri Tel Örgü Uygulaması (Harçlı temel duvarı)
(Kaynak: Kişisel Arşiv, 2013)*

*Fotoğraf:2 Çorum Alacahöyük Ören Yeri Tel Örgü Uygulaması(Beton ayak)
(Kaynak: Kişisel Arşiv, 2013)*

*Fotoğraf:3 İzmir Agora Ören Yeri Güvenlik Duvarı
(Kaynak: Kişisel Arşiv, 2015)*

3.4.2 Alan Düzenlemesi

Ören yerinin içerisinde ziyaretçilerin daha rahat ve güvenli bir gezi gerçekleştirebilmesi amacıyla yapılacak sert zemin, bitkisel uygulama, yürüyüş yolları, peyzaj mobilyaları uygulamaları alan düzenlemesi kapsamında değerlendirilmektedir.

Alan düzenlemesinde; ziyaretçilerin alana giriş ve çıkış noktalarının, alana ulaşımında kullanılacak araçlar için park alanlarının, ziyaretçilerin gezi güzergahının senaryosunun, ziyaretçilerin zorunlu ihtiyaçlarını karşılayacakları alanların, ziyaretçiler yönelik sunum, tanıtım ve anlatım mekanlarının, yoğun kullanım olacak bölgelerde insan trafiğinin dağıtılması amacıyla oluşturulacak meydanların ve bakı teraslarının, alanda bitkisel uygulama gerektiren yerlerin belirlenmesi tasarım sürecinin parçalarıdır.

3.4.2.1 Belirlenmiş Sınırlandırılmış Gezi Güzergahı

Ören yerlerinde ziyaretçinin tanımsız alanları kullanarak alanı gezmesi, bu süreçte taşınmaz eserlere dokunabildiği bir gezi gerçekleştirmesi kültür varlıklarının ziyaretçi kaynaklı tahribatlarına neden olabilmektedir. Bu nedenle ziyaretçinin gezebileceği yerlerin sınırlandırıldığı, aynı zamanda ören yerlerinin büyük alanlar olması nedeniyle ziyaretçinin doğru bir şekilde yönlendirilerek zaman kaybı yaşamadığı bir kurguyu içeren gezi güzergâhının tanımlanması esastır.

Arkeolojik sit alanı içinde dolaşım planlamasında, yerleşim dokusu ve yapılar okunabilir olmalı, ziyaretçinin eserlerle görsel ilişkisi kesilmemelidir. Güzergahların oluşturulmasında tek tek yapı veya anıtlar değil genel dolaşım sisteminin kurgulanması önemlidir. Alandaki diğer yapısal öğelerin yapı kalıntıları ile ilişkileri, silüet karakteri ve kültürel peyzaj özellikleri ile ilişkisi bir diğer önemli faktördür (Tuna, 2016:180).

Ziyaret için yeterli zamanı olanlar için ören yerinde açığa çıkarılan tüm kültür varlıklarının görülebildiği “uzun tur güzergahı”, zaman kısıtlılığı olanlar için “kısa tur güzergahı” belirlenebilmektedir. Ören yeri bilimsel kazısı devam eden bir alansa kazı başkanlığı, kazısı olmayan bir alansa sorumlu müze müdürlüğü gezi güzergahının belirlenmesinde esas belirleyicidir.

Gezi güzergahının belirlenmesinde özellikle klasik dönem antik kentlerinde mevcut antik sokakların kullanımı ziyaretçilerin yapı ve mekanlar arasındaki ilişkiyi kurmasında yarar sağlayabilmektedir. Efes Ören Yeri’nde Kuretler Caddesi, Denizli Tripolis Antik Kenti ve Aydın Nysa Ören Yeri buna örnek verilebilir. (Fotoğraf-4)

Bununla birlikte antik dönem sonrası hep iskan görmüş bazı kentlerde geç dönem sokak dokuları da gezi güzergahı olarak değerlendirilmektedir. Muğla

Stratonikeia Antik Kentinde Osmanlı Dönemi'ne ait taş döşeli yolların her iki kenarında bulunan Antik ve Osmanlı Dönemi yapıları bir vücudun kolları gibi durmakta, yılların eskitemediği ve değiştiremediği uyum ve birlikteliği göstermektedir (Söğüt, 2015:386). (Fotoğraf 5)

Antik kent yol izlerinin okunamadığı veya alanın topografik durumunun geziyi zorlaştırdığı alanlarda yeni bir gezi güzergahı tasarlanması gereklidir. Muğla Tlos Ören Yeri'nde ören yerinin ortasından geçen günümüz karayolunun da etkisiyle ziyaretçiler için yönlendirici bir gezi güzergahı bulunmamaktadır. (Fotoğraf 6)

Gezi güzergahının belirlenmesi sonrası güzergahta zemine müdahale edilerek bir uygulama gerçekleştirilip gerçekleştirilmeyeceği, eğer müdahale edilecekse uygulanacak malzemenin niteliği ve boyutları önem kazanır. Ören yerleri I. derece arkeolojik sit alanları olması nedeniyle yüzeye yapılacak uygulamalarda müdahalenin en az seviyede olması gerekmektedir.

Gezi güzergahında ziyaretçilerin rahat ve konforunun daha ön planda tutulması durumunda güzergahın bulunduğu alan olduğu gibi bırakılmayıp ziyaretçilerin çeşitli hava koşullarında daha az etkilenmesi amacıyla bir malzeme kullanımı önerilmektedir. Bu kapsamda, doğal malzeme olması nedeniyle gezi güzergahlarında en çok ahşap ve taş kullanılabileceği değerlendirilmektedir. Ahşap (Fotoğraf 7-8) ve taş malzemenin (Fotoğraf 9) tekil kullanımı yanında iki malzemenin birlikte uygulandığı kullanımlar da mevcuttur. (Fotoğraf 10-11)

Malzemelerin yüzeye uygulanmasında beton içermeyen kireç esaslı harçlar kullanılması, zeminde kazı yapılmadan doğal zemin kotun üstüne uygulama yapılması beklenmektedir. Bununla birlikte zemin üstüne yükseltilmiş döşeme uygulamaları da bulunmaktadır. (Fotoğraf 12)

Malzeme kullanımının istenmediği durumlarda çakıl veya taş serimi ile toprak yüzeyi sertleştirici ve doğal dokuya zarar vermeyen solüsyon uygulaması yapılabilmektedir. (Fotoğraf 13)

Ziyaretçilerin cret karşılığında gezdėđi arkeolojik alanlarda fiziksel şartlardan en az etkilenmesi gerektiğini düşünmeleri nedeniyle gezi yollarının bir malzeme ile kaplı olması beklenmekte bu çerçevede gezi güzergahında malzeme kullanımı çoğunlukla gerçekleştirilmektedir.

*Fotoğraf: 4 Efes ren Yeri Kureterler Caddesi
(Kaynak: Kişisel Arşiv, 2012)*

Fotoğraf: 5 Muğla Stratonikeia Ören Yeri Gezi Güzergahı (Var olan geç dönem yol dokusunun korunması) (Kaynak: Kişisel Arşiv, 2012)

Fotoğraf:6 Muğla Tlos Ören Yeri Belirlenmemiş Gezi Güzergahı (Kaynak: Kişisel Arşiv, 2012)

*Fotoğraf: 7 Çanakkale Truva Ören Yeri Ahşap Gezi Güzergahı Uygulaması
(Kaynak: Kişisel Arşiv, 2013)*

*Fotoğraf:8 İzmir Bergama Akropol Ören Yeri Ahşap Gezi Güzergahı Uygulaması
(Kaynak: Kişisel Arşiv, 2014)*

*Fotoğraf:9 Adıyaman Nemrut Ören Yeri Batı Terası Doğal Taş Gezi Güzergahı Uygulaması
(Kaynak: Kişisel Arşiv, 2013)*

*Fotoğraf:10 Burdur Sagalassos Ören Yeri Ahşap-Doğal Taş Gezi Güzergahı Uygulaması
(Kaynak: Kişisel Arşiv, 2015)*

*Fotoğraf: 11 Aydın Afrodiasias Ören Yeri Doğal Taş- Ahşap Gezi Güzergahı Uygulaması
(Kaynak: Kişisel Arşiv, 2015)*

*Fotoğraf:12 Muğla Kaunos Kaya Mezarları Gezi Güzergahı (yükseltilmiş ahşap döşeme)
(Kaynak: Kişisel Arşiv, 2015)*

*Fotoğraf:13 Gaziantep Tilmen Höyük Gezi Güzergahı (sıkıştırılmış toprak)
(Kaynak: Kişisel Arşiv, 2014)*

3.4.2.2 Bilgilendirme Yönlendirme Uyarı Tabelası

Ören yerlerine ilişkin ziyaretçilerin bilgilendirilmesi konusunun iki yönü bulunmaktadır. Ören yerine ulaşımı kolaylaştıran, ulaşım yollarındaki yönlendirmeyi gösteren, ülke turizminde “kahverengi tabelalar” olarak isimlendirilen yönlendirme tabelalarının yerlerinin belirlenmesi ve niteliği gibi konular, yurt içi karayolları ağında Karayolları Genel Müdürlüğü’nün belediye sınırları içerisindeki yollarda ise ilgili büyükşehir ve ilçe belediyelerinin sorumluluğundadır.

Arkeolojik alanlarda kullanılan tabelalar ziyaretçilerin bilgilendirilmelerinde ve yönlendirilmelerinde en önemli öğelerdir. Dış mekanlarda kullanılan tabelalar, ziyaretçi merkezi veya bilgilendirme odası gibi kapalı mekanlardaki bilgilendirme ve sunum formlarına göre daha etkin oldukları belirtilmektedir (Tuna, 2016:176).

Türkiye’de ören yerlerine konulacak tabelalarda tanıtım, bilgilendirme, işaret ve ikaz konusunda karışıklıklara meydan verilmemesi için bir dil birliğinin sağlanması, tabelalarda bir standart oluşturularak görüntü kirliliğinin önlenmesi amacıyla “Müze ve Ören Yerleri Giriş, Bilgilendirme, Yönlendirme ve Uyarı Tabelalarına İlişkin Yönerge”⁸⁴ ilk kez 2007 yılında yürürlüğe konulmuştur. Uygulamada karşılaşılan sorunlar değerlendirilerek 2014 yılında yönerge yenilenmiştir.⁸⁵

Yönerge; müze girişleri ile ilgili kısa bir bölümü içermesi yanında genel olarak ören yeri tabelalarına ilişkin hükümler içermektedir. Yönerge ören yerinde kullanılabilecek tabelaları giriş, bilgilendirme, yönlendirme, uyarı ve sponsorluk tabelaları olarak beş bölüme ayırır. Daha önce belirtilmeyen uyarı tabelası bölümü 2014 yılında yapılan değişiklikle yönergeye eklenmiştir.

Söz konusu Yönerge hükümlerinin uygulama sorumluluğu bilimsel kazı yapılan ören yerlerinde ilgili Kazı Başkanına verilmiştir.⁸⁶

Giriş Tabelası:

Ören yeri giriş tabelası Kültür ve Turizm Bakanlığının sembollerinden kültür ağacının stilize edilmiş formuna dayanmaktadır. Üç farklı giriş tabelasının şekilleri aynı olmakla beraber UNESCO Dünya Miras Listesinde olması, Dünya Miras Geçici listesinde olması ve bu niteliklerin herhangi birine sahip olmaması durumuna göre üç farklı biçimde logo ve yazılış şekli bulunmaktadır. (Fotoğraf 14-15-16)

⁸⁴ <http://teftis.kulturturizm.gov.tr/TR,14761/muze-ve-oren-yerleri-giris-bilgilendirme-ve-yonlendirme-.html>, 15.06.2016

⁸⁵ <http://teftis.kulturturizm.gov.tr/TR,107173/muze-ve-oren-yerleri-giris-bilgilendirme-yonlendirme-ve-.html>, 15.06.2016

⁸⁶ Kültür ve Tabiat Varlıklarıyla İlgili Yapılacak Yüzey Araştırması, Sondaj ve Kazı Çalışmalarının Yürütülmesi Hakkında Yönerge Madde 13/1, 15.06.2016

*Fotoğraf:14 İzmir Bergama Ören Yeri Giriş Tabelası (UNESCO Dünya Miras Listesinde)
(Kaynak: Kişisel Arşiv, 2015)*

Fotoğraf:15 Antalya Aspendos Ören Yeri Giriş Tabelası (UNESCO Dünya Miras Geçici listesinde) (Kaynak: Kişisel Arşiv, 2015)

Fotoğraf:16 İzmir Teos Ören Yeri Giriş Tabelası (UNESCO Dünya Miras veya Geçici Listesinde değil) (Kaynak: Kişisel Arşiv, 2015)

Bilgilendirme Tabelası:

Yönerge, bilgilendirme tabelalarının boyut ve malzemelerinin tüm ören yerlerinde ortak olmasını hedeflemekte ancak çevre düzenleme projesi kapsamında farklı tasarımların koruma bölge kurulunca değerlendirilerek uygulanabilmesine izin vermektedir.

Ayrıca ören yeri girişinde uygun bir yere, özellikle ziyaretçi gruplara hizmet verilebilmesi amacıyla boyutları daha büyük olan (en az 160x120 en fazla 240x180 cm) “genel bilgilendirme tabelası” konulması gerekmektedir.

Genel bilgilendirme tabelası, ören yerinde bulunan yapıların tek tek anlatımı yerine ören yerinin tümünü ifade edebilecek her türlü bilgi, harita, çizim, resim ve

benzeri dokümanlarla zenginleştirilmiş grafik tasarımı içermelidir. (Fotoğraf 17-18-19)

Bilgilendirme tabelaları ise alandaki anıtsal nitelikteki yapı veya yapı gruplarını tanıtıcı tabelalardır. Söz konusu tabelalarda; görsel tasarıma ağırlık verilerek çeşitli fotoğraflar ile bilimsel nitelikli illüstrasyonların kullanılmalıdır. Taşınmaz kültür varlıklarının restitüsyonlarına mümkün olduğunca yer verilmesi, metnin açıklayıcı ve öz olmasına özen gösterilmesi, tabelada fazla yer kaplamaması konularına dikkat edilmesi gerekmektedir.

Genel bilgilendirme tabelası ile bilgilendirme tabelalarında en az bir yabancı dilde –tercihen İngilizce- tercüme metnin yer almalı, taslak metnin kontrolü alanda bilimsel kazı başkanlığı varsa kazı başkanlığınca yoksa ilgili müze müdürlüğünce gerçekleştirilmelidir.

Tabelalar paslanmaz çelikten yapılması esas olup bir proje doğrultusunda ve ilgili koruma bölge kurulunun izni ile başka bir malzemeden yapılabilir. (Fotoğraf 20-21-22-23)

Fotoğraf:17 Şanlıurfa Göbeklitepe Ören Yeri Bilgilendirme Tabelası
(Kaynak: Kişisel Arşiv, 2013)

Fotoğraf:18 Denizli, Hierapolis Genel Bilgilendirme Tabelası
(Kaynak: Kişisel Arşiv, 2013)

Fotoğraf:19 Antalya Xanthos Ören Yeri Genel Bilgilendirme Tabelası
(Kaynak: Kişisel Arşiv, 2012)

Fotoğraf:20 Aydın Didim Ören Yeri Bilgilendirme Tabelası
(Kaynak: Kişisel Arşiv, 2013)

Fotoğraf:21 Antalya Perge Ören Yeri Bilgilendirme Tabelası
(Kaynak: Kişisel Arşiv, 2014)

Fotoğraf:22 Antalya Termessos Ahşap Bilgilendirme Tabelası
(Kaynak: Kişisel Arşiv, 2012)

Fotoğraf:23 Gaziantep Zeugma Ören Yeri Bilgilendirme Tabelası
(Kaynak: Kişisel Arşiv, 2013)

Yönlendirme ve Uyarı Tabelası:

Ören yerinde bulunan yapılar ile ziyaretçilere yönelik mekanlara yönlendiren tabelaların tüm ören yerlerinde ilgili Yönerge kapsamında yapılması ve aynı tasarımda olması esastır. (Fotoğraf 24) Bununla birlikte yönlendirme tabelaları da çevre düzenleme projesi kapsamında farklı bir tasarımda olabilmektedir. (Fotoğraf 25-26-27)

Taşınmaz kültür varlıklarına zarar verilmemesi ve alanda yapılması yasak olan fiil ve davranışların engellenmesi amacıyla Yönerge’de 2014 yılında yapılan değişiklik ile ören yerlerinde uyarı tabelası konulabilmektedir. (Fotoğraf 28)

*Fotoğraf:24 Aydın Tralles Ören Yeri Yönlendirme Tabelası (Yönerge kapsamında uygulama)
(Kaynak: Kişisel Arşiv, 2013)*

*Fotoğraf:25 Bitlis Ahlat Selçuklu Mezarlığı Ören Yeri Yönlendirme Tabelası
(Çevre düzenleme projesi kapsamında, yönerge kapsamı dışında uygulama)
(Kaynak: Kişisel Arşiv, 2013)*

Fotoğraf:26 Burdur Sagalassos Ören Yeri Yönlendirme Tabelası (Çevre düzenleme projesi kapsamında yönerge kapsamı dışında uygulama) (Kaynak: Kişisel Arşiv, 2016)

Fotoğraf:27 Nevşehir Zelve Ören Yeri Yönlendirme Tabelası (Çevre düzenleme projesi kapsamında yönerge kapsamı dışında uygulama) (Kaynak: Kişisel Arşiv, 2015)

Fotoğraf:28 Antalya Lyrbe Ören Yeri Uyarı Tabelası (Kaynak: Kişisel Arşiv, 2014)

3.4.2.3 Peyzaj Tasarımı, Mobilyaları/ Dinlenme Alanları

Geçmiş kültürlerin yaşadıkları yerlerde doğal peyzajı değerlendirerek yerleşimlerini kurdukları bilinmektedir. Bu nedenle arkeolojik alanların peyzaj tasarımlarında doğal doku ve topografyayı esas alan yaklaşımlar alandaki taşınmaz eserlerin korunması kadar önemlidir.

Peyzaj tasarımında, bitki kullanımı ve bitkisel tasarım alanın korunmasında bir öge olarak değerlendirilebileceği gibi, ziyaretçilerin alanı algılamalarında yardımcı bir unsur olarak değerlendirilebilmektedir.

Bitkisel tasarımda; arkeolojik kalıntıların önüne geçmeyecek bir fon etkisi oluşturma, eserleri vurgulama ve yönlendirme anlamında ziyaretçiye yardımcı olma, yürüyüş yolları ve eserler arasında bağlantı noktası olma, bakı noktası oluşturma, doğal drenaj oluşturma amaçlanmaktadır (Tuna, 2016:179).

I. ve II. derece arkeolojik sitlerde yeni ağaç dikimine izin verilmemekte ancak alanın mevsim şartları dikkate alınarak bitkilendirme yapılabilir. Genel olarak arkeolojik alanların yaz aylarında su yetersizliği ve bakımsızlıkla çorak ve kuru alanlar olması göz önünde bulundurularak doğal bitkilerle tasarım yapılması önemlidir. Bilimsel kazıların devam ettiği alanlarda kazı amaçlı ağaç sökümü de gündeme gelebilmektedir.

Ören yerlerinde güzergahın uzun olması durumunda ziyaretçilerin dinlenmesine imkan sağlayabilecek oturma ve dinlenme alanları bulunmalıdır. (Fotoğraf-29) Söz konusu alanlar gezi güzergahında, alanın görece yüksek bir noktasında tasarlanabilir. (Fotoğraf 30-31) Söz konusu teraslar ve dinlenme alanları yerel mimari öğeler ile uyumlu tasarlanabilir. (Fotoğraf 32)

Bununla birlikte ören yerinin girişinde ziyaretçilerin alana ilişkin görsel bilgi düzeyini arttırmayı hedefleyen alanın bütününe ve/veya önemli bir yapısını tanımlayan maketin bulunduğu maket alanı bulunabilir. (Fotoğraf 33-34) Söz konusu maket ören yerinin tümünü betimleyecek bir ölçekte ve bilimsel restitüsyonlara uygun mimari öge ve anıtları içermelidir.

Alanın bütüncül bir şekilde değerlendirilmesi, gerekli noktalarda ziyaretçilerin ihtiyaçları gözetilerek çöp kutusu, oturma bankı gibi peyzaj donatılarının konulması alan düzenlemesinde önemli görülen diğer uygulamalardır. (Fotoğraf 35)

*Fotoğraf:29 Antalya Karain Mağarası Ören Yeri Dinlenme Alanı
(Kaynak: Kişisel Arşiv, 2015)*

*Fotoğraf:30 İzmir Metropolis Ören Yeri Dinlenme Terası
(Kaynak: Kişisel Arşiv, 2014)*

*Fotoğraf:31 Mersin Mut Alahan Ören Yeri Seyir Terası
(Kaynak: Kişisel Arşiv, 2014)*

*Fotoğraf:32 Gaziantep Kargamış Antik Kenti Dinlenme Terası
(Kaynak: Kişisel Arşiv, 2015)*

*Fotoğraf:33 İzmir Efes Ören Yeri Yukarı Kapı Maket Alanı
(Kaynak: Kişisel Arşiv, 2014)*

*Fotoğraf:34 Çanakkale Assos Ören Yeri Tapınak Maket Alanı
(Kaynak: Kişisel Arşiv, 2014)*

*Fotoğraf:35 Antalya Alanya Kalesi Oturma Bankı
(Kaynak: Kişisel Arşiv, 2014)*

3.4.3 Ziyaretçilere Yönelik Hizmet Birimleri

Çevre düzenlemesinde ziyaretçilere yönelik ihtiyaç birimleri konusunda Kanun ilgili Yönetmelik ve şartnamede bir düzenleme bulunmamakla birlikte KVKYK ilke kararları bu konuda yönlendiricidir.

658 sayılı ilke kararı kapsamında I. Derece ve II. Derece arkeolojik sitlerde kesin yapı yasağı bulunmaktadır. Ancak, bu alanlar içerisinde yer alan ören yerlerinde gezi yolu düzenlemesi, meydan tanzimi, açık otopark, tuvalet, bilet gişesi, bekçi kulübesi gibi ünitelerin koruma kurulundan izin alınarak yapılabileceği hüküm altına alınmıştır. Buradaki önemli vurgu “bu alanlar içerisinde yer alan ören yerlerinde” ifadesidir ki arkeolojik alanların daha kapsayıcı ören yerlerinin ise arkeolojik alanların bir alt kavramı olduğu şeklinde değerlendirildiği görülmektedir.

658 sayılı ilke kararı gezi yolu, meydan düzenlemesi, açık otopark gibi peyzaj uygulamalarına izin vermekle birlikte yapısal olarak temel ihtiyaç, işletme ve güvenlik alanlarında tuvalet, bilet gişesi ve bekçi kulübesi yapımına izin vermektedir.⁸⁷

Bununla birlikte 714 sayılı ilke kararı ile I. ve II. derece arkeolojik sit alanlarındaki ören yerlerinde temel ihtiyaç birimlerinin yanında kapalı ve açık sergi mekanları ile mobil satış ünitelerinin yapılabileceğine karar verilmiştir. İlke kararı; yapısal uygulamalardan tuvalet, bilet gişesi ve bekçi odasını giriş ünitesi olarak tariflemektedir. Kapalı sergi mekanı ile mobil satış ünitesi yapısal olarak izin verilen yeni iki birimdir. (Ek-9)

⁸⁷ bkz. Ek-3

Düzenleme öncesi 572 sayılı ilke kararında (Ek-10) ticari faaliyetlere izin verilmeyeceği belirtilmişken 714 sayılı ilke kararı ile ören yerlerinde ticari faaliyetlere izin verilmeye başlanmıştır. Uygulamanın yapılabilmesi için bu mekanların bir çevre düzenleme projesi kapsamında hazırlanması gerektiği belirtilmektedir.

Arkeolojik alanların özel çevre koruma bölgeleri ile çakıştığı kıyı alanlarında yapısal olarak yeni bir düzenleme 701 sayılı ilke kararı ile getirilmiştir. Özel Çevre Koruma (ÖÇK) Bölgelerinde yer alan I, II. ve III. derece arkeolojik sitlerde ihtiyaç duyulan ve Kıyı Kanununun Uygulanmasına Dair Yönetmeliğin 3. maddesinin (c) bendinde belirtilen hizmet noktalarından tuvalet, duş, soyunma kabininden oluşan bir ünite ile gölgelik ve ahşap iskele yapımına izin verilmektedir. Bunun için 5 şart getirilmiştir: Anılan Yönetmelikte belirtilen büyüklükleri aşmaması; temelsiz olması, kalıcı olmaması ve yöresel yapı özelliklerini taşıması; koruma kurulunun uygun göreceği yerde olması; varsa kazı başkanının görüşleri alınması; projelerin ÖÇK Kurumu Başkanlığınca sunulması. (Ek-11)

715 sayılı ilke kararı ile de; ÖÇK bölgelerinde yer alan arkeolojik sitlerdeki uygulamalar için 701 sayılı ilke kararı ile getirilen koşulların, bu bölgeler dışındaki kıyılarda yer alan ve koruma bölge kurullarınca onaylı koruma amaçlı imar planları bulunan tüm arkeolojik sitlerde de uygulanabileceğine karar verilmiştir. (Ek-12)

Arkeolojik sitlerde yapısal iznin verildiği bir diğer ilke kararı 745 sayılı karardır (Ek-13). Ören yerleri ve ören yerlerinde bulunan arkeolojik taşınmaz kültür varlıklarının bakım, onarım, restorasyonu ve değerlendirilmesi amacıyla 5225 ve 5228 sayılı Kanunlar kapsamında tüzel kişilere tahsis yapılabilmek kullandırılabilmesine izin veren bu ilke kararı ile; alanda bulunan yapıların

korunması konusunda ihtiyaç duyulan mekânlar (laboratuvar, atölye, depolama, sergileme üniteleri vb.) ile kazı evi, denetimli şantiye, meydan tanzimi, güvenlik ve satış üniteleri, kafeterya, açık otopark, tuvalet, bilet gişeleri vb. uygulamalara geçici olmak kaydıyla izin verilmektedir.

Konuyla ilgili ilke kararları değerlendirildiğinde; kesin yapı yasağı bulunan I. ve II derece arkeolojik sitler, ören yeri niteliğinde olması ve/veya ÖÇK bölgesinde olması durumlarında ziyaretçilere yönelik hizmetlerin sunulması kapsamında yapısal uygulamalara açılmış durumdadır. Ayrıca bu yapısal uygulamalardan tuvalet, bekçi kulübesi ve bilet gişesi haricinde zorunlu olmayan yapısal uygulamaların gerçekleştirilmesi bir çevre düzenleme projesinin ilgili koruma bölge kurulunca onaylanmasına bağlıdır.

Sonuç olarak; bilet gişesi, güvenlik birimi, tuvalet, dinlenme ve satış birimleri, açık ve kapalı sergi alanları, ptt, banka veya atm ofisleri gibi diğer hizmet mekanları ile tüm bu birimlerin tek bir merkezde tasarlanabileceği ziyaretçi karşılama merkezi söz konusu yapısal uygulamalar olarak sıralanabilir.

3.4.3.1 Bilet Gişesi - Güvenlik Birimi –Tuvalet

Kültür ve Turizm Bakanlığı ziyarete açılan çoğu ören yerinde ziyaretçilerden giriş ücreti alarak bu yerlerden gelir elde etmektedir.

Mülkiyeti maliye hazinesine kayıtlı ancak Kültür ve Turizm Bakanlığına tahsisli kültür varlığı taşınmazların, 2886 sayılı Devlet İhale Kanunu hükümlerine uygun olarak Bakanlık tarafından kiralanması, işletilmesi veya işlettilmesi Maliye

Bakanlığı arasında yapılan protokol kapsamında 2026 yılına kadar Kültür ve Turizm Bakanlığı yetkisindedir.⁸⁸

Bununla birlikte mülkiyeti veya tahsisi özel kişi kurum veya kamu kurumlarına ait olup, 2863 sayılı Yasa kapsamında tescilli alanların işletimine ilişkin bir mevzuat bulunmamaktadır. Ancak 2863 sayılı kanunun 5. Maddesinde yer alan;

“Devlete, kamu kurum ve kuruluşlarına ait taşınmazlar ile özel hukuk hükümlerine tabi gerçek ve tüzelkişilerin mülkiyetinde bulunan taşınmazlarda varlığı bilinen veya ileride meydana çıkacak olan korunması gerekli taşınır ve taşınmaz kültür ve tabiat varlıkları Devlet malı niteliğindedir.” h k m  kapsamında özel mülkiyette bulunan bir taşınmazın ziyarete açılarak alanın işlettirilebilmesi konusu doğrudan alanda bulunan taşınır veya taşınmaz kültür varlığına bağlı olduğundan alanın işletilmesi hususu Kültür ve Turizm Bakanlığı iznine tabi olduğu değerlendirilmektedir.

Söz konusu işletme sonucunda elde edilen gelirler Kültür ve Turizm Bakanlığı Döner Sermaye Merkez İşletme Müdürlüğüne kaydedilmekte öncelikle bu alanların bakım, onarım ve korunmasında kullanılmaktadır. İ  ve dış karışıklıklar ve terör tehdidi nedeniyle 2016 yılında düşmesi beklenen  ren yeri gelirlerinde 2015 yılında yaklaşık 200 milyon TL toplam gelir elde edilmiştir. 2015 yılında Türkiye’de en çok ziyaret edilen ilk 20 müze /  ren yerinden 8 tanesi müze 12 tanesi  ren yeri (Efes, Pamukkale, Göreme, Troia, Derinkuyu, Kaymaklı, Aspendos, Myra, Alanya Kalesi, Sümela, Ihlara, Bergama Akropol) olup toplam 123.104.435 TL gelir elde edilmiştir.⁸⁹

⁸⁸ Kültür ve Turizm Bakanlığı ile Maliye Bakanlığı arasında 16.09.2013 tarihinde imzalana protokol Maliye Bakanlığının 16.09.2013 tarih ve 989 sayılı Olurları ile y r rl ğ e girmiştir.

⁸⁹ <http://dosim.kulturturizm.gov.tr/assets/documents/ilk-20-gelir.pdf>, 11.06.2016

Ören yerlerinden gelir elde edilmesi kapsamında gerekli yapısal uygulamalardan bilet gişesi ile bekçi kulübesi ve tuvalet; 658 sayılı ile kararı kapsamında çevre düzenleme projesi olmadan da yapımına izin verilen uygulamalardandır.

Bilet gişesi, güvenlik odası ve tuvaletler alanın ziyaretçi potansiyeli doğrultusunda minimum ölçüler gözetilerek alana yakın bir noktada ancak korunması gerekli taşınmaz eserler ve kalıntılara uzak bir mesafede tasarlanmalıdır. Tuvaletlerin tasarımında engelli ziyaretçiler de düşünülmelidir. Engelli tuvaletlerinin mümkün olduğu müddetçe bay veya bayan biriminde ayrı kabinler şeklinde çözümlenmesi, alan yetersizliği durumunda ayrı tek bir birim olarak çözümlenmesi gerekmektedir. (Fotoğraf 36-37-38-39-40-41)

Bilet gişesi gelişen teknoloji ile beraber ziyaretçi sayısına bağlı olarak sesli rehberlik satışına imkan veren birimi içerecek şekilde tasarlanabilir. Sesli rehberlik; belirtilen alanlarda Kültür ve Turizm Bakanlığının üçüncü şahıslara kiralama yöntemiyle işlettirdiği bir sistem olup kulaklık ve çeşitli rehberlerin depolandığı kapalı bir mekana gereksinim duymaktadır. (Fotoğraf 42) Ziyaretçi sayısı yoğun olmayan ören yerlerinde sesli rehberlik odası bilet gişesi ile birlikte aynı mekanı kullanabilmektedir.

Güvenlik odası; alandan sorumlu güvenlik personelinin kullanabileceği, güvenlik kamera sistemlerinin bulunduğu alanlarda kamera kontrol merkezini içerecek büyüklükte tasarlanmalıdır. Güvenlik görevlisi sayısının fazla olması durumunda minimum dinlenme alanı da içermelidir.

*Fotoğraf:36 Muğla Bodrum Mausoleion Ören Yeri Bilet Gişesi Güvenlik Birimi
(Kaynak: Kişisel Arşiv, 2015)*

*Fotoğraf:37 Antalya Alanya Syedra Ören Yeri Bilet Gişesi Güvenlik Birimi
(Kaynak: Kişisel Arşiv, 2014)*

*Fotoğraf:38 İzmir Teos Ören Yeri Bilet Gişesi Güvenlik Birimi⁹⁰
(Kaynak: Kişisel Arşiv, 2014)*

*Fotoğraf:39 Muğla Bodrum Pedasa Ören Yeri Karşılama Birimi (tuvalet, güvenlik odası)
(Kaynak: Kişisel Arşiv, 2015)*

⁹⁰ Çevre düzenleme proje ve uygulaması ile kazı çalışmaları ilişkisi için ayrıca bkz. Kadioğlu, 2014:437-439.

*Fotoğraf:40 Denizli Hierapolis Ören Yeri Tuvalet Birimi
(Kaynak: Kişisel Arşiv, 2016)*

*Fotoğraf:41 Aksaray Ihlara Vadisi Ören Yeri Tuvalet Birimi
(Kaynak: Kişisel Arşiv, 2016)*

*Fotoğraf:42 Nevşehir Göreme Ören Yeri Bilet Gişesi ve Seli Rehberlik Birimi
(Kaynak: Kişisel Arşiv, 2012)*

3.4.3.2 Açık Kapalı Sergi Alanları, Dinlenme Satış Birimleri

Arkeolojik alanlardaki kazılar sonrasında ortaya çıkarılan kültürel değerler gün ışığına çıkarıldığında rüzgâr, güneş, yağmur vb doğa olaylarının yanı sıra insan kaynaklı diğer olumsuz etkilere maruz kalabilmektedir. Bu nedenle ören yerlerinde korunması ve sergilenmesinde doğal ve fiziki şartlardan görece çok etkilenen eserler çatı strüktürleri ile koruma altına alınabilmektedir.

Açığa çıkarılmış kalıntıların konservasyon (sağlamlaştırma) uygulamaları sonrasında koruyucu çatı strüktürü ile kapatılması ve strüktür içi mekânın gezi platformları ile ziyaretçilerin kullanımına açılması, kalıntıların korunması ve sergilenmesinde daha çok kullanılan bir yöntem olarak göze çarpmaktadır.

Çatı strüktürü ile korumaya alınan kültürel değer Mersin Kelenderis, Adıyaman Perre gibi ören yerlerinde mozaikli alanlar olabildiği gibi (Fotoğraf 43-44), Denizli Laodikeia’da örneğinde konservasyon ve kısmi restitüsyonu yapılmış bir yapı grubu da olabilmektedir (Fotoğraf 45). Söz konusu çatı strüktürleri yarı açık

mekanlar olup yağmur veya kar gibi direkt fiziksel şartlardan koruma sağlamakta ancak sıcaklık ve neme karşı kısmi koruma gerçekleştirmektedir.

Konya Çatalhöyük, İzmir Efes Yamaçevler ve Gaziantep Zeugma gibi ören yerlerinde ise uygulanan çatı strüktürleri, tamamen kapalı bir mekan oluşturduğu ancak örtü malzemesi ve mimari detaylarla havalandırma sağladığı görülmektedir. (Fotoğraf 46-47-48)

Koruma çatısının planlamasında korunmaya alınacak alanın sınırları önem kazanmaktadır. Çatı strüktürü uygulandıktan sonraki süreçte yeni arkeolojik verilerin ortaya çıkması muhtemel olduğundan arkeolojik alanın sınırlarının genişletilmesi söz konusu olabilir. Bu nedenle çatı strüktürünün gelişim alanlarını sınırlamayacak nitelikte tasarlanması daha doğru bir yaklaşımdır.

Arkeolojik alanlarda yapı veya yapı grubu dışında açıktaki mimari parçaların dış etkenlerden korunması amaçlı hafif ve sökülebilir malzemelerle üst örtü uygulaması da yapılabilmektedir. (Fotoğraf-49)

Bununla birlikte arkeolojik alanlarda, eski kültürlere ait yaşamın bir kesitinin canlandırıldığı yarı açık veya kapalı sergi mekanların uygulaması gerçekleştirilmektedir. İzmir Klazomenai Antik Kentinde M.Ö.6. yy'a tarihlenen Anadolu'daki en eski zeytinyağı işliğinin rekonstrüksiyonu yapılarak antik dönemde zeytinyağı elde edilme süreci anlatılmaktadır. (Fotoğraf 50)

Alanda ziyaretçilerin dinlenmesi için açık veya kapalı dinlenme alanları ile alanın kalkınmasını hedefleyen yöresel ürünlerin satılabileceği satış birimleri alana yakın bir noktada tasarlanabilir. Bu yapılar geçici nitelikte olmalı, konum olarak ziyaretin sonlandırıldığı bir alanda uygulanmalıdır. Kapalı dinlenme mekanları ile

satış birimleri alanın ziyaretçi kapasitesi değerlendirilerek mümkün olduğu kadar arkeolojik sit sınırı dışında tasarlanmalıdır. (Fotoğraf 51)

Türkiye’de ziyarete açık ve özellikle yoğun ziyaretçisi olan ören yerlerinde, çıkıştan sonra ve genelde kamu mülkiyetindeki alanlarda yöresel satış birimleri denetimsiz bir şekilde konumlanmaktadır. Geçici nitelikte ahşap, çelik konstrüksiyonlarla yapılan ve görsel kirlilik oluşturan söz konusu satış birimleri yasal bir statüyle faaliyet göstermemekte, ilgili koruma bölge kurullarının kaldırılması gerekliliğine ilişkin kararlarına rağmen yerel idareciler tarafından korunmakta ve faaliyetlerine izin verilmektedir. Nevşehir Zelve ve Göreme, Antalya Myra ve Çanakkale Assos Ören Yerlerindeki satış birimleri örnek verilebilir. (Fotoğraf 52-53-54)

Fotoğraf:43 Mersin Kelenderis Ören Yeri Mozaikli Alan Üst Örtüsü
(Kaynak: Kişisel Arşiv, 2013)

*Fotoğraf:44 Adıyaman Perre Ören Yeri Mozaikli Alan Üst Örtüsü
(Kaynak: Kişisel Arşiv, 2015)*

*Fotoğraf:45 Denizli Laodikeia Ören Yeri Kutsal Hac Kilisesi Üst Örtüsü
(Kaynak: Kişisel Arşiv, 2015)*

*Fotoğraf:46 Konya Çatalhöyük Güney Kazı Alanı Üst Örtüsü
(Kaynak: Kişisel Arşiv, 2013)*

*Fotoğraf:47 İzmir Efes Ören Yeri Yamaçevler Üst Örtüsü
(Kaynak: İzmir Efes Müzesi, 2013)*

*Fotoğraf:48 Gaziantep Zeugma Ören Yeri Korugan İçi Yürüyüş Platformları
(Kaynak: Kişisel Arşiv, 2014)*

*Fotoğraf:49 Aydın Didim Ören Yeri Mimari Parçalar Koruma Örtüsü
(Kaynak: Kişisel Arşiv, 2013)*

*Fotoğraf:50 İzmir Klazomenai Ören Yeri Kapalı Sergi Alanı (Antik zeytinyağı işliğı)
(Kaynak: Kişisel Arşiv, 2014)*

*Fotoğraf:51 Mersin Meydancikkale Ören Yeri Satış Birimleri
(Kaynak: Kişisel Arşiv, 2016)*

*Fotoğraf:52 Nevşehir Göreme Ören Yeri Çıkışında İzinsiz Satış Birimleri
(Kaynak: Kişisel Arşiv, 2013)*

*Fotoğraf:53 Antalya Myra Ören Yeri Çıkışında İzinsiz Satış Birimleri
(Kaynak: Kişisel Arşiv, 2012)*

*Fotoğraf:54 Çanakkale Ören Yeri Çıkışında İzinsiz Satış Birimleri
(Kaynak: Kişisel Arşiv, 2013)*

3.4.3.3 Diğer Hizmet Birimleri / Ziyaretçi Karşılama Merkezi

Ören yeri çevre düzenlemesinde alanın büyüklüğü, ziyaretçi potansiyelinin çok olması gibi durumlarda ziyaretçilerin ihtiyaçlarına yönelik mekanların tümünün veya büyük bir bölümünün tasarlandığı yapı ziyaretçi karşılama merkezi olarak adlandırılır.

Ziyaretçi karşılama merkezinde alanın hikayesinin anlatılacağı bir bilgilendirme tanıtım odası veya sinevizyon odası bulunması, ziyaretçilerin alanı gezmeden çeşitli görsel öğeler, üç boyutlu filmler gibi teknolojik donatılarla bu mekanda bilgilendirilmeleri alanın arkeolojik değerinin anlaşılmasına katkı sağlayacaktır. Ziyaretçi karşılama merkezi tasarlanan ören yerlerinde; bilet gişesi, güvenlik birimi ve tuvalet gibi mekanlar bağımsız modül olarak tasarlanmaktansa bu merkezin içinde yer alabilir. Ziyaretçilerin dinlenebileceği ve yiyecek içecek tüketebileceği kafeterya, hediyelik eşya satış yeri, ören yerinin işletiminden sorumlu

müze müdürlüğünün kullanım için idari mekan veya mekanlar bu merkezde yer alabilecek diğer mekanlardır.

Bu merkezlerde alanın taşıma kapasitesine bağlı olarak posta ofisi, acil sağlık ünitesi, dini ihtiyaçların karşılanabileceği mescit, bilet satışının da mümkün olabileceği para çekme cihazlarının (ATM) bulunduğu bir alan tasarlanabilir.

Koruma amaçlı imar planı olan alanlarda ziyaretçilere yönelik hizmetlere ilişkin mekanların planlanacağı alanlar çoğunlukla “özel proje alanı” olarak ifade edilmektedir. Bu alanların, planlama kararları doğrultusunda mümkün olduğu kadar I. derece sit alanı dışında mümkün olmadığı durumlarda açığa çıkarılmış anıtsal yapılara belli bir mesafede olması beklenir. Koruma kullanma dengesi açısından ziyaretçilerin arkeolojik alanla ilişkisini kesmeden mümkün olan en uzak noktada bu tip hizmet mekânlarının tasarlanması daha doğru bir yaklaşım olacaktır. (Fotoğraf 55-56-57-58-59-60)

*Fotoğraf:55 İzmir Metropolis Ören Yeri Ziyaretçi Karşılama Merkezi
(Kaynak: Kişisel Arşiv, 2014)*

*Fotoğraf:56 Burdur Sagalassos Ziyaretçi Karşılama Merkezi
(Kaynak: Kişisel Arşiv, 2016)*

*Fotoğraf:57 Aydın Magnesia Ziyaretçi Karşılama Merkezi
(Kaynak: Kişisel Arşiv, 2013)*

*Fotoğraf:58 Antalya Perge Ziyaretçi Karşılama Merkezi
(Kaynak: Kişisel Arşiv, 2016)*

*Fotoğraf:59 Muğla Milas Beçin Kalesi Ören Yeri Ziyaretçi Karşılama Merkezi
(Kaynak: Kişisel Arşiv, 2016)*

*Fotoğraf:60 Ankara Gordion Ören Yeri Ziyaretçi Karşılama Merkezi
(Kaynak: Kişisel Arşiv, 2015)*

4.ALAN ARAŞTIRMASI

4.1 ALAN ARAŞTIRMASI (ANKET) YÖNTEMİ

Türkiye’deki arkeolojik alanların ve ören yerlerinin çevre düzenlemesine ilişkin yapılan literatür araştırmasında arkeolojik alanların korunması, arkeolojik alanlarda planlama, yönetim ve korumaya ilişkin çalışmaların görece yeterli ve çok olmasına rağmen ören yerlerinin çevre düzenlemesine ilişkin bir çalışmaya rastlanmamıştır.

Konuyla ilgili sorumlu Kültür ve Turizm Bakanlığının ilgili birimlerinin de son yıllarda konuya ilişkin sistemli bir çalışma yürüttüğü, 2012 yılında Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü bünyesinde “Ören Yeri Uygulama Şube Müdürlüğü” kurularak bu faaliyetlerden sorumlu tutulduğu anlaşılmaktadır.⁹¹

Tez çalışmaları sürecinde yapılan değerlendirmeler çerçevesinde, ören yerlerinde çevre düzenlemesi çalışmalarında (uygulamalarında) karşılaşılan sorunlar araştırmanın sorunsalı olarak belirlenmiştir.

Çalışmanın süreci ve niteliği konusunda bütüncül bir görüş açısından oluşturulan araştırmanın soruları ise aşağıda belirtilmektedir:

-Ören yerlerinde çevre düzenlemesi çalışmalarında süreçler neler olmalıdır?

-Ören yerlerinde çevre düzenlemesi çalışmalarında yasal mevzuatta eksiklikler var mıdır?

-Ören yerlerinin çevre düzenlemesinin alandaki diğer bilimsel faaliyetler ile ilişkisi nedir?

-Ören yerlerinin çevre düzenlemesinde proje aşamasında karşılaşılan sorunlar nelerdir?

⁹¹ <http://www.kulturvarliklari.gov.tr/TR,43039/merkez-teskilati.html>, 11.06.2016

-Ören yerlerinde çevre düzenlemesi ile hangi uygulamalar yer almalıdır?

-Ören yerlerinde çevre düzenleme uygulamalarında hangi paydaşlar yer almalıdır?

- Ören yerlerinde çevre düzenleme uygulamalarında paydaşların rolleri neler olabilir?

-Ören yerlerinde çevre düzenlemesi çalışmaları arkeolojik değerlerin korunmasında etkin midir?

Araştırmanın hipotezi “Çevre düzenlemesi yapılan arkeolojik alanlar daha iyi korunur.” olarak belirlenmiştir. Araştırmada hedef kitle öncelikle müze müdürleri olarak belirlenmiştir. Bunun nedeni müze müdürlüğünün, çevre düzenleme çalışmaları yapılacak arkeolojik alan veya ören yerinin idari anlamda sorumlu olması, alanda kazı yapılıyor olması halinde kazı başkanlığınca yapılan çalışmalardan haberdar olması, alana ilişkin yapılacak yasal ve idari uygulamaya ilişkin Bakanlıktan gelen taleplerin iletildiği ilk birim olması, alana gelen ziyaretçilerin dilek istek ve şikâyetlerinin iletildiği ilk idare olmasıdır.

Ancak uzman görüşü kapsamında kazı başkanları, kanun uygulayıcıları/ Bakanlık personeli ve sivil toplum örgütleri araştırma yapılacak hedef gruba ilave edilmiştir.

Sonuç olarak; hedef grubu müze müdürleri, kazı başkanları, konu ile ilgili bakanlık uzmanları ve sivil toplum örgütü olarak Turist Rehberleri Odası seçilmiştir.

105 müze müdüründen **67’sine**

117 kazı başkanından **42’sine**

132 Bakanlık uzmanından **47’sine**

113 Turist Rehberleri Birliği idarecisinden **41’ine** anket Nisan 2015 Kasım 2015 tarihleri arasında uygulanmıştır.

Anket çalışması kapsamında; Türkiye’de Bakanlar Kurulu Kararı ile kazı yapan 117 kazı başkanı, müze müdürlerinden fiili olarak görev yapmakta olan müdürler, sivil toplum örgütü olarak belirlenen Turist Rehberleri Birliğinde idari anlamda görev yürüten rehberlerle ve Kültür ve Turizm Bakanlığı Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğünün konuyla ilgili idarecileri ve uzmanları arasından rastgele seçilen personel ile anket gerçekleştirilmiştir.

Anket oluşturma süreci, “genel araştırma sorularının belirlenmesi”, “alt soruların listelenmesi”, “maddelerin tasarlanması”, “maddelerin sıralanması”, “anketin düzenlenmesi” ve “anketin ön uygulamasının yapılması” olmak üzere altı aşamada gerçekleştirilmiştir.

Anket soruları genel olarak kapalı uçlu sorular (yapılandırılmış) olarak hazırlanmış bununla birlikte sosyolog uzman görüşü çerçevesinde anketin bütününe ilişkin açık uçlu sorular (yapılandırılmamış) da eklenmiştir.

Ölçme değerlendirme uzmanı ve bir sosyolog tarafından anket soruları değerlendirilmiş ve eleştirilen maddeler üzerinden öneriler doğrultusunda düzeltmeler yapılarak uygun olmayan maddeler formdan çıkartılmış ve böylece anketin diğer geçerlik ve güvenirlik çalışmalarını yapmaya yönelik hedef kitleden seçilecek bir örnekleme uygulanmak üzere anketin Ön Uygulama Formu oluşturulmuştur. Belirlenen örneklem grubunun %5’ini oluşturan yaklaşık 10 kişi ile yapılan uygulama sonucu sorular tekrar düzenlenmiştir. (Ek-14)

Anketin uygulama biçimi olarak cevaplayıcılarla karşılıklı etkileşim içinde uygulanmasını teminen yüz yüze görüşme yöntemi seçilmiştir.

Anketin güvenlik düzeyi Cronbach Alpha Katsayısı ile hesaplanmış, bu değer ($\alpha : 0.703$) olarak belirlenmiştir. Bu değer anket formunun güvenilir bir veri toplama aracı olduğu şeklinde yorumlanabilir.

4.2. BULGULAR

4.2.1 Demografik Bulgular

Anket formunun ilk bölümünde yer alan sorularla katılımcıların yaş, cinsiyet meslek ve eğitim durumlarına ilişkin veriler elde edilmiştir. Katılımcıların demografik özellikleri Tablo 1, Tablo 2, Tablo 3 ve Tablo 4’te verilmiştir

Tablo:1 Katılımcı grupları

	Frekans	Yüzde	Geçerli Yüzde	Toplamlı Yüzde
Müze Müdürü	67	34,0	34,0	34,0
Kazı Başkanı	42	21,3	21,3	55,3
Bakanlık	47	23,9	23,9	79,2
Rehber	41	20,8	20,8	100,0
Toplam	197	100,0	100,0	

Tablo:2 Katılımcıların cinsiyetleri

	Frekans	Yüzde	Geçerli Yüzde	Toplamlı Yüzde
Kadın	75	38,1	38,1	38,1
Erkek	122	61,9	61,9	100,0
Toplam	197	100,0	100,0	

Tablo:3 Katılımcıların yaş dağılımı

	Frekans	Yüzde	Geçerli Yüzde	Toplamlı Yüzde
25-34	25	12,7	12,7	12,7
35-44	49	24,9	24,9	37,6
45-54	91	46,2	46,2	83,8
55 ve üstü	32	16,2	16,2	100,0
Toplam	197	100,0	100,0	

Katılımcıların yaklaşık %40'ı kadın olup, yarıya yakını 45-54 yaş aralığındadır. Katılımcıların % 87,3'ü 35 yaş ve üstüdür.

Tablo:4 Katılımcıların eğitim durumu

	Frekans	Yüzde	Geçerli Yüzde	Toplamlı Yüzde
Ön Lisans	13	6,6	6,6	6,6
Lisans	91	46,2	46,2	52,8
Yüksek Lisans	39	19,8	19,8	72,6
Doktora	49	24,9	24,9	97,5
Diğer (Ön Lisans)	5	2,5	2,5	100,0
Toplam	197	100,0	100,0	

Katılımcıların %91'i lisans ve üstü dereceden mezun olmuştur. Buradaki yüksek oran dört hedef gruptan kazı başkanlarının hepsinin doktora yapmış olması ve müze müdürlerinin hepsinin lisans mezunu olması ile ilişkilidir.

4.2.2 Araştırma Bulguları

Anket formunun ikinci bölümünde arkeolojik alanların korunmasında çevre düzenlemesi ilişkisi sorgulanmaya çalışılmıştır. Bu bölümde arkeolojik alanların kavramsal ifadesinden başlanarak çevre düzenleme çalışmalarının aşamaları ve sonuçları konusunda veriler elde edilmiştir. Söz konusu verilerin sonuçları değerlendirilerek sonuçlar yorumlanmaya çalışılacaktır.

Arkeolojik alanlar bilimsel esaslara göre tespiti ve ilgili kurumlarca tescili sonrası yasal bir statü kazanarak derecelendirilir ve arkeolojik sit olarak nitelenir. Söz konusu alanlar fiziksel konumlanışlarına göre tariflenebildiği gibi bilimsel kazı faaliyetleri yürütülmesi sonrası, geçirdikleri yerleşim katmanları ve yapıların ortaya çıkarılması sonrası durumu ile höyük, antik kent, tümülüs, yer altı şehri olarak da ifade edilebilmektedir. Bu isimlendirmeler alanın arkeolojik durumuna ilişkin bir bilgi sunarlar. İzmir Efes Antik Kenti, Gaziantep Tilmen Höyük, Nevşehir Kaymaklı Yer Altı Şehri, Adıyaman Nemrut Dağı Tümülüsü gibi.

Söz konusu isimlendirme dışında her arkeolojik sit alanının ören yeri olarak ifadelendirilmesi konusunda bir eğilim vardır. Kavramsal olarak ören yeri arkeolojik sit alanının bir alt kavramıdır. Yani her ören yeri bir arkeolojik sit iken her arkeolojik sit alanı bir ören yeri değildir.

Katılımcıların hangi arkeolojik alanların ören yeri olduğuna ilişkin görüşleri Tablo 5’te verilmiştir.

Tablo:5 Katılımcıların ören yeri kavramına ilişkin görüşleri

Her arkeolojik sit alanı aynı zamanda bir ören yeri niteliği taşır.

	Frekans	Yüzde	Geçerli Yüzde	Toplamlı Yüzde
Kesinlikle katılıyorum	30	15,2	15,2	15,2
Katılıyorum	98	49,7	49,7	65,0
Fikrim yok	2	1,0	1,0	66,0
Katılmıyorum	66	33,5	33,5	99,5
Kesinlikle katılmıyorum	1	,5	,5	100,0
Toplam	197	100,0	100,0	

Her antik kent aynı zamanda bir ören yeridir.

	Frekans	Yüzde	Geçerli Yüzde	Toplamlı Yüzde
Kesinlikle katılıyorum	53	26,9	26,9	26,9
Katılıyorum	117	59,4	59,4	86,3
Katılmıyorum	27	13,7	13,7	100,0
Toplam	197	100,0	100,0	

Her tümülüs aynı zamanda bir ören yeridir.

	Frekans	Yüzde	Geçerli Yüzde	Toplamlı Yüzde
Kesinlikle katılıyorum	15	7,6	7,6	7,6
Katılıyorum	86	43,7	43,7	51,3
Fikrim yok	3	1,5	1,5	52,8
Katılmıyorum	93	47,2	47,2	100,0
Toplam	197	100,0	100,0	

Her höyük aynı zamanda bir ören yeridir.

	Frekans	Yüzde	Geçerli Yüzde	Toplamlı Yüzde
Kesinlikle katılıyorum	23	11,7	11,7	11,7
Katılıyorum	96	48,7	48,7	60,4
Fikrim yok	3	1,5	1,5	61,9
Katılmıyorum	75	38,1	38,1	100,0
Toplam	197	100,0	100,0	

Arkeolojik sit alanı çevre düzenlemesi yapılması sonrası ören yeri olarak ifadelendirilebilir.

	Frekans	Yüzde	Geçerli Yüzde	Toplamlı Yüzde
Kesinlikle katılıyorum	49	24,9	24,9	24,9
Katılıyorum	84	42,6	42,6	67,5
Fikrim yok	20	10,2	10,2	77,7
Katılmıyorum	44	22,3	22,3	100,0
Toplam	197	100,0	100,0	

Katılımcıların arkeolojik alanlara ilişkin kavramlar ve ören yeri ilişkisi kapsamında antik kentlerin aynı zamanda bir ören yeri olduğuna ilişkin %86,3'lük bir oran ile güçlü bir katılımı söz konusudur. Bunu hedef gruplar içinde değerlendirdiğimizde rehberlerin tamamının bu görüşte olduğu görülmektedir. Kazı başkanları gruplar içerisinde %76 ile en az katılımı sağlamakla birlikte bu görüşe yine de yüksek bir oranda katılım olduğu değerlendirilmektedir.

Bu alanların antik dönem diye adlandırılan Yunan ve Roma uygarlıklarını kapsayan bir dönemin kentlerini içermesi, bu kentlere ilişkin yapıların ve mimari parçaların taş, mermer gibi dayanıklı malzemeleri ile günümüze kadar kısmen ulaşabilmiş olmaları bu görüşün oluşmasında etkilidir.

Her arkeolojik sit alanının aynı zamanda bir ören yeri niteliği taşıması konusunda katılım yönünde bir eğilim olmakla beraber kazı başkanları ve müze müdürleri bu konuda eşit oranlarda katılma veya katılmama durumundadır. Özellikle müze müdürleri bu görüşe %40,3 ile katılmakta, %44,8 oranında katılmamaktadır.

Ayrıca tümülüs ve höyüklerin aynı zamanda bir ören yeri olduğu düşüncesine katılım ve katılmama düzeyleri birbirine yakın görünmesi, katılımcıların bu konuya ilişkin görüşünün net olmadığını göstermektedir.

Höyük ve tümülüsler arkeolojik alanın fiziksel durumuna ilişkin bir tanımlama içermektedir. Ayrıca dönemseller olarak daha erken uygarlıklara ait alanlar olması nedeniyle ziyaretçilere sunulabilecek sınırlı sayıda görsel yapı veya yapısal parçalar ihtiva eder. Bu sebeple bu tür arkeolojik alanların ören yeri olarak ifade edilmemesi daha doğru bir yaklaşım olacaktır.

Arkeolojik sit alanlarının çevre düzenlemesi yapılması ile ören yeri olarak ifadelendirilebileceği konusunda yüksek düzeyde bir katılım olduğu değerlendirilmektedir. Müze müdürleri %77 ve Bakanlık uzmanları %74 ile en çok bu görüşe katılan iki gruptur.

Kültür ve Turizm Bakanlığının internet sitesinde⁹² ören yerleri “düzenlenmiş ören yeri” olarak ifade edilmektedir. Düzenlenmiş ifadesi ile ziyarete açık veya çevre düzenlemesi yapılarak ziyarete açık anlamı çıkarılmaktadır. Bu kapsamda katılımcıların ören yeri kavramı ile alanda ziyaretçilere yönelik bir çalışma yapıldığını düşündükleri değerlendirilmektedir.

Tablo:6 Çalışma Grubunun Ören Yeri Kavramının Değerlendirilmesine Yönelik

Görüşlerinin Görev Yerlerine Göre Farklılığı İçin Tek Yönlü Varyans Analizi
(ANOVA) Sonuçları

Değişken	N	$\bar{X}$	S			
Grup	Müze Müdürü	67	2,5910	,67189		
	Kazı Başkanı	42	2,4190	,76485		
	Bakanlık	47	2,3957	,70586		
	Rehber	41	2,4488	,55278		
Varyansın Kaynağı	KT	sd	KO	F	p	Fark
Gruplar Arası	1,355	3	,452	,980	,403	--
Gruplar İçi	88,921	193	,461			
Toplam	90,276	196				

Yukarıda belirtilen Tablo-6'daki analiz sonuçlarına göre, çalışma grubundaki bireylerin ören yeri kavramının değerlendirilmesine yönelik görüşleri görev yerlerine göre anlamlı bir farklılık göstermemektedir [$F_{(3-193)} = ,980$; $p > .05$].

⁹² http://www.kulturvarliklari.gov.tr/TR,43253/bakanligimiza-bagli-muzeler.html?_tag1=-8587490203383055808 , 11.06.2016

Katılımcıların, Türkiye’de ören yerlerini ziyarete açma kapsamında yapılan çevre düzenleme çalışmalarının yeterli olup olmadığı konusundaki görüşleri Tablo 7’de verilmiştir.

Tablo: 7 Katılımcıların ören yerinde yapılan çevre düzenleme çalışmalarını değerlendirmesi

Türkiye’deki ören yerlerinde yeterli bir çevre düzenleme çalışması yapıldığını düşünüyor musunuz?

	Frekans	Yüzde	Geçerli Yüzde	Toplamlı Yüzde
Evet, kısmen yeterli	93	47,2	47,2	47,2
Evet, tamamen yeterli	2	1,0	1,0	48,2
Hayır, yetersiz	101	51,3	51,3	99,5
Fikrim yok	1	,5	,5	100,0
Toplam	197	100,0	100,0	

Katılımcılar genel olarak değerlendirildiğinde Türkiye’deki ören yerlerinde çevre düzenlemesine ilişkin çalışmaların farkında olduğu ancak bunların yetersiz olduğunu düşünmektedir. Hedef grupları arasında müze müdürleri, kazı başkanları ve rehberler çalışmaların yetersiz olduğunu düşünürken Bakanlık çalışanların %61,7’si çalışmaların kısmen yeterli olduğunu düşünmektedir.

Tablo:8 Çalışma Grubunun Türkiye’deki Ören Yerlerinde Yapılan Çevre Düzenlemelerinin Yeterliğine Yönelik Görüşlerinin Görev Yerlerine Göre Farklılığı İçin Tek Yönlü Varyans Analizi (ANOVA) Sonuçları

Değişken	N	$\bar{X}$	S			
Grup	Müze Müdürü	67	2,194	1,003		
	Kazı Başkanı	42	2,142	1,001		
	Bakanlık	47	1,744	,966		
	Rehber	41	2,073	1,009		
Varyansın Kaynağı	KT	sd	KO	F	p	Fark
Gruplar Arası	6,155	3	2,052	2,070	,106	--
Gruplar İçi	191,337	193	,991			
Toplam	197,492	196				

Yukarıda belirtilen Tablo 8’deki analiz sonuçlarına göre, çalışma grubundaki bireylerin Türkiye’deki ören yerlerinde yapılan çevre düzenlemelerinin yeterliğine yönelik görüşleri görev yerlerine göre anlamlı bir farklılık göstermemektedir [$F_{(3-193)} = 2,070$; $p > .05$].

Arkeolojik sit alanlarında bilimsel kazı izni verilmesi sonrası her yıl onaylanan program çerçevesinde yapılan kazılarla ortaya çıkarılan kültürel varlıkların, taşınma durumuna göre alanda veya müze gibi kapalı mekanlarda koruma altına alınmasına karar verilmektedir. Alanda korunması esas olan eserlerin konservasyon ve restorasyonu yapıldıktan sonra ziyaretçilere sunumu çevre düzenleme çalışması ile sağlanmaktadır. Yukarıda bahsedilen süreç çok farklı zaman ölçüleri içerebilmektedir. Bu açıdan çevre düzenleme çalışmalarına başlanması gereken zaman arkeolojik kazı faaliyetleri bağlamında sorgulanmış olup sonuçları Tablo 9’da verilmiştir.

Tablo:9 Katılımcıların çevre düzenleme çalışmalarına başlanması gereken zamana ilişkin görüşleri

Çevre düzenleme çalışmalarına alandaki tüm bilimsel kazı faaliyetleri bittiği zaman başlanmalıdır.

	Frekans	Yüzde	Geçerli Yüzde	Toplamlı Yüzde
Kesinlikle katılıyorum	20	10,2	10,2	10,2
Katılıyorum	72	36,5	36,5	46,7
Fikrim yok	4	2,0	2,0	48,7
Katılmıyorum	101	51,3	51,3	100,0
Toplam	197	100,0	100,0	

Çevre düzenleme çalışmalarına alandaki bilimsel kazı faaliyetleri sürerken başlanabilir.

	Frekans	Yüzde	Geçerli Yüzde	Toplamlı Yüzde
Kesinlikle katılıyorum	49	24,9	24,9	24,9
Katılıyorum	121	61,4	61,4	86,3
Fikrim yok	1	,5	,5	86,8
Katılmıyorum	26	13,2	13,2	100,0
Toplam	197	100,0	100,0	

Çevre düzenleme çalışmalarına alanda bilimsel kazı faaliyeti yapılmadan da başlanabilir.

	Frekans	Yüzde	Geçerli Yüzde	Toplamlı Yüzde
Kesinlikle katılıyorum	14	7,1	7,1	7,1
Katılıyorum	84	42,6	42,6	49,7
Fikrim yok	6	3,0	3,0	52,8
Katılmıyorum	88	44,7	44,7	97,5
Kesinlikle katılmıyorum	5	2,5	2,5	100,0
Toplam	197	100,0	100,0	

Tablo 9’u değerlendirdiğimizde katılımcıların çoğunluğunun (%86,3) evre düzenleme çalışmalarının alandaki bilimsel kazı faaliyetleri sürerken başlanabileceğini düşündüğünü göstermektedir. Gruplar değerlendirildiğinde kazı başkanları %92,9 ve rehberlerin %92,7 ile bu görüşe gl bir katılımı söz konusudur.

Katılımcıların yaklaşık yarısı (%51,3) evre düzenleme çalışmalarının alandaki tüm bilimsel kazı faaliyetleri bittiği zaman başlanması görüşüne katılmamaktadır. Bununla birlikte %36,5’lik bir grup ise bu görüşe katıldığını belirtmektedir.

Katılımcıların %44,7’si ise evre düzenleme çalışmalarına alanda bilimsel kazı faaliyeti yapılmadan başlanması fikrine katılmadığını belirtmiş; bununla birlikte %42,6’lık bir grup ise bu görüşe katıldığını belirtmiştir.

Ören yerlerinde evre düzenleme çalışmalarına başlanması gereken zamana ilişkin değerlendirmede; alandaki bilimsel kazı faaliyetleri sürdürülürken başlanabilir görüşüne katılım düzeyi “tüm bilimsel kazı faaliyetleri bittiği zaman başlanmalıdır” ve “bilimsel kazı faaliyeti yapılmadan da başlanabilir”e göre daha yüksek düzeydedir (%86,3) Bu durum evre düzenleme çalışmalarının alandaki bilimsel kazı faaliyetleri sürerken başlanabileceğini ön plana çıkarmaktadır.

Tablo:10 Çalışma Grubunun Türkiye’deki Ören Yerlerinde Çevre Düzenleme Çalışmalarına Başlanması Gereken Zamana İlişkin Görüşlerinin Görev Yerlerine Göre Farklılığı İçin Tek Yönlü Varyans Analizi (ANOVA) Sonuçları

Değişken	N	$\bar{X}$	S			
Grup	Müze Müdürü	67	2,676	,562		
	Kazı Başkanı	42	2,579	,471		
	Bakanlık	47	2,609	,430		
	Rehber	41	2,634	,339		
Varyansın Kaynağı	KT	sd	KO	F	p	Fark
Gruplar Arası	,273	3	,091	,407	,748	--
Gruplar İçi	43,145	193	,224			
Toplam	43,418	196				

Yukarıda belirtilen Tablo 10’daki analiz sonuçlarına göre, çalışma grubundaki bireylerin Türkiye’deki ören yerlerinde çevre düzenleme çalışmalarına başlanması gereken zamana ilişkin görüşleri görev yerlerine göre anlamlı bir farklılık göstermemektedir [$F_{(3-193)} = ,407$; $p > .05$].

2863 sayılı Kanun ören yerinde çevre düzenleme projesi çalışmalarının Kültür ve Turizm Bakanlığınca yapılabileceğini veya yaptırılabilceğini hüküm altına almıştır.⁹³ Söz konusu projelerin Bakanlıkça yapılması esas olmakla birlikte “yaptırma” ifadesi ile başka kurum veya kuruluşlarca anılan projelerin yapılabileceği ancak Bakanlığın bunu koordinasyonunu üstlenmesi gerektiği sonucu çıkarılmaktadır.

Bununla birlikte yine 2863 sayılı Kanun’da bilimsel kazılarda ortaya çıkan taşınmaz kültür ve tabiat varlıklarının bakım, onarım ve çevre düzenlemelerinin kazı

⁹³ 17/a maddesi

başkanlığınca yapılacağı belirtilmişse de söz konusu maddede ören yeri ifadesi geçmemektedir.⁹⁴

Katılımcıların projelerin hangi kurum tarafından üretilmesi gerektiğine ilişkin görüşleri Tablo 11’de gösterilmektedir.

Tablo:11 Katılımcıların çevre düzenleme proje çalışmalarını yapması gereken kurumlara ilişkin görüşleri

Ören yerinde çevre düzenleme projesi hangi kurum/kışı tarafından yapılmalıdır?

	Frekans	Yüzde	Geçerli Yüzde	Toplamlı Yüzde
Kültür ve Turizm Bakanlığı/ İlgili Müze Müdürlüğü	55	27,9	27,9	27,9
Kazı alanı olan yerlerde Kazı Başkanlığı diğer yerlerde Kültür ve Turizm Bakanlığı	79	40,1	40,1	68,0
İlgili yerel idareler	3	1,5	1,5	69,5
Sivil toplum örgütleri	2	1,0	1,0	70,6
Diğer, lütfen belirtiniz	58	29,4	29,4	100,0
Toplam	197	100,0	100,0	

Ören yerlerinde çevre düzenleme projesinin hangi kurum / kuruluşlarca yapılması gerektiği konusunda katılımcılar %40,1 ile; kazı alanı olan yerlerde kazı başkanlığı diğer yerlerde Kültür ve Turizm Bakanlığınca yapılması görüşüne yakındır. Ayrıca yüksek oranda (%30) katılımcı da paydaşların (Bakanlık, yerel idare, sivil toplum) birlikte proje üretmesi gerektiğini değerlendirmiştir.

Katılımcılar çevre düzenleme projelerinin Bakanlıkça yapılması veya sürecin Bakanlıkça kontrol altında tutulmasına yönelik Kanun metnine paralel görüş belirtmiş durumdadır. Ancak tüm arkeolojik alanlar düşünüldüğünde, arkeolojik sit

⁹⁴ 45. madde

olarak tescil edilmiş çoğu sit alanında çeşitli nedenlerle herhangi bir bilimsel kazı veya çalışma yapılamamaktadır. Söz konusu alanlardan turizm değeri olduğu düşünülen bazı alanlarda ilgili Belediye veya yerel idareler tarafından turizme açılması amacıyla çevre düzenleme çalışması yapılması gündeme gelebilmektedir.

Anılan alanlarda hazırlanacak çevre düzenleme projesini ilgili koruma bölge kurulunun onaylaması şartına bağlayarak, Kültür ve Turizm Bakanlığının yetkisini devredebileceği değerlendirilmektedir. Kültür varlıklarını koruma bölge kurullarının Bakanlık adına işlem yapabileceği değerlendirilmektedir.

Çevre düzenleme projelerinde yer alması gereken meslek grupları; restorasyon konusunda yüksek lisans yapmış mimar, mimar, arkeolog, şehir plancısı veya şehir ve bölge plancısı veya kent plancısı, peyzaj mimarı ve sanat tarihçisi olarak “Koruma Amaçlı İmar Planları ve Çevre Düzenleme Projelerinin Hazırlanması, Gösterimi, Uygulaması, Denetimi ve Müelliflerine İlişkin Usul ve Esaslara Ait Yönetmelik”te belirlenmiştir. Yukarıda belirtilen ilgili Yönetmelik proje ekibinde yer alması gerekli meslek gruplarını belirtirken; Bakanlıkça hazırlanan ve Bakanlıkça hazırlattırılan olmak üzere iki kez aynı meslek gruplarını saymıştır.

Söz konusu meslek gruplarının çevre düzenleme proje ekibinde yer alma durumu her bir meslek grubu hakkında katılımcıların görüşü Tablo 12’de verilmiştir.

Tablo:12 Katılımcıların çevre düzenleme proje ekibine ilişkin görüşleri

Mimarın çevre düzenleme proje ekibinde yer alma durumunu nasıl değerlendirirsiniz?

	Frekans	Yüzde	Geçerli Yüzde	Toplamlı Yüzde
Kesinlikle katılıyorum	119	60,4	60,4	60,4
Katılıyorum	71	36,0	36,0	96,4
Fikrim yok	3	1,5	1,5	98,0
Katılmıyorum	4	2,0	2,0	100,0
Toplam	197	100,0	100,0	

Restorasyon uzmanı mimarın çevre düzenleme proje ekibinde yer alma durumunu nasıl değerlendirirsiniz?

	Frekans	Yüzde	Geçerli Yüzde	Toplamlı Yüzde
Kesinlikle katılıyorum	101	51,3	51,3	51,3
Katılıyorum	87	44,2	44,2	95,4
Fikrim yok	1	,5	,5	95,9
Katılmıyorum	8	4,1	4,1	100,0
Toplam	197	100,0	100,0	

Peyzaj mimarının çevre düzenleme proje ekibinde yer alma durumunu nasıl değerlendirirsiniz?

	Frekans	Yüzde	Geçerli Yüzde	Toplamlı Yüzde
Kesinlikle katılıyorum	113	57,4	57,4	57,4
Katılıyorum	74	37,6	37,6	94,9
Fikrim yok	4	2,0	2,0	97,0
Katılmıyorum	6	3,0	3,0	100,0
Toplam	197	100,0	100,0	

Şehir plancısının çevre düzenleme proje ekibinde yer alma durumunu nasıl değerlendirirsiniz?

	Frekans	Yüzde	Geçerli Yüzde	Toplamlı Yüzde
Kesinlikle katılıyorum	74	37,6	37,6	37,6
Katılıyorum	78	39,6	39,6	77,2
Fikrim yok	11	5,6	5,6	82,7
Katılmıyorum	34	17,3	17,3	100,0
Toplam	197	100,0	100,0	

Arkeologun çevre düzenleme proje ekibinde yer alma durumunu nasıl değerlendirirsiniz?

	Frekans	Yüzde	Geçerli Yüzde	Toplamlı Yüzde
Kesinlikle katılıyorum	140	71,1	71,1	71,1
Katılıyorum	57	28,9	28,9	100,0
Toplam	197	100,0	100,0	

Sanat tarihçisinin çevre düzenleme proje ekibinde yer alma durumunu nasıl değerlendirirsiniz?

	Frekans	Yüzde	Geçerli Yüzde	Toplamlı Yüzde
Kesinlikle katılıyorum	103	52,3	52,3	52,3
Katılıyorum	73	37,1	37,1	89,3
Fikrim yok	5	2,5	2,5	91,9
Katılmıyorum	16	8,1	8,1	100,0
Toplam	197	100,0	100,0	

Sosyologun çevre düzenleme proje ekibinde yer alma durumunu nasıl değerlendirirsiniz?

	Frekans	Yüzde	Geçerli Yüzde	Toplamlı Yüzde
Kesinlikle katılıyorum	46	23,4	23,4	23,4
Katılıyorum	76	38,6	38,6	61,9
Fikrim yok	28	14,2	14,2	76,1
Katılmıyorum	46	23,4	23,4	99,5
Kesinlikle katılmıyorum	1	,5	,5	100,0
Toplam	197	100,0	100,0	

Katılımcılar "Çevre düzenleme proje ekibinde soru kağıdında belirtilen mesleklerin yer alma durumunu nasıl değerlendirirsiniz?" maddesine mimar, restorasyon uzmanı mimar, peyzaj mimarı, arkeolog, ve sanat tarihçisi için çoğunlukla "kesinlikle katılıyorum" derken şehir plancısı ve sosyolog için "katılıyorum" görüşünü benimsemiştir. Bu meslek dalları içerisinde "arkeolog"un %100 lük bir oranla tüm hedef gruplarca proje çalışmasında olması gerekliliği belirtilmiştir.

Katılımcıların görüşüne paralel olarak arkeolog, peyzaj mimarı ve mimarın çevre düzenleme projesi ekibinde mutlaka yer alması gerektiği düşünülmektedir. Ancak restorasyon uzmanı mimar, şehir plancısı, sanat tarihçisi ve sosyologun çevre düzenlemesi yapılacak proje alanına göre ekipte yer almasının daha doğru olacağı

değerlendirilmektedir. İlgili Yönetmeliğin 12. maddesi kapsamında proje alanı belirlenirken çevre düzenleme projesi hazırlayacak meslek grupları da belirlenebilir.

Örneğin geç dönem yerleşmesi bulunmayan Bursa Aktopraklık Höyük veya Şanlıurfa Göbeklitepe Ören Yerine ilişkin hazırlanacak çevre düzenleme projesinde sanat tarihçisi veya şehir plancısı bulunması zorunlu olmayabileceken, İzmir Agora veya Ankara Roma Hamamı gibi kent merkezlerinde kalan arkeolojik sitlerde sanat tarihçisi ve şehir plancısının çevre düzenleme projesinde bulunması zorunlu kılınabilir.

Tablo:13 Katılımcıların çevre düzenleme uygulama çalışmalarını yapması gereken kurumlara ilişkin görüşleri

Ören yerlerinde çevre düzenleme uygulaması hangi kurum/kişi tarafından yapılmalıdır?

	Frekans	Yüzde	Geçerli Yüzde	Toplamlı Yüzde
Kültür ve Turizm Bakanlığı/ İlgili Müze Müdürlüğü	76	38,6	38,6	38,6
Kazı alanı olan yerlerde Kazı Başkanlığı diğer yerlerde Kültür ve Turizm Bakanlığı	55	27,9	27,9	66,5
İlgili yerel idareler	6	3,0	3,0	69,5
Sivil toplum örgütleri	3	1,5	1,5	71,1
Diğer, lütfen belirtiniz	57	28,9	28,9	100,0
Toplam	197	100,0	100,0	

Ören yerlerinde çevre düzenleme uygulamasının hangi kurum / kuruluşlarca yapılması gerektiği konusunda katılımcılar; Kültür ve Turizm Bakanlığınca yapılması yönünde eğilim göstermiştir (Tablo -10) Ayrıca yüksek oranda (%28) katılımcı da paydaşların (Bakanlık, yerel idare, sivil toplum) alandaki uygulamada ortak sorumluluk alması gerektiğini değerlendirmiştir.

Ören yeri çevre düzenleme projesinin hangi kurumlarca yapılmasının gerektiğinin sorulduğu 8. soru ile çevre düzenleme uygulamasının hangi kurumlarca yapılmasının gerektiğinin sorulduğu 10. soru arasında korelasyon analizi yapılmış olup Tablo 14’te gösterilmiştir. Ankette yer alan 8 ve 10. Sorular arasında pozitif yönde yüksek düzeyde ($r=,714$) ilişki vardır.

Tablo:14 Ören yeri proje ve uygulamasına ilişkin görüşlerin korelasyon analizi

		Ören yerinde çevre düzenleme projesi hangi kurum/kişi tarafından yapılmalıdır?	Ören yerlerinde çevre düzenleme uygulaması hangi kurum/kişi tarafından yapılmalıdır?
Ören yerinde çevre düzenleme projesi hangi kurum/kişi tarafından yapılmalıdır?	Pearson Correlation Sig(2-tailed) N	1 197	,714** 197
Ören yerlerinde çevre düzenleme uygulaması hangi kurum/kişi tarafından yapılmalıdır?	Pearson Correlation Sig(2-tailed) N	,714** 197	1 197

** . Correlation is significant at the 0.01 level (2-tailed).

Çevre düzenleme uygulamaları güvenlik uygulamaları, alan düzenlemesi ve ziyaretçilere yönelik hizmetler olmak üzere üç bölümde sorgulanmıştır. Güvenlik uygulamaları olarak değerlendirilen alanda görevli/bekçi bulundurulması, alanda fiziki engeller/tel çit uygulaması ve alanın güvenlik kameraları ile izlenebilmesine yönelik düzenleme yapılması hakkındaki katılımcı görüşleri Tablo 15’te gösterilmektedir.

Tablo:15 Katılımcıların ören yeri güvenliği uygulamaları hakkındaki görüşleri

Ören yerinin ziyarete açılmadan önce yapılması gerekli uygulamalardan güvenlik görevlisi personel durumunu önem derecesine göre belirtiniz

	Frekans	Yüzde	Geçerli Yüzde	Toplamlı Yüzde
Önemli	180	91,4	91,4	91,4
Az önemli	17	8,6	8,6	100,0
Toplam	197	100,0	100,0	

Ören yerinin ziyarete açılmadan önce yapılması gerekli uygulamalardan güvenlik amaçlı tel çit durumunu önem derecesine göre belirtiniz

	Frekans	Yüzde	Geçerli Yüzde	Toplamlı Yüzde
Önemli	140	71,1	71,1	71,1
Az önemli	54	27,4	27,4	98,5
Önemsiz	3	1,5	1,5	100,0
Toplam	197	100,0	100,0	

Ören yerinin ziyarete açılmadan önce yapılması gerekli uygulamalardan kameralı güvenlik sistemini önem derecesine göre belirtiniz.

	Frekans	Yüzde	Geçerli Yüzde	Toplamlı Yüzde
Önemli	161	81,7	81,7	81,7
Az önemli	31	15,7	15,7	97,5
Önemsiz	5	2,5	2,5	100,0
Toplam	197	100,0	100,0	

Çevre düzenleme uygulamalarından güvenliğe ilişkin hususların önem derecelerinin belirtilmesi istendiğinde görevli personel %91, kameralı güvenlik sistemi %81, tel çit yapımı ise %71’lik bir önem oranına sahiptir.

Görevli bir personel olmasını güvenlik açısından önemsiz bulan herhangi bir katılımcı bulunmamaktadır. Bununla birlikte hedef gruplarını ayrı ayrı değerlendirdiğimizde, kazı başkanları güvenlik görevlisi bir personelin bulunmasını %97,6 oranıyla önemli bularak bu konuda en yüksek düzeyde görüş belirtmiştir.

Ziyarete açık ören yerlerinde her ne kadar taşınmaz kültür varlıklarının yapısal elemanların fiziksel olarak kaçırılması zor olsa da, mimari parçaların yasal olmayan kültür varlığı ticareti kapsamında parçalara ayrılarak kaçırılması veya vandalizm kaynaklı tehditler bulunmaktadır. Bundan daha sık rastlanan bir tehdit ise alanda kaçak kazı yapılmasıdır. Bu tehditleri engellemek için 24 saat esasında bir güvenlik görevlisi çalıştırılması, ören yerinin çok geniş olması durumunda bazı noktalara gece görüş özellikli güvenlik kamerası yerleştirilmesi ve arkeolojik alanın Bakanlığa ait olan kısımlarına fiziki engel konulması/ tel çit yapılması gerekli görülmektedir. Alanın önem derecesi ve ziyaret yoğunluğu değerlendirilerek her üç önlemin aynı anda alınması daha doğru bir yaklaşım olacaktır.

Ören yerlerinde alan düzenlemesi ve alanda yapılacak fiziksel donatılara ilişkin katılımcı görüşleri Tablo16'da belirtilmiştir. Alan düzenlemesi / donatıları kapsamında belirlenmiş veya sınırlandırılmış gezi güzergahı, ören yeri içindeki tabelalar, yoğun ziyaretçi alan ören yerlerinde gece gezilebilmesine imkan sağlayacak aydınlatma, uzun gezi güzergahına sahip alanlarda dinlenme alanları ve peyzaj mobilyalarının alanda uygulanması konusunda katılımcıların görüşleri değerlendirilmiştir.

Tablo:16 Katılımcıların ören yeri alan düzenlemesi/ donatılarına ilişkin görüşleri

Ören yerinin ziyarete açılmadan önce yapılması gerekli uygulamalardan belirlenmiş/sınırlandırılmış gezi güzergahını önem derecesine göre belirtiniz.

	Frekans	Yüzde	Geçerli Yüzde	Toplamlı Yüzde
Önemli	190	96,4	96,4	96,4
Az önemli	6	3,0	3,0	99,5
Önemsiz	1	,5	,5	100,0
Toplam	197	100,0	100,0	

Ören yerinin ziyarete açılmadan önce yapılması gerekli uygulamalardan bilgilendirme, yönlendirme uyarı tabelasını önem derecesine göre belirtiniz.

	Frekans	Yüzde	Geçerli Yüzde	Toplamlı Yüzde
Önemli	194	98,5	98,5	98,5
Az önemli	3	1,5	1,5	100,0
Toplam	197	100,0	100,0	

Ören yerinin ziyarete açılmadan önce yapılması gerekli uygulamalardan gece gezilebilmesini sağlamaya yönelik aydınlatmayı önem derecesine göre belirtiniz.

	Frekans	Yüzde	Geçerli Yüzde	Toplamlı Yüzde
Önemli	72	36,5	36,5	36,5
Az önemli	86	43,7	43,7	80,2
Önemsiz	39	19,8	19,8	100,0
Toplam	197	100,0	100,0	

Ören yerinin ziyarete açılmadan önce yapılması gerekli uygulamalardan uzun gezi güzergahlarında dinlenme alanlarını önem derecesine göre belirtiniz.

	Frekans	Yüzde	Geçerli Yüzde	Toplamlı Yüzde
Önemli	161	81,7	81,7	81,7
Az önemli	33	16,8	16,8	98,5
Önemsiz	3	1,5	1,5	100,0
Toplam	197	100,0	100,0	

Ören yerinin ziyarete açılmadan önce yapılması gerekli uygulamalardan peyzaj mobilyalarını (çöp kutusu, bank, teras vb.) önem derecesine göre belirtiniz.

	Frekans	Yüzde	Geçerli Yüzde	Toplamlı Yüzde
Önemli	174	88,3	88,3	88,3
Az önemli	21	10,7	10,7	99,0
Önemsiz	2	1,0	1,0	100,0
Toplam	197	100,0	100,0	

Ören yerlerinde çevre düzenlemesi kapsamında alan düzenlenmesine ilişkin hususların önem derecelendirmesinde; bilgilendirme yönlendirme tabelaları, belirlenmiş sınırlandırılmış gezi güzergahı, peyzaj donatıları ile uzun gezi güzergahlarında dinlenme alanları katılımcıların büyük bir çoğunluğunca (%98-%82) önemli görülmekte, gece gezilebilmesini sağlamaya yönelik aydınlatma ise az önemli olarak değerlendirilmektedir.

Katılımcı gruplar tekil olarak değerlendirildiğinde; müze müdürleri gezi güzergahı yapımı ile tabela uygulamasını %100 oranında önemli görmektedir. Bununla birlikte tüm gruplar ayrı olarak değerlendirildiğinde kazı başkanlarının %31'i alanda yapılacak aydınlatma uygulamalarını en yüksek düzeyde önemsiz bularak bu konuya en olumsuz bakan grup olmuştur. Rehberlerin de %24'ü ören yeri aydınlatılmasına olumsuz bakan ikinci grup olması dikkat çekicidir.

Türkiye'de ziyarete açık ören yerlerinde kısmi aydınlatma yapılan ören yerleri bulunmakla birlikte yaz aylarında gece gezilebilen bir ören yeri bulunmamaktadır. Yoğun ziyaretçi talebi olan ören yerlerinde aydınlatma yapılarak ziyaret saatlerinin daha uzun tutulabileceği, böylece ziyaretçi yoğunluğunun azaltılarak kültürel varlıkların daha az etkilenebileceği görüşünün tartışılabilmesi değerlendirilmektedir.

Ören yeri çevre düzenlemesi kapsamında diğer bir uygulama alanı ziyaretçilere yönelik hizmet mekanlarıdır. Bu hizmet mekanlarının ören yerinde bulunmasının önem dereceleri Tablo 17'de gösterilmektedir.

Tablo:17 Katılımcıların ören yerlerindeki ziyaretçilere yönelik hizmetler / donatı alanlarına ilişkin görüşleri

Ören yerinin ziyarete açılmadan önce yapılması gerekli uygulamalardan dinlenme birimlerini (büfe, kafe) önem derecesine göre belirtiniz.

	Frekans	Yüzde	Geçerli Yüzde	Toplamlı Yüzde
Önemli	169	85,8	85,8	85,8
Az önemli	26	13,2	13,2	99,0
Önemsiz	2	1,0	1,0	100,0
Toplam	197	100,0	100,0	

Ören yerinin ziyarete açılmadan önce yapılması gerekli uygulamalardan tuvaleti önem derecesine göre belirtiniz.

	Frekans	Yüzde	Geçerli Yüzde	Toplamlı Yüzde
Önemli	196	99,5	99,5	99,5
Önemsiz	1	,5	,5	100,0
Toplam	197	100,0	100,0	

Ören yerinin ziyarete açılmadan önce yapılması gerekli uygulamalardan engelli tuvaletini önem derecesine göre belirtiniz

	Frekans	Yüzde	Geçerli Yüzde	Toplamlı Yüzde
Önemli	196	99,5	99,5	99,5
Önemsiz	1	,5	,5	100,0
Toplam	197	100,0	100,0	

Ören yerinin ziyarete açılmadan önce yapılması gerekli uygulamalardan hediyelik eşya / satış birimini önem derecesine göre belirtiniz.

	Frekans	Yüzde	Geçerli Yüzde	Toplamlı Yüzde
Önemli	106	53,8	53,8	53,8
Az önemli	84	42,6	42,6	96,4
Önemsiz	7	3,6	3,6	100,0
Toplam	197	100,0	100,0	

Ören yerinin ziyarete açılmadan önce yapılması gerekli uygulamalardan otoparkı önem derecesine göre belirtiniz.

	Frekans	Yüzde	Geçerli Yüzde	Toplamlı Yüzde
Önemli	178	90,4	90,4	90,4
Az önemli	18	9,1	9,1	99,5
Önemsiz	1	,5	,5	100,0
Toplam	197	100,0	100,0	

Ören yerinin ziyarete açılmadan önce yapılması gerekli uygulamalardan açık,kapalı sergi alanlarını önem derecesine göre belirtiniz.

	Frekans	Yüzde	Geçerli Yüzde	Toplamlı Yüzde
Önemli	108	54,8	54,8	54,8
Az önemli	84	42,6	42,6	97,5
Önemsiz	5	2,5	2,5	100,0
Toplam	197	100,0	100,0	

Ören yerinin ziyarete açılmadan önce yapılması gerekli uygulamalardan bilgilendirme tanıtım odasını önem derecesine göre belirtiniz.

	Frekans	Yüzde	Geçerli Yüzde	Toplamlı Yüzde
Önemli	166	84,3	84,3	84,3
Az önemli	28	14,2	14,2	98,5
Önemsiz	3	1,5	1,5	100,0
Toplam	197	100,0	100,0	

Ören yerinin ziyarete açılmadan önce yapılması gerekli uygulamalardan bebek bakım odasını önem derecesine göre belirtiniz.

	Frekans	Yüzde	Geçerli Yüzde	Toplamlı Yüzde
Önemli	105	53,3	53,3	53,3
Az önemli	77	39,1	39,1	92,4
Önemsiz	15	7,6	7,6	100,0
Toplam	197	100,0	100,0	

Ören yerinin ziyarete açılmadan önce yapılması gerekli uygulamalardan posta ofisini önem derecesine göre belirtiniz.

	Frekans	Yüzde	Geçerli Yüzde	Toplamlı Yüzde
Önemli	26	13,2	13,2	13,2
Az önemli	105	53,3	53,3	66,5
Önemsiz	66	33,5	33,5	100,0
Toplam	197	100,0	100,0	

Ören yerinin ziyarete açılmadan önce yapılması gerekli uygulamalardan acil yardım odasını önem derecesine göre belirtiniz.

	Frekans	Yüzde	Geçerli Yüzde	Toplamlı Yüzde
Önemli	160	81,2	81,2	81,2
Az önemli	33	16,8	16,8	98,0
Önemsiz	4	2,0	2,0	100,0
Toplam	197	100,0	100,0	

Ören yerinin ziyarete açılmadan önce yapılması gerekli uygulamalardan bankayı önem derecesine göre belirtiniz.

	Frekans	Yüzde	Geçerli Yüzde	Toplamlı Yüzde
Önemli	18	9,1	9,1	9,1
Az önemli	78	39,6	39,6	48,7
Önemsiz	101	51,3	51,3	100,0
Toplam	197	100,0	100,0	

Ören yerinin ziyarete açılmadan önce yapılması gerekli uygulamalardan mesciti önem derecesine göre belirtiniz.

	Frekans	Yüzde	Geçerli Yüzde	Toplamlı Yüzde
Önemli	75	38,1	38,1	38,1
Az önemli	75	38,1	38,1	76,1
Önemsiz	47	23,9	23,9	100,0
Toplam	197	100,0	100,0	

Ören yerlerinde çevre düzenlemesi kapsamında ziyaretçilere yönelik hizmet birimlerinin önemine yönelik katılımcıların görüşleri değerlendirildiğinde en önemli görülen mekanın tuvalet ve engelli tuvalet (%99,5) olduğu görülmektedir. Bakanlık

uzmanları hedef grubu dışındaki tüm gruplar bu birimleri %100 oranında katılımıla önemli görmektedir.

Katılımcılar, ziyaretçilere yönelik hizmet mekanlarından; dinlenme birimleri (büfe, kafe), hediyelik eşya satış birimleri, otopark, açık kapalı sergi mekanları, bilgilendirme tanıtım odası, bebek bakım odası, acil yardım odasını %95'in üzerinde oranlarla önemli bulduklarını belirtmişlerdir. Yüksek düzeyde katılımıla olumlu bakılan söz konusu mekanların çevre düzenleme projesi çalışmalarında temel ihtiyaç birimleri olarak değerlendirilmesi gerektiği düşünülmektedir.

Katılımcıların bu birimler içinde en önemsiz gördükleri birim %51,3 ile banka olmuştur. Ayrıca katılımcıların %33,5'i posta ofisini %23,9'u mescidin ören yerinde bulunmasını önemsiz bulmuştur.

Katılımcı gruplar tekil değerlendirildiğinde; kazı başkanlarının en önemsiz gördükleri hizmet birimi %61 ile banka olurken, rehberlerin %75'i banka hizmet biriminin ören yerinde olmasını önemsiz bulmaktadır. Bir diğer dikkat çeken husus katılımcı gruplar içerisinde ziyaretçilerle en çok iletişimde olan rehberlerin %92,7'si mescidin ören yerinde ziyaretçiler için yapılması gerekli hizmet mekanları arasında önemli bulmasıdır.

Ziyaretçilere yönelik hizmet birimleri; alanın sit durumu, topografik özellikleri, ziyaretçi kapasitesi, alana ilişkin alınmış plan kararları gibi tüm etmenler değerlendirilerek münferit yapılar şeklinde tasarlanabileceği gibi tüm hizmet mekanları bir arada “ziyaretçi karşılama merkezi” içerisinde de çözümlenebilir. Koruma kullanma dengesi açısından ziyaretçilerin arkeolojik alanla ilişkisini kesmeden mümkün olan en uzak noktada bu tip hizmet mekânları tasarlanmalıdır.

Çevre düzenleme kapsamında yapılan uygulamaların arkeolojik alandaki sınırlılıklarına ilişkin katılımcı görüşleri Tablo 18’de gösterilmektedir.

Tablo:18 Katılımcıların çevre düzenleme uygulamasının sınırlarına ilişkin görüşleri

Ören yeri içerisinde çevre düzenleme uygulamasının sınırları sizce ne olmalıdır?

	Frekans	Yüzde	Geçerli Yüzde	Toplamlı Yüzde
Ören yeri içinde alana müdahale en az seviyede tutulmalıdır.	69	35,0	35,0	35,0
Ören yeri içinde bilimsel çalışma çerçevesinde müdahale sınırları genişleyebilir.	111	56,3	56,3	91,4
Ören yeri içerisinde yapısal hiçbir uygulama olmamalıdır.	14	7,1	7,1	98,5
Diğer	3	1,5	1,5	100,0
Toplam	197	100,0	100,0	

Katılımcılar ören yeri içerisinde çevre düzenlemesi kapsamında yapılacak uygulamaların sınırları konusunda bilimsel kazı çalışmaları çerçevesinde müdahale sınırlarının genişleyebileceği görüşüne sahiptir. Katılımcılar en az seviyede de olsa ören yeri içerisinde sınırlı uygulamaların olabileceğini değerlendirmiş, alanın otantik görünümünün bozulmadan hiçbir müdahale yapılmaması görüşüne ise çok düşük bir oranda katılım sağlamıştır.

Alanda bilimsel kazı yapan ve bu anlamda bu soru ile en ilişkili olduğu değerlendirilen kazı başkanlarının %71,3’ü ören yeri içinde bilimsel çalışma çerçevesinde müdahale sınırlarının genişleyebileceğini düşünmektedir. Diğer hedef grupları bu görüşe daha az oranda katılım sağlamıştır.

Çevre düzenlemesi tamamlanarak ziyarete açılan ören yerlerinde ziyaretçi deneyimlerinin neler olabileceği, memnuniyet düzeylerinin nasıl olabileceği ve

arkeolojik alan ve yapılarlar ilgili bilgilenme düzeylerinin neler olabileceği konusundaki katılımcı görüşler Tablo 19’da gösterilmektedir.

Tablo:19 Katılımcıların çevre düzenleme uygulaması tamamlanan ören yerlerine ilişkin görüşleri

Ören yerlerinde çevre düzenleme çalışması yapılması ile ziyaretçi sayısı artar

	Frekans	Yüzde	Geçerli Yüzde	Toplamlı Yüzde
Kesinlikle katılıyorum	91	46,2	46,2	46,2
Katılıyorum	98	49,7	49,7	95,9
Fikrim yok	1	,5	,5	96,4
Katılmıyorum	7	3,6	3,6	100,0
Toplam	197	100,0	100,0	

Çevre düzenleme çalışması yapılmış bir ören yerinde, ziyaretçilerin memnuniyeti artar

	Frekans	Yüzde	Geçerli Yüzde	Toplamlı Yüzde
Kesinlikle katılıyorum	103	52,3	52,3	52,3
Katılıyorum	90	45,7	45,7	98,0
Fikrim yok	1	,5	,5	98,5
Katılmıyorum	3	1,5	1,5	100,0
Toplam	197	100,0	100,0	

Çevre düzenleme çalışmaları bitmiş bir ören yerinde ziyaretçilerin alandan bilgilenme düzeyleri artar.

	Frekans	Yüzde	Geçerli Yüzde	Toplamlı Yüzde
Kesinlikle katılıyorum	123	62,4	62,4	62,4
Katılıyorum	74	37,6	37,6	100,0
Toplam	197	100,0	100,0	

Çevre düzenleme çalışmalarının bitmesi ile ziyaretçilerin sayısının niceliksel artacağı görüşüne yüksek oranda katılım sağlanmıştır.

Çevre düzenleme çalışmalarının tamamlanması ile gerek ziyaretçilerin alandan bilgilenme düzeylerinin artmasına ilişkin %100 bir katılım sağlanması, gerekse ziyaretçilerin memnuniyetinin artması ve alana gelen ziyaretçilerin artması konusundaki ifadelerle % 96-98 gibi yüksek yüzdeli katılım araştırmamızın hipotezini desteklemektedir.

5.SONUÇ

Eski uygarlıkların kültürlerini ve yaşamlarını yansıtan eserlerin bulunduğu alanların tespit edilmesi sonrası bu alanların gelecek kuşaklara bırakılabilmesini teminen yapılabilecek ilk işlem tescil yani alanın yasal bir statüye kavuşmasıdır. Pasif koruma yöntemi de sayılabilecek olan tescil işlemi sonrası yer üstündeki eserlerin nasıl korunacağı, alanda bilimsel kazı yapılıp yapılmayacağı, bu süreçlerin sonunda alanda bulunan kültürel varlıkların taşınır olanların başka bir alanda (müze, kültür merkezi..) taşınmaz eserlerin ise bulunduğu alanlarda nasıl korunacağı gibi konular bir planlama ve yönetim anlayışının ortaya konması gerekliliğini ortaya çıkarır.

Arkeolojik alanlar bilime katkı sağlayan ve bilimsel çalışmaların yapıldığı alanlardır. Kazılarda ortaya çıkarılan taşınır kültür varlıkları, çeşitli onarım ve konservasyonlardan geçerek müzelerde sergilenmekte ve genel halk kitlelerin ilgisine sunularak kamuya mal edilmektedir. Bununla birlikte bilimsel çalışmalar sonucunda açığa çıkartılan taşınmaz kültür varlıklarının bulunduğu yerde kalması ve korunması için gerekli önlemlerin alınması esastır. Kazı çalışmalarının başladığı ve kısmen tamamlandığı arkeolojik alanların da bu kapsamda zamanla kamusal bir hüviyet kazandığı değerlendirilmektedir.

Türkiye’de arkeolojik kazı faaliyetlerinin yoğun olduğu, kazı sonrası koruma çalışmalarının daha çok ihmal edilen veya gecikilen eylemler olduğu değerlendirilmektedir.

Taşınmaz kültür varlıklarının yer aldığı veya ortaya çıkarıldığı arkeolojik alanlar; kamusal bir nitelik kazanması sonrası yanlış planlama, duyarsızlık ve ziyaretçi yoğunluğu gibi nedenlerden dolayı zarar görebilmektedir. Gerek kazıların

devam ettiği süreçte gerekse sonlandırılmış kazı bölgelerinde söz konusu tahribatın engellenebilmesi veya en aza indirilmesinin öncelikli olarak kamuoyunun bilinçlenmesi, bu eserlere karşı ilgi göstermesi ve benimsemesi ile gerçekleşebileceği değerlendirilmektedir.

Bununla birlikte alanın arkeolojik potansiyelini koruyacak şekilde denetimli olarak ziyarete açılması ve alanın ziyaretçiler tarafından kolaylıkla anlaşılacak bir anlatıma kavuşturulması amacıyla çevre düzenlemesinin gerçekleştirilmesi diğerk önemli araçtır.

Çalışmada yapılan literatür araştırması, alan araştırması, saha ziyaretleri ve diğerk bulgular değerlendirildiğinde; arkeolojik alanların çevre düzenleme çalışmalarının proje öncesi ve sonrası çok yönlü olması gerektiği, çalışmaların merkezi idare sorumluluğunda ve Kültür ve Turizm Bakanlığı liderliğinde yapılması, alandaki tüm paydaşların da sürece katkı sağlaması gerektiği ortaya çıkmaktadır. Bu kapsamda aşağıda belirtilen bulgu ve sonuçlar çevre düzenleme çalışmalarında değerlendirilebileceği düşünülmektedir.

Kavramsal Öneriler

Her arkeolojik sit alanının ören yeri olarak ifadelendirilmesi konusunda bir eğilim olduğu değerlendirilmektedir. Kavramsal olarak ören yeri arkeolojik sit alanının bir alt kavramıdır. Yani her ören yeri bir arkeolojik sit iken her arkeolojik sit alanı bir ören yeri değildir

Alan araştırmasında, höyük, tümölüs, antik kent vb. şekillerde isimlendirilen arkeolojik alanların hangilerinin ören yeri olarak değerlendirilebileceği sorgulanmış, antik kentlerin aynı zamanda bir ören yeri olduğuna ilişkin katılımcıların %86'lık bir

oran ile güçlü bir katılımı olduğu görülmüştür. Bu alanların antik dönem diye adlandırılan Yunan ve Roma uygarlıklarını kapsayan bir dönemin kentlerini içermesi, bu kentlere ilişkin yapıların ve mimari parçaların taş, mermer gibi dayanıklı malzemeleri ile günümüze kadar kısmen ulaşabilmiş olmaları bu görüşün oluşmasında etkilidir.

Ayrıca arkeolojik sit alanlarının çevre düzenlemesi yapılması ile ören yeri olarak ifadelendirilebileceği konusunda yüksek düzeyde bir katılım olduğu görüldüğünden; arkeolojik alanın dönemi, sunduğu mimari öğelerin yoğunluğu gibi görsel veriler bir kısıt alınmadan çevre düzenleme çalışmaları ile bu alanların ziyarete açılabilmesi değerlendirilmektedir.

Çevre düzenlemesi yapılacak arkeolojik alanın öncelikle nitelendirilmesi gerekmektedir. Daha önceden de belirtildiği üzere arkeolojik sit alanlarının hangilerinin ören yeri niteliğinde olduğuna ilişkin veya arkeolojik sit alanlarının nasıl ören yeri olarak ilan edileceğine ilişkin bir mevzuat bulunmamaktadır. Bakanlık arkeolojik sit alanında çevre düzenleme projesi yapılmak istendiğinde buranın ören yeri olduğunu belirlemesi gerektiği düşünülmektedir.

Konuyla ilgili çevre düzenleme projesi yapılması istenen alanın ören yeri niteliğinde olup olmadığı konusunda koruma bölge kurullarının yetkisi olduğu değerlendirilmektedir. 2863 sayılı Kanun'un koruma bölge kurullarının görevlerine ilişkin 57. maddesinde yer alan *“Korunması gerekli taşınmaz kültür ve tabiat varlıkları ve koruma alanları ile sit alanlarına ilişkin uygulamaya yönelik kararlar almak”* hükmü çerçevesinde koruma bölge kurulları ören yeri niteliğinde olan veya ören yeri potansiyeli olan arkeolojik alanları ören yeri olarak niteleyebilir.

Bunun dışında 2863 sayılı Kanunun 17.maddesinde yer alan: “Ören yerlerinde çevre düzenleme projesi yapımı ve değişiklikleri, ilgili koruma bölge kurulunun uygun görüşü doğrultusunda Bakanlıkça yapılır, yaptırılır ve onaylanır.” hükmü doğrultusunda Kültür ve Turizm Bakanlığının ilgili kurumu olarak Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğünün de arkeolojik alanların hangisinin ören yeri niteliğinde olduğunu belirleme yetkisi olduğu düşünülmektedir.

Proje Çalışması Öncesi Öneriler

Arkeolojik sitlerde çevre düzenlemesinde temel hedef alanın arkeolojik değerlerini koruyarak denetimli olarak ziyarete açmaktır. Bu kapsamda çevre düzenlemesinde “arkeolojik alan” ve “ziyaretçi” odak noktasında olan iki unsurdur.

Arkeolojik sit alanlarında bilimsel kazı izni verilmesi sonrası her yıl onaylanan program çerçevesinde yapılan kazılarla ortaya çıkarılan kültürel varlıkların, taşınma durumuna göre alanda veya müze gibi kapalı mekanlarda koruma altına alınmasına karar verilmektedir. Alanda korunması esas olan eserlerin ziyaretçilere sunumunun arkeolojik kazı faaliyetleri süreci ile ilişkisi önem kazanmaktadır.

Arkeolojik alanların düzenlemesinde alanın konumu, ziyaretçi taşıma kapasitesi ile sosyal ve ekonomik açıdan kalkınma hedefleri üst ölçekli kriterler olup, alanın koruma planı ve yönetim planı kararları belirleyicidir.

Çevre düzenleme projesi öncesi genel kriterler:

- Çevre düzenleme çalışmalarının alandaki bilimsel kazı faaliyetleri sürerken başlanabilir.
- Ören yerlerinde çevre düzenleme projesi kazı alanı olan yerlerde kazı başkanlığınca diğer yerlerde Kültür ve Turizm Bakanlığınca yapılmasının daha doğru olacağı değerlendirilmektedir.
- Çevre düzenleme proje ekibinde arkeolog, mimar, peyzaj mimarı, mutlaka yer almalı, sanat tarihçisi, şehir plancısı ve sosyolog çalışma alanına göre proje ekibine dahil edilmelidir. Örneğin geç dönem yerleşmesi bulunmayan Bursa Aktopraklık Höyük veya Şanlıurfa Göbeklitepe Ören Yerine ilişkin hazırlanacak çevre düzenleme projesinde sanat tarihçisi veya şehir plancısı bulunması zorunlu olmayabilecekken, İzmir Agora veya Ankara Roma Hamamı gibi kent merkezlerinde kalan arkeolojik sitlerde sanat tarihçisi ve şehir plancısının çevre düzenleme projesinde bulunması zorunlu kılınabilir.
- Ören yerlerinde çevre düzenleme uygulamasının Kültür ve Turizm Bakanlığınca yürütülmeli veya başka bir kurumca yapılmak istenmesi durumunda anılan kurum Bakanlıkça kontrol edilerek uygulamaya izin verilmelidir.
- Tüm arkeolojik alanlar düşünüldüğünde, arkeolojik sit olarak tescil edilmiş çoğu sit alanında çeşitli nedenlerle herhangi bir bilimsel kazı veya çalışma yapılamamaktadır. Söz konusu alanlardan turizm değeri olduğu düşünülen bazı alanlarda ilgili Belediye veya yerel idareler tarafından turizme açılması amacıyla çevre düzenleme çalışması yapılması gündeme gelebilmektedir.

Anılan alanlarda hazırlanacak çevre düzenleme projesini ilgili koruma bölge kurulunun onaylaması şartına bağlayarak, Kültür ve Turizm Bakanlığının yetkisini devredebileceği değerlendirilmektedir. Kültür varlıklarını koruma bölge kurullarının Bakanlık adına işlem yapabileceği değerlendirilmektedir.

Çevre Düzenleme Uygulama Öneriler

Ören yerleri çevre düzenlemesi uygulamaları üst ölçekli plan kararlarından bağımsız olarak; güvenlik, alan düzenlemesi, ziyaretçilere yönelik düzenlemeler olmak üzere 3 ana başlık altında değerlendirilebilir.

Güvenlik

- Fiziksel güvenlik (görevli personel), çevre sınırlandırması (ihata duvarı, tel örgü) ve güvenlik kamera sistemi olmak üzere üç çeşit güvenlik önlemi alınabilir. Alanın niteliği ve büyüklüğü değerlendirilerek bu güvenlik önlemlerinin hepsinin uygulanabildiği gibi sadece birisi de uygulanabilmektedir.
- Ülkemizde çok sayıda arkeolojik alan bulunması nedeniyle her alanı korumak için güvenlik görevlisi istihdamına imkân bulunmamaktadır. Arkeolojik alanın güvenlik amacıyla tel örgü ile çevrilmesi bir proje kapsamında uygulanması daha doğru bir yaklaşımdır ancak alanda acil güvenlik ihtiyacı olduğunda tahribatın engellenmesi amacıyla proje dışı tel örgü uygulaması yapılabilir.

Alan Düzenlemesi

- Alan düzenlemesinde; ziyaretçilerin alana giriş ve çıkış noktalarının, alana ulaşımında kullanılacak araçlar için park alanlarının, ziyaretçilerin gezi güzergahının senaryosunun, ziyaretçilerin zorunlu ihtiyaçlarını karşılayacakları alanların, ziyaretçiler yönelik sunum, tanıtım ve anlatım mekanlarının, yoğun kullanım olacak bölgelerde insan trafiğinin dağıtılması amacıyla oluşturulacak meydanların ve bakı teraslarının, alanda bitkisel uygulama gerektiren yerlerin öncelikle belirlenmesi gerekir.
- Kazı Başkanlığı veya Müze Müdürlüğünce, ören yerinin ziyaretçi girişi olarak belirlenen uygun bir yerinde taşıma kapasitesi oranında bir otopark tasarlanmalıdır. Otopark döşeme malzemesi sıkıştırılmış toprak veya harçsız doğal taş gibi gerektiğinde sökülebilir malzemeler olmalıdır.
- Ören yerlerinde çevre düzenlemesi kapsamında bilgilendirme, yönlendirme ve uyarı tabelaları, belirlenmiş sınırlandırılmış gezi güzergahı, peyzaj donatıları ile uzun gezi güzergahlarında dinlenme alanları mutlaka yapılmalıdır. Yoğun ziyaretçi ilgisi gören ören yerlerinde ziyaretçi taşıma kapasitesinin dağıtılabilmek için gece gezilebilmesini sağlamaya yönelik aydınlatma kazı başkanlığı ve koruma bölge kurulunun uygun görüşü ile yapılabilir.

Gezi güzergahı

- Ören yerlerinde ziyaretçinin tanımsız alanları kullanarak alanı gezmesi, bu süreçte taşınmaz eserlere dokunabildiği bir gezi gerçekleştirmesi kültür varlıklarının ziyaretçi kaynaklı tahribatlarına neden olabilmektedir. Bu nedenle ziyaretçinin gezebileceği yerlerin sınırlandırıldığı, aynı zamanda ören

yerlerinin büyük alanlar olması nedeniyle ziyaretçinin doğru bir şekilde yönlendirilerek zaman kaybı yaşamadığı bir kurguyu içeren gezi güzergâhının tanımlanması esastır.

- Arkeolojik sit alanı içinde dolaşım planlamasında, yerleşim dokusu ve yapılar okunabilir olmalı, ziyaretçinin eserlerle görsel ilişkisi kesilmemelidir. Güzergahların oluşturulmasında tek tek yapı veya anıtlar değil genel dolaşım sisteminin kurgulanması önemlidir. Alandaki diğer yapısal öğelerin yapı kalıntıları ile ilişkileri, silüet karakteri ve kültürel peyzaj özellikleri ile ilişkisi bir diğer önemli faktördür.
- Ziyaret için yeterli zamanı olanlar için ören yerinde açığa çıkarılan tüm kültür varlıklarının görülebildiği “uzun tur güzergahı”, zaman kısıtlılığı olanlar için “kısa tur güzergahı” belirlenmelidir. Ören yeri bilimsel kazısı devam eden bir alansa kazı başkanlığı, kazısı olmayan bir alansa sorumlu müze müdürlüğü gezi güzergahının belirlenmesinde esas belirleyicidir.
- Gezi güzergahının belirlenmesinde özellikle klasik dönem antik kentlerinde mevcut antik sokakların kullanımı ziyaretçilerin yapı ve mekanlar arasındaki ilişkiyi kurmasında yarar sağlayabilmektedir. Alanın topografik durumunun geziyi zorlaştırdığı antik kent yol izlerinin okunamadığı alanlarda yeni bir gezi güzergahı tasarlanabilir.
- Gezi güzergahının belirlenmesi sonrası güzergahta zemine müdahale edilerek bir uygulama gerçekleştirilip gerçekleştirilmeyeceği, eğer müdahale edilecekse uygulanacak malzemenin niteliği ve boyutları önem kazanır. Ören yerleri I. derece arkeolojik sit alanları olması nedeniyle yüzeye yapılacak uygulamalarda müdahalenin en az seviyede olması gerekmektedir.

- Gezi güzergahında ziyaretçilerin rahat ve konforunun daha ön planda tutulması durumunda güzergahın bulunduğu alan olduğu gibi bırakılmayıp ziyaretçilerin çeşitli hava koşullarında daha az etkilenmesi amacıyla bir malzeme kullanımı önerilmektedir. Bu kapsamda, doğal malzeme olması nedeniyle gezi güzergahlarında en çok ahşap ve taş kullanılabileceği değerlendirilmektedir. Malzemelerin yüzeye uygulanmasında beton içermeyen kireç esaslı harçlar kullanılması, zeminde kazı yapılmadan doğal zemin kotun üstüne uygulama yapılması beklenmektedir. Malzeme kullanımının istenmediği durumlarda çakıl veya taş serimi ile toprak yüzeyi sertleştirici ve doğal dokuya zarar vermeyen solüsyon uygulaması yapılabilmektedir.
- Ziyaretçilerin ücret karşılığında gezdiği arkeolojik alanlarda fiziksel şartlardan en az etkilenmesi gerektiğini düşünmeleri nedeniyle gezi yollarının bir malzeme ile kaplı olması beklenmekte bu çerçevede gezi güzergahında malzeme kullanımı çoğunlukla gerçekleştirilmektedir.

Tabelalar

- Bilgilendirme tabelalarında görsel tasarıma ağırlık verilerek çeşitli fotoğrafların, bilimsel nitelikli illüstrasyonların kullanılması, taşınmaz kültür varlıklarının restitüsyonlarına mümkün olduğunca yer verilmesi, metnin açıklayıcı ve öz olmasına özen gösterilmesi, tabelada fazla yer kaplamaması, en az bir yabancı dilde –tercihen İngilizce- tercüme metnin yer alması konularına dikkat edilmesi gerekmektedir. Taslak metnin kontrolü alanda bilimsel kazı başkanlığı varsa kazı başkanlığınca yoksa ilgili müze müdürlüğünce gerçekleştirilmelidir.

- Bilgilendirme, yönlendirme ve uyarı levhalarının malzeme, şekil ve diğer standartları Kültür ve Turizm Bakanlığınca yayımlanan “Müze ve Ören Yerleri Giriş, Bilgilendirme, Yönlendirme ve Uyarı Tabelalarına İlişkin Yönerge”de belirlenmiş olup uygulamada dil birliğinin sağlanması için bu Yönergeye uyulmalıdır.
- Ören yerinde bulunan yapılar ile ziyaretçilere yönelik mekanlara yönlendiren tabelaların tüm ören yerlerinde aynı tasarımda olması esastır. Bilgilendirme tabelaları çevre düzenleme projesinin ilgili koruma bölge kurulunca onaylanması halinde farklı bir tasarımda olmasına imkan tanınmaktadır. Ancak tüm arkeolojik alanlarda bir dil birliği sağlanması açısından yönlendirme ve uyarı tabelalarında farklı bir tasarıma mevzuat izin vermemektedir.
- Bununla birlikte taşınmaz kültür varlıklarına zarar verilmemesi ve alanda yapılması yasak olan fiil ve davranışların engellenmesi kapsamında ören yerlerinde uyarı tabelası konulmalıdır.

Peyzaj tasarım

- Peyzaj tasarımında, bitki kullanımı ve bitkisel tasarım alanın korunmasında bir öge olarak değerlendirilebileceği gibi, ziyaretçilerin alanı algılamalarında yardımcı bir unsur olarak değerlendirilebilir.
- Bitkisel tasarımda temel hedef, arkeolojik alanın görselliğine müdahale etmeyecek bir tasarım olmasıdır.

- I. ve II. derece arkeolojik sitlerde yeni ağaç dikimine izin verilmemekte ancak alanın mevsim şartları dikkate alınarak bitkilendirme yapılabilmektedir. Genel olarak arkeolojik alanların yaz aylarında su yetersizliği ve bakımsızlıkla çorak ve kuru alanlar olması göz önünde bulundurularak su ihtiyacı az olan doğal bitkilerle tasarım yapılması önemlidir.
- Ören yerlerinde güzergahın uzun olması durumunda ziyaretçilerin dinlenmesine imkan sağlayabilecek oturma ve dinlenme alanları bulunmalıdır. Söz konusu alanlar güzergahın görece yüksek bir noktasında tasarlanabilir. Alanın bütüncül bir şekilde değerlendirilmesi, gerekli noktalarda ziyaretçilerin ihtiyaçları gözetilerek çöp kutusu, oturma bankı gibi peyzaj donatılarının konulması alan düzenlemesinde önemli görülen diğer uygulamalardır.
- Bununla birlikte ören yerinin girişinde ziyaretçilerin alana ilişkin görsel bilgi düzeyini arttırmayı hedefleyen alanın bütünü ve/veya önemli bir yapısını tanımlayan maketin bulunduğu maket alanı bulunabilir.

Ziyaretçilere Yönelik Hizmet Birimleri

658 sayılı ilke kararı kapsamında I. Derece ve II. Derece arkeolojik sitlerde kesin yapı yasağı bulunmaktadır. Ancak, bu alanlar içerisinde yer alan ören yerlerinde gezi yolu düzenlemesi, meydan tanzimi, açık otopark, tuvalet, bilet gişesi, bekçi kulübesi gibi ünitelerin koruma kurulundan izin alınarak yapılabileceği hüküm altına alınmıştır. Buradaki önemli vurgu “bu alanlar içerisinde yer alan ören yerlerinde” ifadesidir ki arkeolojik alanların daha kapsayıcı ören yerlerinin ise arkeolojik alanların bir alt kavramı olduğu şeklinde değerlendirildiği görülmektedir.

Konuyla ilgili ilke kararları değerlendirildiğinde; Kesin yapı yasağı bulunan I. ve II derece arkeolojik sitler, ören yeri niteliğinde olması ve/veya ÖÇK bölgesinde olması durumlarında ziyaretçilere yönelik hizmetlerin sunulması kapsamında yapısal uygulamalara açılmış durumdadır. Ayrıca bu yapısal uygulamalardan tuvalet, bekçi kulübesi ve bilet gişesi haricinde zorunlu olmayan yapısal uygulamaların gerçekleştirilmesi bir çevre düzenleme projesinin ilgili koruma bölge kurulunca onaylanmasına bağlıdır.

Arkeolojik alanlarda açığa çıkarılmış kalıntıların konservasyon (sağlamlaştırma) uygulamaları sonrasında koruyucu çatı strüktürü ile kapatılması ve strüktür içi mekânın gezi platformları ile ziyaretçilerin kullanımına açılması, kalıntıların korunması ve sergilenmesinde daha çok kullanılan bir yöntem olarak göze çarpmaktadır.

Ziyaretçilere yönelik hizmet birimlerine ilişkin kriterler şu şekilde sıralanabilir:

- Bilet gişesi, güvenlik odası ve tuvaletler alanın ziyaretçi potansiyeli doğrultusunda minimum ölçüler gözetilerek alana yakın bir noktada ancak korunması gerekli taşınmaz eserler ve kalıntılara uzak bir mesafede tasarlanmalıdır.
- Tuvaletlerin tasarımında dezavantajlı gruplar ve özellikle engelli ziyaretçiler mutlaka düşünülmelidir. Engelli tuvaletlerinin mümkün olduğu müddetçe bay veya bayan biriminde ayrı kabinler şeklinde çözümlenmesi, alan yetersizliği durumunda ayrı tek bir birim olarak çözümlenmesi gerekmektedir.

- Bilet gişesi gelişen teknoloji ile beraber ziyaretçi sayısına bağlı olarak sesli rehberlik satışına imkan veren birimi içerecek şekilde tasarlanabilir. Ziyaretçi sayısı yoğun olmayan ören yerlerinde sesli rehberlik odası bilet gişesi ile birlikte aynı mekânı kullanmaktadır.
- Güvenlik odası; alandan sorumlu güvenlik personelinin kullanabileceği, güvenlik kamera sistemlerinin bulunduğu alanlarda kamera kontrol merkezini içerecek büyüklükte tasarlanmalıdır. Güvenlik görevlisi sayısının fazla olması durumunda minimum dinlenme alanı da içermelidir.
- Alanda ziyaretçilerin dinlenmesi için açık veya kapalı dinlenme alanları ile alanın kalkınmasını hedefleyen yöresel ürünlerin satılabileceği satış birimleri alana yakın bir noktada tasarlanabilir.
- Bu yapılar geçici nitelikte olmalı, konum olarak ziyaretin sonlandırıldığı bir alanda uygulanmalıdır.
- Kapalı dinlenme mekanları ile satış birimleri alanın ziyaretçi kapasitesi değerlendirilerek mümkün olduğu kadar arkeolojik sit sınırı dışında tasarlanmalıdır.
- Ziyaretçi karşılama merkezinde alanın hikayesinin anlatılacağı bir bilgilendirme tanıtım odası veya sinevizyon odası bulunması, ziyaretçilerin alanı gezmeden çeşitli görsel öğeler, üç boyutlu filmler gibi teknolojik donatılarla bu mekânda bilgilendirilmeleri alanın arkeolojik değerinin anlaşılmasına katkı sağlayacaktır.
- Ziyaretçi karşılama merkezi tasarlanan ören yerlerinde; bilet gişesi, güvenlik birimi ve WC gibi mekanlar bağımsız modül olarak tasarlanmaktansa bu merkezin içinde yer alabilir.

- Ziyaretçilerin dinlenebileceği ve yiyecek içecek tüketebileceği kafeterya, hediyelik eşya satış yeri, ören yerinin işletiminden sorumlu müze müdürlüğünün kullanım için idari mekan veya mekanlar bu merkezde yer alabilecek diğer mekanlardır.
- Bu merkezlerde alanın taşıma kapasitesine bağlı olarak posta ofisi, acil sağlık ünitesi, dini ihtiyaçların karşılanabileceği mescit, bilet satışının da mümkün olabileceği para çekme cihazlarının (ATM) bulunduğu bir alan tasarlanabilir.

KAYNAKÇA

- AHUNBAY, Zeynep, (1996), **Tarihi Çevre Koruma ve Restorasyon**, İstanbul: YEM Yay.
- AKÇURA, Nevin, (1972), “*Türkiye ve Eski Eserler*”, **Mimarlık Dergisi 106**, yıl 10 sayı:8 içinde, Ankara, s.39-42.
- AKIN, Nur, (2006), “*Türkiye’de Tarihsel Çevre Koruma Tarihine Kısa Bir Bakış*”, **Müze Kent?: İstanbul Müze-Kent Projesi Bağlamında Gözlemler Yapı Dergisi** Eki içinde, (der. Doğan Kuban), İstanbul:YEM Yay., s.28-32.
- AKURGAL, Ekrem, (2007), **Anadolu Uygarlıkları**, İstanbul: Net Turistik Yay.
- ALTINYILDIZ, Nur, (1997), “*The Archaeological Heritage of Istanbul and the Ideology of Preservation*” **Muqarnas** sayı:XXIV içinde, Leiden Hollanda: Koninklijke Brill Yay., s. 281-305.
- ARAUZ, Emily, (2009), **Alalakh And The Amuq Settlements Archaeological Park: A Preliminary Study Towards A Site Management Plan**, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Koç Üniversitesi, Sosyal Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
- AYGEN, Zeynep, (1996) , “*Kentlerin Tarihi Dokusu Korunmalı Mıdır?*” **Cogito**, No:8 içinde, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, s.43-62.
- BARLEY, Maurice Willmore (1977), “*Preface*” **The European Towns: Their Archaeology and Early History** (ed. M.W. Barley) içinde, London: Academic Press, s.vi-x.
- BAŞARAN, Cevat, (1988), **Arkeolojiye Giriş**, Erzurum.
- BİNAN, Can, (1999), **Mimari Koruma Alanında Venedik Tüzüğünden Günümüze Düşünsel Gelişimin Uluslararası Evrim Süreci**, İstanbul: Yıldız Teknik Üniversitesi Basım Yayım Merkezi, Yayın No: 489.

- BİNGÖL, Işık, (1999), “*Türkiye’de Konservasyonun Tarihi*” ,**I. Uluslararası Kültür Varlıkları Konservasyonu ve Restorasyonu Kollokyumu** Kitabı içinde, Ankara, s.9-17.
- BÜYÜKÖZTÜRK, Şener (2005), “*Anket Geliştirme*”, **Türk Eğitim Bilimleri Dergisi** c.3 s.2 içinde, Ankara: Gazi Üniversitesi Yayınları.
- CAN, Birol, IŞIKLI, Mehmet, (2013), Arkeoloji ve Sanat Tarihi Bilimlerinin Kurumsal ve Kuramsal Birlikteliği Üzerine, **Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi**, cilt 6, sayı 25 içinde, s.170-177.
- CLEERE, Henry, (1989), *The Rationale of Archaeological Heritage Management*”, **Archaeological Heritage Management in Modern World** (ed. Henry Cleere), London: Unwin Hyman Ltd, s.1-17.
- CLEERE, Henry (2002), “*Preserving Archaeological Sites and Monuments*” **Archaeology** içinde, Ed.: Donald L. Hardesty, University of Nevada, Reno, USA.
- COOPER Malcolm A., FIRTH Antony & Etc., (1995), **Managing Archaeology**, London: Routledge.
- DE MATTIA, Daniella, (2012), “*Integrated Design of Conservation of the Archaeological Heritage*” , **Conservation and Management of Archaeological Sites**, Vol. 14 No. 1-4 içinde, London: W. S. Maney & Son Ltd, s.273-283.
- DELAUNAY, Christian, (1987), “*Collaboration Between Planners and Archaeologists*,” **The Archaeology and Planning, Report of the Florence Colloquy** içinde, Strasbourg: Council of Europe Publications, s.76-80.
- DEMİR, Faris (2002), **Uzaktan Algılama ve Coğrafi Bilgi Sistemlerini Kullanarak Ceyhan Ovasında Test Alanlarında Höyüklerin İncelenmesi**,

Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Çukurova Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Adana.

-DHANJAL, Sarah, (2008), “*Archaeological Sites and Informal Education: Appreciating the Archaeological Process*”, **Conservation and Management of Archaeological Sites**, Vol.10 No. 1 içinde, London: W. S. Maney & Son Ltd, s.52–63

-DIEZ, Ernst, (1940), **Entschleiertes Asien**, Viyana: Paul Zsolnay Verlag Yay.

-DOYDUK, Hatice Senem, (2010), **Nesne Merkezli Koruma Yaklaşımına Tamamlayıcı Bir Olgu Olarak Kentsel Arkeolojik Yığılma**, Yayımlanmamış Doktora Tezi, Yıldız Teknik Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.

-DÖNMEZ, Safiye, (2012), **Müzecilik Hizmetleri Açısından Bölge Restorasyon ve Konservasyon Laboratuvarları Oluşturulması**, Kültür ve Turizm Bakanlığı, Yayımlanmamış Uzmanlık Tezi, Ankara.

-EKE, Feral, ÖZCAN, Ümit, (1988), “*Tarihi Dokunun Korunması ve Uluslararası Deneyimler*”, **Mimarlık Dergisi 228**, yıl 26 sayı:1 içinde, s. 34-36.

-ER, Yasemin, (2004), **Klasik Arkeoloji Sözlüğü**, Ankara: Phoenix Yay.

-ERDER, Cevat, (1971), **Tarihi Çevre Kaygısı Helen ve Roma Devri Örnekleri Üzerinde Bir Deneme**, Ankara: ODTÜ Mimarlık Fak. Yay.

-ERDER, Cevat, (1975), **Tarihi Çevre Bilinci**, Ankara: ODTÜ Mimarlık Fak. Yay.

-EYİCE, Semavi, (1990), “*Müzeciliğimizin Başlangıcı ve Türk-İslam Müzeleri*” **Müze/Museum** içinde, ed. İnci Bayburtluoğlu, sayı:2-3, Temmuz 1989-Haziran 1990, s.5-8.

-GOMBRICH, Ernst H., (1976), **Sanatın Öyküsü** (çev. B.Cömert), İstanbul: Remzi Kitabevi Yay.

- GOODBURN-BROWN, Dana, (2012), “*Preservation In Situ for Tourism: An Early Christian Monastic Complex on Sir Bani Yas Island*”, **Conservation and Management of Archaeological Sites**, Vol. 14 No. 1-4 içinde, London: W. S. Maney & Son Ltd, s.249-262.
- HASOL, Doğan, (1993), **Ansiklopedik Mimarlık Sözlük**, İstanbul : Yapı Endüstri Merkezi Yay.
- HERSEK, C.Mehmet, (2001), “Ülkemizde Doğal ve Kültürel Mirasımızı Korumak Üzere Oluşturulmuş Kamu Kurumları ile Gönüllü Sivil Toplum Kuruluşlarının Organizasyon, Yetki ve Sorunları Hakkında Çözüm Önerileri”, **TAÇ Vakfının 25. Yılı Anı Kitabı, Türkiye’de Risk Altındaki Doğal ve Kültürel Miras** (der. Haluk Sezgin) içinde, İstanbul, s. 231-236.
- IRELAND, Tracy, (2012), “*A Survey of Visitors to Colonial Archaeological Sites Conserved In Situ in Australia and New Zealand*”, **Conservation and Management of Archaeological Sites**, içinde Vol. 14 No. 1-4, London: W. S. Maney & Son Ltd, s.458-468.
- JOKILEHTO, Jukka, (1999), **A History of Architectural Conservation**, New York: Routledge Yay.
- JONES, Sian, (2009), *Experiencing Authenticity at Heritage Sites: Some Implications for Heritage Management and Conservation*, **Conservation and Management of Archaeological Sites** Vol. 11 No. 2 içinde, London: W. S. Maney & Son Ltd, s. 133-147.
- KADIOĞLU, Musa, (2014), *2012-2013 Teos Kazı Çalışmalar (3.-4. Sezon)* , **36. Kazı Çalışmaları Toplantısı**, cilt 3 içinde, Ankara: Kültür ve Turizm Bak. Yay. s.437-471.

- KARABAĞ, Nağme Ebru, (2010), “*Korumanın 20. Yüzyılda Değişen Kapsamı ve Kent Arkeolojisi Kavramının Gelişimi*”, **Ege Mimarlık** Nisan 2010 sayısı içinde, İzmir, s.28-31.
- KARATAĞ, Murat, (2011), **Klasik Arkeoloji Sözlüğü**, Ankara: Genesis Kitap.
- KEILY, Jacky, (2008), “*Taking the Site to the People: Displays of Archaeological Material in Non-Museum Locations*”,**Conservation and Management of Archaeological Sites** Vol. 10 No.1 içinde,London: W. S. Maney & Son Ltd, s.30-40.
- KİPER, Perihan (2004), **Küreselleşme Sürecinde Kentlerin Tarihsel-Kültürel Değerlerinin Korunması -Türkiye-Bodrum Örneği**, Yayımlanmamış Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- KORKMAZ, Elif S., (2006), **Arkeolojik Araştırmalarda Kültürel Mirasın Belgelenmesi ve İzlenmesi Sürecinde “Fotogrametri”nin Uygulama Alanları**, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Muğla Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Muğla.
- MADRAN, Emre, (2002), **Tanzimat’tan Cumhuriyete Kültür Varlıklarının Korunmasına İlişkin Tutumlar ve Düzenlemeler:1800-1950**, Ankara: ODTÜ Mimarlık Fakültesi Basım İşliğı.
- MADRAN, Emre, ÖZGÖNÜL, Nimet, (2005), **Kültürel ve Doğal Değerlerin Korunması**, Ankara : TMMOB Mimarlar Odası Yay.
- MADRAN, Emre, ÖZ, Nilgün, (2008), **Korumada Yeni Tanımlar Yeni Kavramlar Atölye;Alan Yönetimi** , Ankara : TMMOB Mimarlar Odası Ankara Şubesi Yay.

- MASON, Randall, (2002), *“Assesing Values in Conservation: Methodological Issues and Choices”*, **“Assesing The Values of Cultural Heritage”** (ed. Marta Del la Torre) içinde, Los Angeles: The Getty Institute, s.5-31.
- McMANUS M. Paulette, (1999), *“Archaeological Parks: What are they?”*, **Archaeology International vol.3** içinde,s.57-59, DOI: <http://doi.org/10.5334/ai.3017>.
- MERAL, Onur, (2012), **İdare Hukuku Yönü İle Koruma Bölge Kurulları**, Kültür ve Turizm Bakanlığı, Yayınlanmamış Uzmanlık Tezi, Ankara
- MUMCU, Ahmet, (1969), *“Eski Eserler Hukuku ve Türkiye I”*, **Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi** , c.26 sayı:3 içinde, Ankara: Ankara Üniversitesi Yay. s.45-78
- NAYCI, Nida, (2010), **Integrated Management Policies For Coastal Archaeological Environments Of Turkey: Erdemli-Silifke Coastal Region, Mersin**, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Orta Doğu Teknik Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- NİSSEN, Hans Jörg, (2012), *“Tall”*, **Der Neue Pauly Enzyklopädie der Antike**, c.12/1 içinde, Stuttgart:WBG, s.99.
- OKYAY, İsmet , (2001), **Fransa’da Kentsel Sit Alanlarının Korunması Malraux Yasası**, İstanbul : YEM Yayınları.
- ORTAYLI, İlber, (2000), **Tanzimat Devrinde Osmanlı Mahalli İdareleri (1840-1880)**, Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi.
- ÖZDOĞAN, Mehmet, (2006), **Arkeolojinin Politikası ve Politik Bir Araç Olarak Arkeoloji**, İstanbul: Arkeoloji ve Sanat Yayınları.
- ÖZDOĞAN, Mehmet, (2008), **Batı Düşünce Sistemi İçinde Arkeolojinin Yeri ve 21. Yüzyılda Yeni Arayışlar**, Ankara : Türkiye Bilimler Akademisi.

- ÖZGÜNEL, Coşkun, (1987), “*Cumhuriyet Dönemi Türk Arkeolojisi*”, **Belleten**, L-196-198 içinde, Ankara :Türk Tarih Kurumu Basımevi,s.895-913.
- ÖZTEKİN, İsmail Ernur, (2006), **MÖ. I. Binde Anadolu’da Tümülüs Geleneğinin Kronolojik Gelişimi ve Coğrafi Yayılımı**, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Hacettepe Üniversitesi, Sosyal Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- PAKSOY, İsmail G., (1993), “*Bazı Belgeler Işığında Osmanlı Devletinin Kültür Mirası Politikası Üzerine Düşünceler*”, **Osman Hamdi Bey ve Dönemi 17-18 Aralık 1992** içinde, İstanbul : Tarih Vakfı Yurt Yay, s.201-224.
- PETROPOULOU, Evi, (2008) “*Restoration And The Public: Results Of A Visitors’ Survey On The Restoration Of The Acropolis Monuments*”, **Conservation and Management of Archaeological Sites** Vol. 10 No. 2 içinde, London: W. S. Maney & Son Ltd, s.132-156.
- ROBLES, Gomez Lucia, (2010), “*A Methodological Approach Towards Conservation*, **Conservation and Management of Archaeological Sites** ,Vol. 12 No.2 içinde, London: W. S. Maney & Son Ltd, s.146–69.
- SALTUK, Secda, (1997), **Arkeoloji Sözlüğü**, İstanbul: İnkılap Kitabevi.
- SARFATIJ, Herbert, MELLI, Piera, (1999), “*Archaeology and the Town*”, **Report on the Situation of Urban Archaeology in Europe** içinde, Council of Europe Publishing, s.13-29.
- SAVRUM KORTANOĞLU, Müge, (2012), **Türkiye’de Höyük Yerleşimlerinin Korunması, Değerlendirilmesi ve Devamlılığının Sağlanması Sorunu**, Yayımlanmamış Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

- SCHNAPP, Alain, (1996), **The Discovery of The Past: The Origins of Archaeology**, London: British Museum Press.
- SEY, Yıldız, (2004), “*Sürdürülebilir Kalkınma/ Tarihi Kültürel Mirasın Korunması*”, **Vizyon 2023 Öngörü Panelleri** içinde, https://www.tubitak.gov.tr/tubitak_content_files/vizyon2023/csk/EK-13.pdf.
- SIDEELL, Jane, (2012), *Paris London: One Hundred and Fifty Years of Site Preservation*”, **Conservation and Management of Archaeological Sites**, Vol. 14 No. 1-4 içinde, London: W. S. Maney & Son Ltd, s.372-383.
- SIVAN, Renee, (1997), “*The Presentation of Archaeological Sites*”, **The Conservation of Archeological Sites in the Mediteranean Region** içinde, USA : The Paul Getty Institute, s.51-59.
- SKEATES, Robin, (2000), **Debating the Archaeological Heritage**, London: Gerald Duckworth Ltd.
- SMITH, Ronald R., (2013), “*Aphrodisias 2013*” **36. Kazı Sonuçları Toplantısı** c.2 içinde, Ankara: Kültür ve Turizm Bak. Yay. 3446-2, s.73-100
- SÖĞÜT, Bilal, (2015), “*Stratonikeia’deki Koruma Uygulamalarından Örnekler*”, **Prof.Dr. Ömer ÖZYİĞİT’e Armağan** kitabı içinde, İzmir: Ege Yay. s.379-396.
- SÖZEN, Metin, TANYELİ, Uğur, (1986) **Sanat Kavram ve Terimleri Sözlüğü**”, İstanbul : Remzi Kitabevi Yay.
- STEIMLE, Christopher, (2012), “*Tumulus*”, **Der Neue Pauly Enzyklopädie der Antike**, c.12/1 içinde, Stuttgart:WBG, s.907-910.
- STONE, Peter, PLANEL, Philippe, (1999), **The Constructed Past**, London: Routledge.

- SU, Kamil, (1965), **Osman Hamdi Bey'e Kadar Türk Müzesi**, İstanbul: ICOM Türkiye Milli Komitesi Yayınları Sayı: 3.
- ŞAHİN, Evrim, (2012), **Alan Yönetimi Süreçleri: Japonya ve Türkiye**, Kültür ve Turizm Bakanlığı, Yayınlanmamış Uzmanlık Tezi, Ankara
- TIRPAN, A. Ahmet, (2003), “*Arkeoloji ve Cumhuriyetin 80. Yılı*”, **IDOL** Dergisi 18-19. Sayı içinde, Ankara, s.4-13.
- TRIGGER, Bruce, (2014), **Arkeolojik Düşünce Tarihi**, (çev. F. Aydın), Ankara: Eski Yeni Yayınları.
- TUNA, Numan (2000), “*Kentsel Arkeoloji Üzerine*”, **IDOL** Dergisi 7. Sayı içinde, Ankara, s.7-13.
- TUNA, Aysun, (2016), “*Arkeolojik Sitlerde Peyzaj Tasarımı*”, **I. Ulusal Ankara Üniversitesi Peyzaj Mimarlığı Kongresi Yerel Peyzajlar ve Koruma Sorunları 15-17 Ekim 2015 Bildirileri Kitabı** içinde, Ankara Üniversitesi Basımevi, s.173-181.
- YOUNG, Rodney S., (1981), **Three Great Early Tumuli The Gordion Excavations Final Report**, Vol.1, Pennsylvania: University Museum Monograph.
- ZEREN, GÜLERSOY Nuran, (1984), “*Türkiye’de Tarihsel Mimari Değeri Koruma Anlayışının Gelişimi*”, **Tarihsel Çevre Koruma Seminer Dizisi** içinde, İstanbul: İ.T.Ü. Mimarlık Fak.Yay.s.19-21.

Internet Kaynakları

- http://australia.icomos.org/wp-content/uploads/BURRA_CHARTER.pdf (*ICOMOS Kültürel Öneme Sahip Yerler için Burra Tüzüğü*)

- http://gazeteler.ankara.edu.tr/dergiler/milli_kutup/865/865_13//0159.pdf (*I. Asar-ı Atika Nizamnamesi*)
- <http://teftis.kulturturizm.gov.tr/TR,107173/muze-ve-oren-yerleri-giris-bilgilendirme-yonlendirme-ve-.html> (*Müze ve Ören Yerleri Giriş, Bilgilendirme, Yönlendirme ve Uyarı Tabelalarına İlişkin Yönerge 2014*)
- <http://teftis.kulturturizm.gov.tr/TR,14269/dunya-kulturel-ve-dogal-mirasin-korunmasi-sozlesmesi.html> (*Dünya Kültürel ve Doğal Mirasın Korunması Sözleşmesi*)
- <http://teftis.kulturturizm.gov.tr/TR,14728/arkeolojik-kazilarda-ve-kazi-alanlarinda-yapilacak-duze-.html> (*Kazı Yönergesi*)
- <http://teftis.kulturturizm.gov.tr/TR,14761/muze-ve-oren-yerleri-giris-bilgilendirme-ve-yonlendirme-.html> (*Müze ve Ören Yerleri Giriş, Bilgilendirme, Yönlendirme ve Uyarı Tabelalarına İlişkin Yönerge 2007*)
- <http://whc.unesco.org/archive/opguide05-en.pdf> (*UNESCO Dünya Miras Listesi 2005 Uygulama Rehberi*)
- <http://whc.unesco.org/document/135364> (*ICOMOS Umman/ Salalah Bildirge Taslağı*)
- <http://whc.unesco.org/en/guidelines> (*UNESCO Dünya Miras Listesi Uygulama Rehberleri*)
- <http://www.icomos.org.tr/?Sayfa=Tuzukler2&dil=tr> (*ICOMOS Uluslararası Bildirgeler*)
- <http://www.icomos.org.tr/?Sayfa=Tuzukler2&dil=tr> (*Venedik Tüzüğü*)
- http://www.icomos.org.tr/Dosyalar/ICOMOSTR_0280118001353669454.pdf (*ICOMOS Nara Özgünlük Belgesi*)

-http://www.icomos.org.tr/Dosyalar/ICOMOSTR_0473172001407841550.pdf

(ICOMOS Uluslararası Kültürel Turizm Tüzüğü Kültürel Miras Değeri Taşıyan Alanlarda Turizm Yönetimi)

-http://www.icomos.org.tr/Dosyalar/ICOMOSTR_0844861001353670083.pdf

(ICOMOS Arkeolojik Mirasın Korunması ve Yönetimi Tüzüğü)

-http://www.icomos.org.tr/Dosyalar/ICOMOSTR_0961013001353670439.pdf

(ICOMOS Sualtı Kültür Mirasının Korunması ve Yönetimi İle İlgili Tüzük)

-http://www.icomos.org/charters/tourism_e.pdf *(Uluslararası Kültürel Turizm Tüzüğü Orijinal Metin)*

-<http://www.kulturvarliklari.gov.tr/TR,150146/2015-yili-kazi-ve-yuzey-arastirma-faaliyetleri.html> *(Kültür ve Turizm Bakanlığı 2015 yılı bilimsel kazı verileri)*

-<http://www.kulturvarliklari.gov.tr/TR,43039/merkez-teskilati.html> *(Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü İdari Şeması)*

-<http://www.kulturvarliklari.gov.tr/TR,43249/law-on-the-conservation-of-cultural-and-natural-propert-.html> *(2863 sayılı Kanun İngilizce çeviri)*

-<http://www.kulturvarliklari.gov.tr/TR,43251/faaliyetler.html> *(Kültür Varlığı ve Müzeler Genel Müdürlüğü faaliyetleri)*

-http://www.kulturvarliklari.gov.tr/TR,43253/bakanligimiza-bagli-muzeler.html?_tag1=-8587490203383055808 *(Düzenlenmiş Ören Yeri Listesi)*

-<http://www.kulturvarliklari.gov.tr/TR,44760/kazi-sonuclari-toplantilari.html> *(Kazı Sonuçları Toplantısı Kitapları)*

-<http://www.kulturvarliklari.gov.tr/TR,44973/turkiye-geneli-sit-alanlari-istatistikleri.html> *(Türkiye’de sit alanları)*

-<http://www.kumid.net/euproject/admin/userfiles/dokumanlar/arkeolojiilave0.pdf>

(UNESCO Arkeolojik Kazılara Uygulanabilir Uluslararası Prensipler Hakkında Tavsiye Kararı)

-<http://www.kumid.net/euproject/admin/userfiles/dokumanlar/arkeolojiyeni03.pdf>

(Arkeolojik Mirasın Korunmasına İlişkin Avrupa Sözleşmesi)

-[http://www.kumid.net/euproject/admin/userfiles/dokumanlar/K-Amsterdam-](http://www.kumid.net/euproject/admin/userfiles/dokumanlar/K-Amsterdam-Bildirgesi,-COE,-1975-ZA.pdf)

[Bildirgesi,-COE,-1975-ZA.pdf](http://www.kumid.net/euproject/admin/userfiles/dokumanlar/K-Amsterdam-Bildirgesi,-COE,-1975-ZA.pdf) *(Avrupa Konseyi Amsterdam Bildirgesi 1975)*

-[http://www.kumid.net/euproject/admin/userfiles/dokumanlar/K-Sualti-Kultur-](http://www.kumid.net/euproject/admin/userfiles/dokumanlar/K-Sualti-Kultur-Miras,-UNESCO,-2001.pdf)

[Miras,-UNESCO,-2001.pdf](http://www.kumid.net/euproject/admin/userfiles/dokumanlar/K-Sualti-Kultur-Miras,-UNESCO,-2001.pdf) *(Sualtı Kültürel Mirasın Korunması Sözleşmesi)*

-[http://www.kumid.net/euproject/admin/userfiles/dokumanlar/K-XIAN-](http://www.kumid.net/euproject/admin/userfiles/dokumanlar/K-XIAN-deklarasyonu,-2005.pdf)

[deklarasyonu,-2005.pdf](http://www.kumid.net/euproject/admin/userfiles/dokumanlar/K-XIAN-deklarasyonu,-2005.pdf) *(ICOMOS Xi'an Deklarasyonu)*

-<http://www.tdk.gov.tr> (“Koruma” ve “Antik Kent” kelime anlamları)

-<http://www2.tbmm.gov.tr/d22/1/1-0051.pdf> *(Kültür ve Turizm Bakanlığı Kuruluşu*

Hakkında Kanın Hükmünde Kararname 1983)

-<https://acikerisim.tbmm.gov.tr/xmlui/handle/11543/67> *(II. Asar-ı Atika*

Nizamnamesi)

-https://fr.wikisource.org/wiki/L%E2%80%99Ami_des_monuments/88/Loi_pour_

[la_conservation_des_monuments_historiques](https://fr.wikisource.org/wiki/L%E2%80%99Ami_des_monuments/88/Loi_pour_la_conservation_des_monuments_historiques) *(Fransa Anıtları Koruma Yasası*

1887)

-[https://rm.coe.int/CoERMPublicCommonSearchServices/DisplayDCTMContent?](https://rm.coe.int/CoERMPublicCommonSearchServices/DisplayDCTMContent?documentId=0900001680072318)

[documentId=0900001680072318](https://rm.coe.int/CoERMPublicCommonSearchServices/DisplayDCTMContent?documentId=0900001680072318) *(Avrupa Arkeolojik Mirasın Korunması Sözleşmesi*

Orijinal Metin 1969 Londra)

-[https://rm.coe.int/CoERMPublicCommonSearchServices/DisplayDCTMContent?](https://rm.coe.int/CoERMPublicCommonSearchServices/DisplayDCTMContent?documentId=090000168007bd25)

documentId= 090000168007bd25 (*Avrupa Arkeolojik Mirasın Korunması Sözleşmesi Orijinal 1992 Malta*)

-[https://www.coe.int/t/dg4/cultureheritage/heritage/resources/Publications/](https://www.coe.int/t/dg4/cultureheritage/heritage/resources/Publications/Pat_PA_05_en.pdf)

Pat_PA_05_en.pdf (*Avrupa Konseyi Arkeoloji ve Planlama Kollokyumu Sonuçları, 1984 Floransa*)

-[https://www.legifrance.gouv.fr/affichTexte.do?cidTexte=LEGITEXT000006074250](https://www.legifrance.gouv.fr/affichTexte.do?cidTexte=LEGITEXT000006074250&dateTexte=vig)

& dateTexte=vig (*Fransa Anıtları Koruma Yasası 1913*)

-[https://www.tbmm.gov.tr/tutanaklar/KANUNLAR_KARARLAR/kanuntbmmc056/](https://www.tbmm.gov.tr/tutanaklar/KANUNLAR_KARARLAR/kanuntbmmc056/kanuntbmmc056/kanuntbmmc05601710.pdf)

kanuntbmmc056/kanuntbmmc05601710.pdf (*1710 Sayılı Eski Eserler Kanunu*)

-[https://www.tbmm.gov.tr/tutanaklar/TUTANAK/TBMM/d22/c057/](https://www.tbmm.gov.tr/tutanaklar/TUTANAK/TBMM/d22/c057/tbmm22057115ss0641.pdf)

tbmm22057115ss0641.pdf (*5226 sayılı Kanun görüşme tutanakları*)

ÖZET

Arkeolojik Alanların Korunmasında Planlama ve Yönetim:
Ören Yerlerinin Çevre Düzenlemesi

Öztürk, Hasan Hüseyin
Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü
Sosyal Çevre Bilimleri Anabilim Dalı
Tez Danışmanı: Doç. Dr. Serdar Hakan ÖZTANER
Ekim 2016, xiii + 245 sf.

Arkeolojik alanların korunmasında ören yerleri çevre düzenlemesinin rolünün sorgulandığı bu çalışma giriş bölümü dışında kavramsal tartışmanın üç başlık altında yürütüldüğü bölüm, çevre düzenleme çalışma ve örneklerinin irdelendiği bölüm ile alan araştırmasına ilişkin çalışmaların ve sonuçların değerlendirildiği üç ana bölümden oluşmaktadır.

Geçmiş uygarlıkların mirası olan eserlerin önemsiz olmadığına farkına varılması için genel halk kitlelerinin arkeolojik alanlara ilişkin bilince sahip olması gerekmekte, bu bilincin oluşmasında arkeolojik alanlarda ziyaretçilere yönelik çevre düzenlemesi kapsamında ortaya çıkan taşınmaz kültür varlıklarının sunumu önem kazanmaktadır.

Bu araştırmada ören yerlerinin çevre düzenlemesi yapılarak denetimli ziyarete açılması ile arkeolojik alanların daha iyi korunabileceği konusunda bir tartışma yürütülmesi ve arkeolojik alanlardaki gözlemler ile alan araştırması sonuçlarının değerlendirilmesi amaçlanmıştır.

Ören yerlerinde çevre düzenlemesinde karşılaşılan sorunlar araştırmanın sorunsalı olarak belirlenmiş ve anket çalışması bu kapsamda gerçekleştirilmiştir. Anket çalışması yüz yüze yöntemi ile yapılmış; hedef grup olarak müze müdürleri, kazı başkanları, bakanlık uzmanları ve sivil toplum örgütü olarak rehberler seçilmiştir.

Arkeolojik alanlarda bilimsel kazı faaliyetleri ile eş zamanlı, alanın arkeolojik bütünlüğüne zarar vermeden ziyaretçilerin ihtiyaçlarına da özen gösteren bir denge içerisinde çevre düzenlemesi yapılması ile arkeolojik alanların daha iyi korunacağı sonucuna varılmış, çevre düzenleme süreçleri, yapılması gerekli uygulamalar ve nitelikleri, uygulamaların kriterleri belirlenmiştir.

Anahtar sözcükler: Ören yeri, çevre düzenlemesi, arkeolojik alanların planlaması ve yönetimi, çevre düzenleme uygulamaları.

ABSTRACT

Planning and Management in the Protection of Archaeological Sites: Landscaping Projects of Archaeological Sites

Öztürk, Hasan Hüseyin

Ankara University, Institute of Social Sciences

Department of Social Environment Sciences

Advisor: Ass.Prof. Serdar Hakan ÖZTANER

October 2016, xiii + 245 pages.

This study, disputing the role of landscaping projects in protecting the archaeological sites contains- except the introduction part- three main parts; the part which conceptual discussion carried out under three titles, the part examining landscaping projects and their practices and the part considering the research survey and conclusion.

In order to realize the assets inherited from past civilizations is not unimportant, it is required that the general public should have an consciousness of the archaeological sites. Thus, presentation of the immovable cultural assets for visitors as part of landscaping the archaeological area is gaining importance.

This study aims to carry out a discussion about opening the ruins for controlled visiting by implementing the landscaping projects in the archaeological area can better protect the archaeological area and to evaluate observations in archaeological sites and the results of field research.

The problems faced in landscaping the archaeological area are defined as the problematic of the research and with in the context the survey study has been implemented. Survey has been carried out by face-to-face method; museum directors, head of scientific excavations, Ministry of Culture and Tourism experts and tourist guides as non governmental organizations are selected as target groups.

It is concluded that the archaeological sites can be better protected by implementing the landscaping projects simultaneously with the scientific excavation activities without harming the archaeological integrity of sites in balance with taking care of requirements of visitors. Also the process of landscaping, necessary implementations and its characters and criteria of implementation has been set out in this study.

Keywords: Archaeological sites, landscaping projects, planning and management, landscaping implementations.

EKLER

۱۲۸۴ شایط ۱

توقیف و توقیف

جیدہ رستمی دولت علی عثمانیہ

سنہ لکھی ۱۵۰ غروش

ہفت تیر تیرہ و مرکز ادارہ مطبوعات قلعہ در ۱۴۸۵

ذی القعدہ ۱ جمعیہ ارتس برنسخہ سی ۲۰ بارہ

مفتی صاحبان محفل
سلطان بایزید و شہزادہ
و کویری باشی الہ
طوبیہ تہادہ واقع
قرائنہ

۵۳۶

ابوہ محملی
در سعادہ کتب خانہ
واقع مطبعہ عامہ
ولایت دہ شامہ جیل
الہ مال مدبری

دستی صبا کر تفتیشہ ریجی صنف مامورین
بشکلی اعلیٰ عرافتہ شک ایجنسی ط بور طابور افغانہ
واجداً انک پرینہ دخی سواری ریجی بلوکی یوزباشی
عثمان افغانک سواری طابور افغانہ نصب و تعین لری
وبال کسر طابور افغانی حسن افغانک دخی اوچچی
طابور بیکسا شنبی صدق افغانک دخی الہ بجایشلری
اجرا قلمشدر

انقیضہ تعیر اولان انار عقیقہ استیضاح معلومات تارنجیہ
الہ برار بعض ذوالکخصوصہ استیضاح مدار اولد یغندین
آثارہ قومہ اصحاب معارف عندینہ غایت مقبول و فہمیدار
و ہر دولہ صورت منتظمہ دہ بالمش اولان موزخانہ زدہ
نہادہ نظر کا اعتبار و اشتہار ابدی نزد اصحاب و خودہ
معلوم و اشکار در اشوار انار عقیقہ ایسہ اقطار سارہ دن زیادہ
ممالک محروسہ شاہانہ ک هر طرفندہ کثرت اوزرہ بولقدہ
و بعضی ک مقبول و معتبر اولتری دخی ظہور الیقینہ
اولد یغندین مقدمہ دار الخلافۃ العلیہ دخی مکمل بر موز
خانہ نامیسی تصور اولنہ دخی انقیضہ تعیری ابدانہ جغت
اولان انار عقیقہ ک پر عددی طرف دولت علیہ پر ترک
اولتی شرطیہ رخصت و پرلک کی بعض اصول دخی
انضاد قلمش ایسہ دیکلی انقیضہ ک نادر ظہور ابدی
مثلاً بولانلری دخی کیم و اخفا اولقدہ اولسہ اصول
موضوعہ ک حصول مقصدہ کافی اولد یغنی کلاش
و یوجہ لہ من بورخانہ دخی شمعی بہ قدر مطلوب اولان
درجہ بہ ایصال اولنہ ماش اولد یغنیہ و انار عقیقہ
مذکورہ ک ایسہ بر منوال حرر قیت و اہمیتہ منی بولبدہ
دہا مکمل و نظام وضع و تاسیس سبیلہ انقیضہ تعیریسی
خصوصہ ک بر قاعدہ مضبوطہ بختہ الیسی و بیان اولان
موزخانہ ک تنظیم و اکالہ انار موجودہ ک تشہیر
اولنسی و معاملات و متفرعات مقضیہ منسک تدقیق
واجرائی مادہ لریک معارف نظارت جلیہ بہرہ یوط
اولسی و تسویہ مصارفی منجندہ معارف بودجہ ستہ
علاوہ بالغ مقضیہ ک تخصیص قلمش خصوصاً بہ
بوکر ارادہ سنیہ جناب ملوکانہ متعلق و شرف صدور
بوریلہ دخی منظور عالیسی اوزرہ اجرای اقتضای نہ
نظارت جلیہ مشارالہا جابندین تہت اوفش اولنہ
بولبدہ تاسیس اولان نظامنامہ روجہ آتی ذکر اولور
ریجی مادہ بوند نیولہ ممالک محروسہ ملوکانہ دہ
انقیضہ تعیری اتمک استعدا ستہ بولانلری اول امر دہ معارف

نظارت جلیہ بہرہ مراجعت و رسماً استیضاح مآذونیت
ایجنسیہ ہیج بر طرفندہ انقیضہ تعیری ایسہ جکر در
ایجنسی مادہ دو لجنہ مجبور کوریلو بدہ کبدلریہ
مآذونیت اعطسا اولنلری تعیری و اخراج ابد جکر ی
لاری بشقہ دولت جلیہ کتہ نقل ایسہ موب داخلیدہ
استدکریہ و طلب اولور ایسہ حکومتہ صفحہ مآذون
اولہ جکر در

اوچچی مادہ برادہ ملک ملکی داخلیدہ و تھور ابدین
انار عقیقہ کتہ و منک مالی اولہ جکر در
در دخی مادہ ہر نوع عتیقہ مسکو کک خارجہ
کودلری صورتی انضاد اولنہ جق بنوعین منشا
طوبیہ جکر در

ایجنسی مادہ انقیضہ اخراجی ایجنون و پرلہ جک
مآذونیت بالکر بر زبندہ بولنہ جق انار حصراً اولور
مر کوز اولان ہر ذوال انار عقیقہ ک و انارک مشلات
و تعیراتین اولان شیلرک وقتا من الاوقات قلع و قمع
رخصت و پرلہ جک و یو کاجسارت لیدن اولور ایسہ
قانوناً ادیب اولنہ جکر در

ایجنسی مادہ بردول طرفین رسماً انقیضہ طلی ایجنون
و قوسہ بولنہ اتہ سک اسحاق مساعدہ مقصودہ
سنیہ بہ مرہون اولہ جکر در

ایجنسی مادہ انقیضہ تعیری و اخراجی خصوصاً
وقوف و معلوماتی اولو بدہ بونی نظارت جلیہ مشارالہا
زندانہ ایسہ مقتدر اولہ بیلارک مصرف و اجر تیری
جانب میر بدن تسویہ و ایضا اولتی اوزرہ کتہ لریہ
بومادہ ایجنون ماموریت و مآذونیت رجمہ اعطسا
اولنہ جگندین اولنلری نظارت مشارالہا جلیہ مراجعت
الہ جکر در

موارد خارجیہ

(قوترا نسک صورت جریان مذاکراتی)

مسئلہ یونانیہ ک حل و تسویہ سی منجندہ دول معظمہ
سفر استدن مرکب بارسدہ عقد اولان قوترا نسک
جریان ابدین مذاکرات ک تفصیلاً کتہ روجہ آتی
درجہ و بیاتی تہت اوفشدر پارس سفیری دولنلوجیل
باشا حضرت لریک منتظر ورودی اولد یغنی تعلیمات
سنہ الہ اوراق سارہ الافراقہ شہر کاتون تائیک سکرچی

سعادتاو ہو بارت باشا حضرت تیری طرفندین ۹ شایط
فرہنگی تارشیلہ مقام عالی بہ اولد قی ازیرہ بالار سال
اوزادن کوندلش اولان تفرافضامہ ک رچہ سیدر
قوراکافاراری لاقوراً واستفکینکی کہ خند بہ جہتندہ
قالش اولان روسای شقاوندہ بولنلرک دخی جلیہ منی
دخالت اندی و کر بدجیز روسی کک اسایش اوزرہ در

دوسعدات صبا کر طبیلیہ حضرت شاہانہ الانسک
قوماند و ادارہ ستہ مامور میرالای علی بیک انضاد الہ
پرینہ صبا کر نظامیہ قائمہ ماردن و مجلس فرقہ
شہنشیہ انضاد استدن رستم بیک الای بکی و ریجی
و ایجنسی طابور بیکاشلری عزت و حسن انار الہ
سواری بیکاشلری اجدا انار صلیہ احسانوایہ حضرت
ملوکانہ دہ مشاعدا چراغ یورلش اولد قلمشہ منی
عوی الہ حسن افغانک رینہ قول غامی اجندا انارک
ریجی طابور طابور افغانہ و عزت افغانک پرینہ

﴿ ٤٢٦ ﴾

(آثار عتیقه نظامنامه سیدر)

(مقدمه)

برنجی ماده ازمنه قدیمه دن قلان هر نوع اشیای مصنوعه آثار
عتیقه دندر
ایکنجی ماده آثار عتیقه ایکی نوعدر نوع اول مسکوکات و نوع ثانی
قابل نقل اولان و یاخود اولیان اشیای سائره در

﴿ فصل اول ﴾

(آثار عتیقه نك حق تملكه و تفرعاته دائر در)

اوچنجی ماده غیر مکشوف اولان آثار عتیقه هر زرده بولنور سه بولنسون
دولته عائددر فقط مأذوناً اجرای تحریرات ایدنلرک بوله جقـلری آثار
عتیقه نك ثلثی جانب میری به و ثلثی دخی بولانه و دیگر ثلثی آثار عتیقه نك ظهور
ایتدیکی اراضینك صاحبنه و آثار عتیقه بی بولان آدم کندو اراضیسند
بولش ایسه ثلثانی کندوسنه و ثلثی میری به عائد اوله جقدر
دردنجی ماده آثار عتیقه و یاخود دفتینه تحریری ایچون طوغریدن
طوغری و یاخود حکومت محلیه واسطه سیله معارف نظارتنه مراجعت
اولنور
بشنجی ماده آثار عتیقه نك تقسیمی حکومتك طلبنه کوره عیناً و یاخود
قیمه اجرا اولنور
التنجی ماده آثار ثابته دن صاحبلی برلرده بولنسان و مکمل اولان بعض
معابد و ابنیه سائره نك محافظه سی ایچون جانب حکومتدن مجلنه ایجابنه کوره
مأمور دخی تعیین اولنه جقدر

﴿ فصل ثانی ﴾

(آثار عتیقه نك شرائط تحریرات و حفریاتی بیانده در)

یدنجی ماده رخصت رسمیه اولدقجه و اراضی صاحبی ارضا ایدلدیجه
بالخاصه آثار عتیقه و دقایق تحریریچون حفریات اجرامی ممنوعدر
بومنعیت خلافتده حرکت ایدنلرک بوله جقـلری آثار عتیقه کاملاً ضبط
اولنور و بریوزلك التوندن بش التونه قدر جزای نقدی اخذ و یاخود اوج
(کون)

❖ ۴۲۷ ❖

کوندن برهفته به قدر حبس اولنور حفریات غیرک ملکنده صاحبک
 رضاسی اولیه رق اجرا اولنش ایسه اوحالده خسار واقع دخی صاحب
 ملک ادعاسی اوزرینه تضمین ایتدیریلور
 سکرنجی ماده آثار عتیقه ویاخود دینه تحریسی ایچون ایجاب ایدن
 رخصت باب عالیدن استیدان شرطیله منحصراً معارف نظارتی طرفندن
 اعطا قلنه جق و ظهور ایده جک آثار عتیقه نک قیدی ایچون انخاز اولنه جق
 نمونه سنه توفیاً مطبوع وقوچانلو برقطعه دفتر دخی ویریه جکدر
 طقوزنجی ماده حازر رخصت اولانلرک حفریات و معاملانده شرائط
 نظامیه موافق حرکت اینوب ایتدکربنه در سعادتده ضبطیه نظارتی
 وولایانده حکومت محلیه طرفندن اجرای نظارت اولنه جقدر
 اونجی ماده تخری اولنه جق موقعده حفریات اجرا سنجه محذور اولدیغی
 و مستدعی حکومت محلیه دن مصدق بر سند ابرازیله صاحب ملکی ارضا
 ایتش اولدیغی تحقیق ایتدکدن و مجلس معارفک تنسیب ایده جکی مقدار
 دیوزیتو ویاخود معتبر کفیل الندیقدن صکره رخصت ویریه جک و بونک
 ایچون اوچ عدد عثمانلی التونی خرج النه جقدر
 اون برنجی ماده آثار عتیقه ویاخود دینه تحریسیچون ویریه جک
 رخصت نهایت ایکی سنه دن زیاده اولیه جقدر
 اون ایکنجی ماده مدت مأذونیت منقضیه اولوبده حفریاته دوام اولنق
 استلیدیکی حالده تمدیدی جائز اوله جقدر
 اون اوچنجی ماده آثار عتیقه ویاخود دینه تحریسیچون ویریه جک
 رخصت برقریه ویاخود برقصه حدودینی تجاوز ایتیه جکدر و رخصته
 طالب اولان کس سنه موقع و حدودینی ولدی الایجاب خریطه سنی ارائه به
 مجبور اوله جقدر
 اون دردنجی ماده معابد و تکایا و مدارسده و مقبره و صوبولی و طریق عامه
 مثللو عمومه مضرتی اوله جق برلرده حفریات اجرایی جائز اولیه جقدر
 اون بشنجی ماده رخصت استحصالیه حفریاته مباشرت اولندیقدن صکره
 بر محذور کوریلور ایسه معارف نظارتیه بالمخبره حفریات تعطیل ایدیه جک
 و حفریاتدن کس سنه نک بو تعطیلندن طولانی مصرف ادعاسنه حق
 اوله میه جقدر

❖ ٤٢٨ ❖

اون التجی ماده آثار عتیقه تحریرسیچون اجرای حفریات اولندیغی
اثناده بر مضرت کورلدیکی و عملیاتك انقضاءسندده حفر اولنان محالرحکومت
محلیمعرفتیله معاینه اولنوب حفریات واقعهك عمومه مضرتی اکلاشلدیغی
حالده مصارفی تحری ایدن طرفندن تسویه اولنقی اوزره مضرت دفع
ایتدیرلدیکجه یندنه باقی فلان آئاردن حصه سنه اصابت ایدن مقدار توقیف
قلنه جقدر

اون یدنجی ماده کرک دولت علیه و کرک دول سائره مأمورلرینه دائرة
مأموریتلری داخلنده بولنان محالرده کندو متصرف اولدقنری املاکیرینک
حارجنده ناملرینه اولهرق آثار عتیقه و یاخود دفتیه تحریرسیچون رخصت
وبرلیه جقدر

اون سیکزنجی ماده رخصت نامهك حاملی طرفندن شخص آخره ترک
ویعی جائز اولیه جقدر

اون طقوزنجی ماده شخص واحده بر زمانده ایکی مختلف موقعده
حفریات اجرا سنه رخصت وبرلیه جقدر

یکرمنجی ماده رخصت نامه تاریخندن اعتباراً اوج ای ظرفنده حفریاته
مباشرت ایدلز و یاخود مباشرت ایدیلوبده بلا عذر ایکی آی ترک ایدیلور
ایسه رخصت نامهك حکمی منفسخ اولور

یکرمی برنجی ماده حفریات اجرا اولنه جق موقع حکومتجه نظارت
متمادیه اجرایی مشکل اوله جق درجه ده معموره دن بعید اولور ایسه
صاحب رخصت رفاقته مصارفی انک طرفندن تسویه قلنقی اوزره بر مأمور
تعیین اولنه جقدر

یکرمی ایکنجی ماده حفریات ایچون وقوع بوله جق هر درلو مصارف
رخصت الان کیسه طرفندن تسویه اولنه جقدر

یکرمی اوچنجی ماده ملک و تمه سکنا اولیان محالرده آثار عتیقه ظهوری
مظنون اولوبده دولت طرفندن اجرای حفریات اولنقی استنلدیکی حالده
بومقوله یرلر بشقه لرینه وبرلیه جقدر

یکرمی دردنجی ماده دولتك اجرای حفریات ایده جکی یرلر افراد
عهده سنده ایسه صاحبجه واقع اوله بيله جک خسار تضمین ایديله جقدر
(فضل)

❖ ٤٢٩ ❖

❖ فصل ثالث ❖

(آثار عتیقه به و تفسیحه متعلق اخبارات و معاملات دائر در)

یکرمی بشنچی ماده کړک تصادفا بولنش وکړک مأذوناً تحری طریقاً به یولنه جق آثار عتیقه بی کشف ایدنلرک رفاقتلرنده یکرمی برنجی ماده موجباً به ترفیق اولنش مأور یوغیسه نهایت اون کون ظرفنده حکومت محلیه به خبر ویرمه مجبوردر لر مدت معینه ده خبر ویرمیانلردن بولدیغی آثارک دولته عائد حصه دن ماعداسنک ربع قیمتیه مساوی جزای نقدی النور یکرمی التنجی ماده بند سابق حکمجنه خبر ویربلان آثار عتیقه نک جنس و مقدار رخصت نامه ایله برابر معارف نظارتندن ویربله جک مطبوع قوچانلی دفتر تحریر اولنه رق زیری حکومت و کاشف طرفندن امضا و یاخود تمهیر اولندقدن و اصولی وجهله تصدیق ایدلدکدن صکره بری کاشفه ویربلوب دیکری محلی معارف قومیسسیوننده و یاخود مجلس اداره ده قید اولندقدن صکره معارف نظارتنه کوندربله جکدر

یکرمی یدنجی ماده بند سابق موجباً تنظیم اولنان دفتر اوزرینه اشیانک عیناً و یاخود قیمة تفسیمی معامله سی اجرا قلوب صورت تقسیم دفترک ذیلنه شرح ایدبله جکدر
یکرمی سکرنجی ماده تقسیم عیناً و یاخود قیمة اجرا سنده حکومت محلیه جه تردد اولنور ایسه باتلغراف معارف نظارتندن استفسار رأی اولنه جقدر

یکرمی طقوزنجی ماده تفریق قابل اولیان آثار عتیقه نک بدلی تخمین قلمقی اوزره طرف حکومتدن و کاشف جانبندن بررمنجن تعیین قلمه جقدر و بویکی منجن بیننده اختلاف وقوع بولور ایسه حکم اولق اوزره طرف حکومتدن تعیین قلمه جق او چنجی منجنک ویره جکی قرار قطعی اوله جقدر
اوتوننجی ماده صاحب رخصت انقضای مدته و یاخود ده اول حفریاتی اتمام ایتدیکنی خبر ویردیکی و شرائط نظامیه به تماماً رعایتی ثابت بولندیغی حالده دیپوزیتوسی مقبوض سندبی النهرق اعاده قلمور

❖ ٤٣٠ ❖

❖ فصل رابع ❖

(آثار عتیقه نك ادخال و اخراجنه و بیع و شراسنه و مکتومانه متعلق)
(احکام بیانده در)

اوتوز برنجی ماده خارجدن ممالک شاهانه یه و ممالک شاهانه نك سائر طرفردن در سعادت کتور یله جک آثار عتیقه کرک مسکوکات و کرک اشیاء سائر اولسون کرک رسمندن معاف اوله جقدر

اوتوز ایکنجی ماده ممالک شاهانه نك هر قنغی طرفردن اولور ایسه اولسون ممالک اجنبیه یه چیقاریله جق کرک مسکوکات و کرک سائر نوع آثار عتیقه نك بر قطعه دفتری معارف نظارتنه ارسال و ایصال اولنوب مأذونیت رسمیه التمدج چیقاریله میه جقدر آثار مذکور دن موزه یه لزومی اولانلرک اشتراسنه رغبت اولنور ایسه ذکر و قیمنک تأدیه سیله صاحبی ارضا اولنهرق دیگر لر بنه رخصت و یر یله جقدر

اوتوز اوچنجی ماده ممالک شاهانه دن بلاد اجنبیه یه چیقاریله جق آثار عتیقه اوتوز ایکنجی ماده ده محرر معامله نك اجرا سندن صکره کرکی النهرق رخصت و یر یله جک و بلاد اجنبیه دن کتور یلان آثار عتیقه یکان یکان کرکده اتخاذ ایدیلر جک دفتر مخصوصه قید اولنهرق تکرار اخراجنده قید یله بالتطبیق بر کونه رسم التمسزین رخصت تذکره می و یر یله جقدر اوتوز دردنجی ماده آثار عتیقه کرکدن قاچریلور ایکن طوتیلور سه کاملاً مصادره اولنور

(خاتمه)

اوتوز بشنجی ماده ابنیه و سائر کبی عمومی و خصوصی محالرده موجود و مرکوز اولان آثار عتیقه بی تخریب و یا خود رخنه دار ایدنلردن قانون جزائک یوز اوتوزنجی ماده می موجب نه تضمینات و جزای نقدی التمسله برابر حق لرنده بر آیدن بر سنه یه قدر حبس مجازاتی دخی اجرا قلنور اوتوز التنجی ماده مرادده بیع اولنسان آثار عتیقه دن یوزده بش رسم دلایله النهرق حاصلاتی و آثار عتیقه تقسیماتندن حاصل اوله جق بدلات نقدیه و جزای نقدی ایلر خرج رخصتیه و مصادراتدن واقع اوله جق حاصلات موزه صندیفته ماند اوله جقدر

فی ۲۰ صفر سنه ۱۲۹۱ و فی ۲۴ مارت سنه ۱۲۹۰

(تنبیه)

T.C.
KÜLTÜR BAKANLIĞI
KÜLTÜR VE TABİAT VARLIKLARINI KORUMA YÜKSEK KURULU

Toplantı No. ve Tarihi : 60 5.11.1999
Karar No. ve Tarihi : 658 5.11.1999

Toplantı Yeri
ANKARA

İLKE KARARI
ARKEOLOJİK SİTLER, KORUMA VE KULLANMA KOŞULLARI

Arkeolojik Sitler, Koruma ve Kullanma Koşullarına ilişkin 14.7.1998 gün ve 594 sayılı ilke kararı, uygulamada çıkan sorunlar, mevzuatla çelişen hususlar ve Danıştay 6. Dairesinin 11.11.1997 gün ve 1996 / 3313 esas, 1997 / 4875 sayılı kararı gözönüne alınarak aşağıdaki şekilde düzenlenmiştir.

Arkeolojik Sit: İnsanlığın varoluşundan günümüze kadar ulaşan eski uygarlıkların yer altında, yer üstünde ve su altındaki ürünlerini, yaşadıkları devirlerin sosyal, ekonomik ve kültürel özelliklerini yansıtan her türlü kültür varlığının yer aldığı yerleşmeler ve alanlardır.

Arkeolojik Sitlerde Koruma ve Kullanma Koşulları: Bu bölümde yapılan derecelendirme arkeolojik sitlerin taşıdıkları önem ve özelliklerinin yanı sıra, alanda uygulanacak koruma ve kullanma koşullarını kapsar.

1) I. Derece Arkeolojik Sit: Korumaya yönelik bilimsel çalışmalar dışında aynen korunacak sit alanlarıdır.

Bu alanlarda, kesinlikle hiçbir yapılaşmaya izin verilmemesine, imar planlarında aynen korunacak sit alanı olarak belirlenmesine, bilimsel amaçlı kazıların dışında hiçbir kazı yapılamayacağına, ancak;

a) Resmi ve özel kuruluşlarca zorunlu durumlarda yapılacak alt yapı uygulamaları için müze müdürlüğünün ve varsa kazı başkanının görüşüyle konunun koruma kurulunda değerlendirilmesine,

b) Yeni tarımsal alanların açılmamasına, yalnızca sınırlı mevsimlik tarımsal faaliyetlerin devam edebileceğine, koruma kurullarınca uygun görülmesi halinde seracılığa devam edilebileceğine,

c) Höyük ve tümölüslerde toprağın sürölmesine dayanan tarımsal faaliyetlerin kesinlikle yasaklanmasına, ağaçlandırmaya gidilmemesine, yalnızca mevcut ağaçlardan ürün alınabileceğine,

ç) Taş, toprak, kum vb. alınmamasına, kireç, taş, tuğla, mermer, kum, maden vb. ocakların açılmamasına, toprak, curuf, çöp, sanayi atığı ve benzeri malzeme dökölmemesine,

d) Bu alanlar içerisinde yer alan ören yerlerinde gezi yolu düzenlemesi, meydan tanzimi, açık otopark, WC, bilet gişesi, bekçi kulübesi gibi ünitelerin koruma kurulundan izin alınarak yapılabileceğine,

e) Bu alanlar içerisinde bulunan ve günümüzde halen kullanılan umuma açık mezarlıklarda sadece defin işlemlerinin yapılabileceğine,

f) Taşınmaz kültür varlıklarının mahiyetine tesir etmeyecek şekilde ilgili koruma kurulundan izin almak koşuluyla birleştirme (tevhit) ve ayırma (ifraz) yapılabileceğine,

g) Kamu düzeni veya güvenliğinin olağan hayatı durduracak veya kesintiye uğratak şekilde bozulduğu ya da doğal afet yaşanan yerlerde, yapılmasında zorunluluk bulunan geçici uygulamalara ilişkin, zemine en az müdahale edilecek şekilde hazırlanan ve süresi belirlenen projelerin ilgili koruma bölge kurulunda değerlendirilebileceğine, projesi koruma bölge kurulunca uygun görölen geçici uygulamaların Kültür ve Turizm Bakanlığınca oluşturulacak bilim kurulu denetiminde yapılabileceğine,

2) II. Derece Arkeolojik Sit: Korunması gereken, ancak koruma ve kullanma koşulları koruma kurulları tarafından belirlenecek, korumaya yönelik bilimsel çalışmalar dışında aynen korunacak sit alanlarıdır. Bu alanlarda, yeni yapılaşmaya izin verilmemesine, ancak;

a) Günümüzde kullanılmakta olan tescilsiz yapıların basit onarımlarının yürürlükteki ilke kararı doğrultusunda yapılabileceğine,

b) I. derece arkeolojik sit koruma ve kullanma koşullarının a,b,c,ç,d,e,f,g maddelerinin geçerli olduğuna,

3) III. Derece Arkeolojik Sit: Koruma - kullanma kararları doğrultusunda yeni düzenlemelere izin verilebilecek arkeolojik alanlardır.

Bu alanlarda,

a) Geçiş dönemi yapılanma koşullarının belirlenmesine, Geçiş dönemi yapılanma koşullarının belirlenmesinde;

-Öneri yapı yoğunluğunun, mevcut imar planı ile belirlenmiş yoğunluğu aşmamasına,

- Alana gelecek işlevlerin uyumuna,

- Gerekli alt yapı uygulamalarına,

- Öneri yapı gabarilerine,

- Yapı tekniğine ve malzemesine, Mevcut ve olası arkeolojik varlıkların korunması ve değerlendirilmesini sağlayacak bir biçimde çözümler getirilmesine,

b) Varsa onaylı çevre düzeni ve nazım plan kararları ile yerleşime açılmış kesimlerinde arkeolojik değerlerin korunmasını gözeterek, koruma amaçlı imar planlarının yapılmasına,

c) Bu ilke kararının alınmasından önce Koruma Amaçlı İmar Planı yapılmış yerlerde planın öngördüğü koşulların geçerli olduğuna.

ç) Bu alanlarda, belediyesince veya valilikçe inşaat izni verilmeden önce, ilgili müze müdürlüğü uzmanları tarafından sondaj kazısı gerçekleştirilerek, sondaj sonuçlarının bu alanlarla ilgili, varsa kazı başkanının görüşleriyle birlikte müze müdürlüğünce koruma kuruluna iletilip kurul kararı alındıktan sonra uygulamaya geçilebileceğine,

d) III. Derece arkeolojik sit alanı olarak belirlenen arkeolojik sit alanlarında koruma kurullarının, sondaj kazısı yapılacak alanlara ilişkin genel sondaj kararı alabileceğine,

e) Taşınmaz kültür varlıklarının mahiyetine tesir etmeyecek şekilde ilgili koruma kurulundan izin almak koşuluyla birleştirme (tevhit) ve ayırma (ifraz) yapılabileceğine,

f) Bu alanlarda, taş, toprak, kum vb. alınmamasına, kireç, taş, tuğla, mermer, kum, maden vb. ocaklarının açılmamasına, toprak, curuf, çöp, sanayi atığı ve benzeri malzemenin dökülmemesine,

g) Ülke enerji üretimine getireceği katkı ve kamu yararı doğrultusunda bu alanlarda koruma kurulunca uygun görülmesi halinde rüzgar enerji santralleri yapılabileceğine,

h) Sit alanlarındaki su ürünleri üretim ve yetiştirme tesislerine ilişkin yürürlükteki ilke kararının geçerli olduğuna,

14.7.1998 gün ve 594 sayılı ilke kararının iptaline,

karar verildi.

**T.C.
KÜLTÜR BAKANLIĞI
KÜLTÜR VE TABİAT VARLIKLARINI KORUMA YÜKSEK KURULU**

Toplantı No. ve Tarihi : 68 15.04.2015
Karar No. ve Tarihi : 702 15.04.2015

Toplantı Yeri
ANKARA

**İLKE KARARI
KENTSEL ARKEOLOJİK SİT ALANLARI KORUMA VE KULLANMA
KOŞULLARI**

3386 ve 5226 sayılı Kanunlarla değişik 2863 sayılı Kanun kapsamına giren arkeolojik sit alanları ile birlikte korunması gerekli kentsel dokuları içeren ve bu özellikleri ile bütünlük arz eden korumaya yönelik özel planlama gerektiren alanlar kentsel arkeolojik sit alanlarıdır.

a) Bu alanlarda, arkeolojik değerlerin bilimsel yöntemlerle açığa çıkarılması, onarılması ve sergilenmesi işlemlerinin esas alınarak sağlıklı ve kapsamlı arkeolojik envanter temeline dayalı öz gerekli bütün ölçeklerdeki planlama çalışmalarının ivedilikle yapılmasına, bu planlar onanmadan, parsel ölçeğinde uygulamaya geçilmemesine.

Planlama çalışmaları sırasında:

- Alana gelecek işlevlerin uyumuna,
- Günümüz koşullarının gerektirdiği altyapı hizmetlerinin proje aşamasında kültür katmanına zarar vermeyecek ve toprak kullanımını minimumda tutacak biçimde ele alınmasına,
- Öneri yapı gabarileri ile yapı tekniği ve malzemesinin geleneksel doku ile uyumuna,
- Mevcut ve olası arkeolojik varlıkların korunmasını ve değerlendirilmesini sağlayacak çözümler getirilmesine,

b) Bu alanlarda mevcut yıkıntı temeller üzerine, o temellerin ait olduğu eski yapı, korunması gerekli kültür varlığı niteliği taşıyorsa, ayrıca içinde bulunduğu sitin tarihsel kimliğinin yeniden canlandırılmasında önemli bir boşluk yaratıyorsa, yapıya ait eski bilgi, resim, gravür, fotoğraf, anı belgeleri vb. dokümanlarla restitüe edilebileceği ilgili Koruma Bölge Kurulunca kabul edildikten sonra restitüsyon projesi düzenlenerek ve kurulca onaylanarak eski yapının yeniden ihya edilebileceğine,

c) Tek yapı ölçeğindeki korunması gerekli kültür varlığı niteliği taşıyan yapı ve yapı kalıntılarının rölöve ve restorasyon projelerinin Koruma Bölge Kurulunca onanması koşulu ile onarılıp kullanılabileceğine, kentsel doku ile bütünlük sağlayan tescili bulunmayan mevcut yapıların da aynı koşullarda hazırlanacak projelere dayalı olarak onarılabilceğine.

Kurulumuzun 5.11.1999 gün ve 658 sayılı ilke kararının 4. maddesinin iptaline karar verildi.

EK-5**ARKEOLOJİK SİT ALANLARINA İLİŞKİN KÜLTÜR VE TABİAT VARLIKLARINI KORUMA YÜKSEK KURULUNUN KARARLARI:**

No	Adı	Tarih	Sayı
1	Arkeolojik Sit Alanlarında Korumaya Yönelik Geçerli Koşullar	04.03.1988	6
2	I. ve II. Derece Arkeolojik Sit Alanlarındaki Ören Yerlerinde İhtiyaç Duyulan Yapılar	28.06.1988	26
3	Arkeolojik Sit Alanlarında İfraz ve Tevhit	28.06.1988	27
4	G.E.E.A.Y.K. ve T.K.T.Y.K. Tarafından Belirlenen Arkeolojik Sit Alanlarındaki Sondaj Kazıları	15.05.1989	83
5	Arkeolojik ve Doğal Sit Alanlarının Tespiti Sırasında Dikkat Edilecek Hususlar	25.01.1991	180
6	I. Derece Arkeolojik Sit Alanında Bulunan Mezarlıklar	01.03.1991	182
7	Kentsel Arkeolojik Sitler ve 3. Derece Arkeolojik Sitlerde Korumaya Yönelik Koşullar	30.11.1993	338
8	Arkeolojik Sitler Koruma ve Kullanma Koşulları	19.04.1996	416
9	Arkeolojik ve Doğal Sit Alanlarının Tespiti Sırasında Dikkat Edilecek Hususlar	19.04.1996	439
10	I.ve II. Derecede Arkeolojik Sit Alanlarındaki Ören Yerlerinde Kültür ve Tabiat Varlıklarının Korunması ve Sergilenmesine Yönelik Mekanların Oluşturulması	03.03.1998	572
11	Arkeolojik Sitler, Koruma ve Kullanma Koşulları	14.07.1998	594
12	Arkeolojik Sitler, Koruma ve Kullanma Koşulları	05.11.1999	658
13	Arkeolojik ve Doğal Sit Alanlarının Tespiti Sırasında Dikkat Edilecek Hususlar	05.11.1999	667

14	Arkeolojik, Doğal, Tarihi Sit Alanları İle Sit Alanları Dışındaki Tescilli Kültür ve Tabiat Varlığı Parsellerinin Koruma Alanlarındaki Tescilsiz Parsellerde Uygulamaların Denetlenmesi ve İskan İzni	14.11.2002	696
15	Özel Çevre Koruma Bölgelerinde Yer Alan Arkeolojik Sit Alanlarında, Kıyı Kanunun Uygulanmasına Dair Yönetmeliğin 13. Maddesinin (c) Bendinde Belirtilen Koşullara Uygun Olan Hizmet Noktalarının Uygulanmasına İlişkin	17.12.2003	701
16	Kentsel Arkeolojik Sit Alanları Koruma ve Kullanma Koşulları	15.04.2005	702
17	I. ve II. Derece Arkeolojik Sit Alanlarındaki Ören yerlerinde Açığa çıkarılan Taşınır Kültür Varlıklarının Korunması ve Sergilenmesine Yönelik Mekanların ve Ziyaretçiler Yönelik Ünitelerin Düzenlenmesine İlişkin	03.05.2006	714
18	Kıyılarda Yer Alan Tüm Arkeolojik Sit Alanlarında 701 Sayılı İlke Kararı İle Getirilen Hükümlerin Uygulanmasına İlişkin	03.05.2006	715
19	Ören Yerleri ve Ören Yerlerinde Bulunan Arkeolojik Taşınmaz Kültür Varlıklarının, Bakanlıkça Tüzel Kişilere 5225 ve 5228 sayılı Kanunlar Kapsamında Kullanılabileceği Hakkında	22.07.2008	745

Koyu yazılanlar yürürlükte olan kararlardır.

EK-6 Ören yeri yazımına ilişkin TDK görüşü

T.C.
ATATÜRK KÜLTÜR, DİL VE TARİH YÜKSEK KURUMU
Türk Dil Kurumu Başkanlığı

Sayı : 63434571-622.03-3459

25/09/2013

Konu : Ören yeri yazılışı hk.

Sayın Hasan Hüseyin ÖZTÜRK
Yetkili posta

İlgi: 03.09.2013 tarihli bilgi edinme belgeniz.

Yazınızda belirtmiş olduğunuz "ören yeri" sözü Kurumumuzca 2012 yılında yayımlanmış olan *Yazım Kılavuzu*'nun "Ayrı Yazılan Birleşik Kelimeler" bölümünde yer alan "Birleşme sırasında kelimelerinden hiçbiri veya ikinci kelimesi anlam değişikliğine uğramayan birleşik kelimeler ayrı yazılır." kuralı gereğince birleşigi oluşturan her iki kelime de anlam değişikliğine uğramadığı için ayrı yazılmaktadır.

Bilgi edinmenizi rica ederim.

e-İmzalıdır

Prof. Dr. Mustafa S. KAÇALIN
Başkan

EK- 7 Kültür ve Turizm Bakanlığına Bağlı Düzenlenmiş Ören Yerleri

Sıra	Adı	İli
1	Anavarza	Adana
2	Şar	Adana
3	Nemrut	Adıyaman
4	Arsemia	Adıyaman
5	Pirin	Adıyaman
6	Sofraz Anıt Mezarı	Adıyaman
7	Roma Hamamı	Ankara
8	Gordion	Ankara
9	Augustus Tapınağı	Ankara
10	Aspendos	Antalya
11	Perge	Antalya
12	Phaselis	Antalya
13	Olympos	Antalya
14	Patara	Antalya
15	Xanthos	Antalya
16	Karain Mağarası	Antalya
17	Myra	Antalya
18	Termessos	Antalya
19	Lymra	Antalya
20	Arykanda	Antalya
21	Symena	Antalya
22	Andriake	Antalya
23	Myra	Antalya
24	Simena	Antalya
25	Patara	Antalya
26	Xanthos	Antalya
27	Alanya Kalesi	Antalya
28	Syedra	Antalya

Sıra	Adı	İli
29	Side	Antalya
30	Nysa	Aydın
31	Alinda	Aydın
32	Magnesia	Aydın
33	Alabanda	Aydın
34	Afrodisias	Aydın
35	Milet	Aydın
36	Didim	Aydın
37	Priene	Aydın
38	Gönen	Balıkesir
39	Saraylar	Balıkesir
40	Sagalassos	Burdur
41	Troia	Çanakkale
42	Assos	Çanakkale
43	Alexandria Troas	Çanakkale
44	Apollon Symintheion	Çanakkale
45	Kilitbahir Kalesi	Çanakkale
46	Alacahöyük	Çorum
47	Boğazköy	Çorum
48	Hierapolis	Denizli
49	Laodikeia	Denizli
50	Erzurum Kalesi	Erzurum
51	Pessinus	Eskişehir
52	Midas (Yazılıkaya)	Eskişehir
53	Gaziantep Kalesi	Gaziantep
54	Yesemek	Gaziantep
55	Meryemana Manastırı	Giresun
56	Aççana	Hatay
57	St.Simon Manastırı	Hatay
58	Çevlik	Hatay

Sıra	Adı	İli
59	Antiocheia	Isparta
60	Kız Kalesi	Mersin
61	Kanlıdivane	Mersin
62	Gözne Kalesi	Mersin
63	Anomorium	Mersin
64	Mamure Kalesi	Mersin
65	Cennet Cehennem	Mersin
66	Ayatekla	Mersin
67	Astım Mağarası	Mersin
68	Uzuncaburç	Mersin
69	Alahan Manastırı	Mersin
70	St.Paul Kuyusu	Mersin
71	Agora	İzmir
72	Teos	İzmir
73	Metropolis	İzmir
74	Klazomenai	İzmir
75	Klaros	İzmir
76	Bergama Akropolü	İzmir
77	Asklepion	İzmir
78	Kızılavlu	İzmir
79	Eritrai	İzmir
80	Efes	İzmir
81	Ayasuluk	İzmir
82	St.Jean	İzmir
83	Ani	Kars
84	Kültepe	Kayseri
85	Yeşilhisar Soğanlı	Kayseri
86	Sulu Mağara	Kırıkkale
87	Mucur Yer Altı Şehri	Kırşehir
88	Çatalhöyük	Konya
89	Aizanoi	Kütahya

Sıra	Adı	İli
90	Sardes	Manisa
91	Alaşehir	Manisa
92	Aigai	Manisa
93	Akhisar Tepe Mezarları	Manisa
94	Sedir Adası	Muğla
95	Lagina	Muğla
96	Stratonikeia	Muğla
97	Bodrum Antik Tiyatrosu	Muğla
98	Gümüşkesen Anıtı	Muğla
99	Iassos	Muğla
100	Labranda	Muğla
101	Beçin Kalesi	Muğla
102	Herakleia	MuğlaMuğla
103	Euromos	Muğla
104	Damlıboğaz	Muğla
105	Gemile Adası	Muğla
106	Letoon	Muğla
107	Pınara	Muğla
108	Tlos	Muğla
109	Amintas	Muğla
110	Kaya Köy	Muğla
111	Kaunos	Muğla
112	Kadyanda	Muğla
113	Knidos	Muğla
114	Göreme	Nevşehir
115	Kaymaklı	Nevşehir
116	Zelve - Paşa Bağları	Nevşehir
117	Çavuşin	Nevşehir
118	Derinkuyu	Nevşehir
119	Özkonak Yer Altı Şehri	Nevşehir
120	Mazı Yer Altı Şehri	Nevşehir

Sıra	Adı	İli
121	Tatların Yer Altı Şehri	Nevşehir
122	Gölşehir St.Jean Kilisesi	Nevşehir
123	El Nazar Kilisesi	Nevşehir
124	Nikolos Manastırı	Nevşehir
125	Gümüşler Manastırı ve Yer Altı Şehri	Niğde
126	Sebastopolis	Tokat
127	Sümela Manastırı	Trabzon
128	Urfa Kalesi	Şanlıurfa
129	Harran	Şanlıurfa
130	Göbeklitepe	Şanlıurfa
131	Blaumduş	Uşak
132	Selçuklar (Sebastiye)	Uşak
133	Çavuştepe Kalesi	Van
134	Hoşap Kalesi	Van
135	Van Kalesi	Van
136	Cehennem Ağızı Mağarası	Zonguldak
137	Ihlara, Manastır Vadisi	Aksaray
138	Hasankeyf	Batman
139	Karatepe Aslantaş	Osmaniye
140	Kastabala	Osmaniye

EK-8**Kültür Varlıklarını Koruma Bölge Kurulları**

1	Adana Koruma Bölge Kurulu	Adana + Hatay + İçel + Osmaniye
2	Ankara 1 Numaralı Koruma Bölge Kurulu	Ankara (Çankaya, Yenimahalle, Etimesgut, Keçiören, Mamak Gölbaşı, Kazan, Sincan, Nallıhan, Beypazarı, Ayaş, Polatlı, Çamlıdere, Kızılcahamam) + Bolu + Çankırı + Kastamonu
3	Ankara 2 Numaralı Koruma Bölge Kurulu	Ankara (Altındağ, Pursaklar, Akyurt, Çubuk, Elmadağ, Kalecik, Şereflikoçhisar, Evren, Haymana, Bala, Güdül) + Çorum + Kırıkkale
4	Antalya Koruma Bölge Kurulu	Antalya + Isparta + Burdur
5	Aydın Koruma Bölge Kurulu	Aydın + Denizli
6	Balıkesir Koruma Bölge Kurulu	Balıkesir
7	Bursa Koruma Bölge Kurulu	Bursa
8	Çanakkale Koruma Bölge Kurulu	Çanakkale
9	Diyarbakır Koruma Bölge Kurulu	Diyarbakır + Batman + Elazığ + Siirt + Mardin + Şırnak
10	Edirne Koruma Bölge Kurulu	Edirne + Tekirdağ + Kırklareli
11	Erzurum Koruma Bölge Kurulu	Erzurum + Artvin + Bayburt + Bingöl + Tunceli + Erzincan
12	Eskişehir Koruma Bölge Kurulu	Eskişehir + Afyon + Bilecik
13	Gaziantep Koruma Bölge Kurulu	Gaziantep + Kahramanmaraş + Kilis
14	İstanbul 1 Numaralı Koruma Bölge Kurulu	Arnavutköy + Avcılar + Bahçelievler + Bayrampaşa + Bağcılar + Bakırköy + Başakşehir + Beylikdüzü + B.Çekmece + Çatalca + Esenyurt + Esenler + G.Osmanpaşa + Güngören + K.Çekmece + Sultangazi + Silivri

15	İstanbul 2 Numaralı Koruma Bölge Kurulu	Beyoğlu + Eyüp + Kağıthane + Şişli
16	İstanbul 3 Numaralı Koruma Bölge Kurulu	Beşiktaş + Sarıyer
17	İstanbul 4 Numaralı Koruma Bölge Kurulu	Fatih + Zeytinburnu
18	İstanbul 5 Numaralı Koruma Bölge Kurulu	Adalar + Ataşehir + Çekmeköy + Kadıköy + Kartal + Maltepe + Pendik + Sancaktepe + Sultanbeyli + Tuzla + Ümraniye
19	İstanbul 6 Numaralı Koruma Bölge Kurulu	Beykoz + Şile + Üsküdar
20	İstanbul 1 Numaralı Yenileme Alanı Koruma Bölge Kurulu	Eyüp ve Beyoğlu ilçelerinde Bakanlar Kurulu kararları ile ilan edilen yenileme alanları ile Fatih ilçesinde 2006/10501 sayılı Bakanlar Kurulu kararıyla belirlenen yenileme alanı
21	İstanbul 2 Numaralı Yenileme Alanı Koruma Bölge Kurulu	Tuzla ve Zeytinburnu ilçelerinde Bakanlar Kurulu Bakanlar Kurulu Kararlarıyla ilan edilen yenileme alanları ile 2006/10501 sayılı Bakanlar Kurulu kararıyla belirlenen yenileme alanı dışındaki Fatih ilçesinde belirlenen yenileme alanları
22	İzmir 1 Numaralı Koruma Bölge Kurulu	İzmir (Balçova + Bayındır + Bayraklı + Beydağ + Bornova + Buca + Çeşme + Çiğli + Gaziemir + Güzelbahçe + Karşıyaka + Kiraz + Konak + Karabağlar + Karaburun + Menderes + Narlıdere + Ödemiş + Seferihisar + Selçuk + Tire + Torbalı + Urla)
23	İzmir 2 Numaralı Koruma Bölge Kurulu	İzmir (Aliağa + Bergama + Dikili + Foça + Kemalpaşa + Kınık + Menemen) + Manisa
24	Karabük Koruma Bölge Kurulu	Karabük + Zonguldak + Bartın
25	Kars Koruma Bölge Kurulu	Kars + Ardahan + Iğdır

26	Kayseri Koruma Bölge Kurulu	Kayseri + Yozgat
27	Kocaeli Koruma Bölge Kurulu	Kocaeli + Sakarya + Yalova + Düzce
28	Konya Koruma Bölge Kurulu	Konya + Aksaray + Karaman
29	Kütahya Koruma Bölge Kurulu	Kütahya + Uşak
30	Muğla Koruma Bölge Kurulu	Muğla
31	Nevşehir Koruma Bölge Kurulu	Nevşehir + Kırşehir + Niğde
32	Samsun Koruma Bölge Kurulu	Samsun + Sinop + Amasya + Ordu
33	Sivas Koruma Bölge Kurulu	Sivas + Tokat + Malatya
34	Şanlıurfa Koruma Bölge Kurulu	Şanlıurfa + Adıyaman
35	Trabzon Koruma Bölge Kurulu	Trabzon + Gümüşhane + Giresun + Rize
36	Van Koruma Bölge Kurulu	Van + Bitlis + Hakkâri + Muş + Ağrı

T.C.
KÜLTÜR BAKANLIĞI
KÜLTÜR VE TABİAT VARLIKLARINI KORUMA YÜKSEK KURULU

Toplantı No. ve Tarihi : 71 3.5.2016
Karar No. ve Tarihi : 714 3.5.2016

Toplantı Yeri
ANKARA

İLKE KARARI

I. ve II. derece arkeolojik sit alanlarındaki ören yerlerinde açığa çıkarılan taşınır kültür varlıklarının korunması ve sergilenmesine yönelik mekanların ve ziyaretçilere yönelik açık otopark, wc gibi ünitelerin düzenlenmesine ilişkin 3/3/1998 tarih ve 572 sayılı ilke kararının uygulamasında çıkan sorunların Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Yüksek Kurulunda değerlendirilmesi sonucunda,

I. ve II. derece arkeolojik sit alanlarındaki ören yerlerinde açığa çıkarılan taşınır kültür varlıklarının alana yönelik işlevsel ve mekansal bağlarının kurulabilmesine olanak sağlamak üzere mahallinde korunması ve değerlendirilmesine yönelik bilimsel faaliyetler kapsamında; muhafaza, bakım, onarım, restorasyon, teşhir-tanzim ve tanıtımlarına yönelik Kültür ve Turizm Bakanlığınca ihtiyaç duyulan kapalı ve açık sergi mekanları ile ziyaretçilere hizmet verecek giriş ünitesi (güvenlik odası, bilet gişesi, WC vb.), açık otopark ve mobil satış üniteleri düzenlemelerinin varsa kazı heyetinin bilimsel görüşleri ve raporları doğrultusunda tespit edilen, yerleşmelerin bütünlüğünü bozmayan alanlarda ilgili Koruma Bölge Kurulunun özel izni ile yapılabileceğine,

Uygulama öncesinde ören yerinin yakın çevresinin işlevsel bütünlüğü içinde etkin bir şekilde korunması ve yaşatılmasına yönelik alan kullanım ve düzenleme kararlarını içeren 1/500 ölçekli Çevre Düzenleme Projesi ile ön izin alınmasına, buna bağlı olarak düzenlenecek kapalı ve açık mekanların işlev, yerleşme, yapılaşma, estetik ve peyzaj düzenleme koşulları ile kapasitelerinin sergiye konu eserler sergi mekanlarının mahal listeleri ile alana yönelik araştırma, kazı, restorasyon ve çevre düzenleme proje raporları çerçevesinde Koruma Bölge Kurulunca belirlenmesine, açık alan düzenlemelerinin onaylı 1/200, mimari mekanların 1/50 ve daha alt ölçekli uygulama projeleri ile uygulanabileceğine,

Kapalı sergi ve depolama mekanı ihtiyaçlarının restorasyonu tamamlanabilecek mevcut mekanlardan da karşılanabileceğine,

Kurulumuzun 3/3/1998 tarih ve 572 sayılı ilke kararının iptaline,
karar verildi.

KÜLTÜR BAKANLIĞI
KÜLTÜR VE TABİAT VARLIKLARINI
KORUMA YÜKSEK KURULU

K A R A R

Toplantı No.ve Tarihi : 45 3.3.1998
Karar No. ve Tarihi : 572 3.3.1998

Toplantı Yeri :
ANKARA

İLKE KARARI

I. ve II.derece arkeolojik sit alanlarındaki örenyerlerinde Kültür ve Tabiat Varlıklarının korunması ve sergilenmesine yönelik mekanların oluşturulması konusunda Anıtlar ve Müzeler Genel Müdürlüğünün 27.10.1997 gün ve 8729 sayılı yazısı ve eki raporların değerlendirilmesi sonucunda;

I ve II.derece arkeolojik sit alanlarındaki örenyerlerinde açığa çıkarılan taşınır kültür varlıklarının alana yönelik işlevsel ve mekansal bağlarının kurulabilmesine olanak sağlamak üzere mahallinde korunması ve değerlendirilmesine yönelik bilimsel faaliyetler kapsamında; muhafaza, bakım, onarım, restorasyon, teşhir-tanzim ve tanıtımlarına yönelik-Kültür Bakanlığınca ihtiyaç duyulan kapalı ve açık sergi mekanları ile ziyaretçilere yönelik açık otopark, WC gibi düzenlemelerin bilimsel araştırma ve kazısı tamamlanmış olup yeraltı katmanlarında korunması gerekli kültür varlığı bulunmadığı saptanan antik yerleşmenin surdışı alanlarında ilgili Koruma Kurulunun özel izni ile yapılabileceğine,

Uygulama öncesinde örenyerinin yakın çevresinin işlevsel bütünlüğü içinde etkin bir şekilde korunması ve yaşatılmasına yönelik alan kullanım ve düzenleme kararlarını içeren 1/500 ölçekli Çevre Düzenleme Projesi ile ön izin alınmasına, buna bağlı olarak düzenlenecek kapalı ve açık mekanların işlev, yerleşme, yapılaşma, estetik ve peyzaj düzenleme koşulları ile kapasitelerinin sergiye konu eserler sergi mekanlarının mahal listeleri ile alana yönelik araştırma, kazı, restorasyon ve çevre düzenleme proje raporları çerçevesinde Koruma Kurulunca belirlenmesine, açık alan düzenlemelerinin onaylı 1/200, mimari mekaların 1/50 ve daha alt ölçekli uygulama projeleri ile uygulanabileceğine,

T.C.
KÜLTÜR BAKANLIĞI
KÜLTÜR VE TABİAT VARLIKLARINI
KORUMA YÜKSEK KURULU

K A R A R

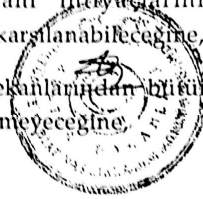
Toplantı No.ve Tarihi : 45 3.3.1998
Karar No. ve Tarihi : 572 3.3.1998

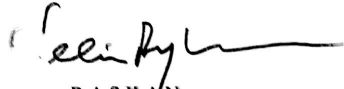
Toplantı Yeri :
ANKARA

Kapalı sergi ve depolama mekanı ihtiyaçlarının restorasyonu tamamlanabilecek mevcut mekanlardan da karşılanabileceğine,

Örenyeri bünyesinde kapalı sergi mekanlarından birisinin bağımsız olarak ticari mekanlara kesinlikle izin verileneceğine,

karar verildi.

BAŞKAN
Prof. Dr. O. Tekin AYBAŞ
Müsteşar

Üye
M. POLAT (Selçuk)
Başbakanlık Müsteşar
Yardımcısı
(Bulunmadı)

Üye
DUYGULUER (Feridun)
Tek. Ar. ve Uyg.
Gn. Md.

Üye
KETENCİOĞLU (Tevfik)
Kül. Bak.
Müsteşar Yrd.

Üye
BAHADIR (Ali)
Orman Genel Md. Yrd.

Üye
MANAP (Yusuf)
Vakıflar Gn. Md. Yrd.

Üye
SOYER (Kemal)
Kül. ve Tab. Var.
Kor. Gn. Md. V.

Üye
GÖK (Tamer)

Üye
ERTAN (Ebru)
Turizm Bak.
Yat. Gn. Md. Yrd.

Üye
UÇKAN (Erkan)

Üye
TUNCER (Orhan Cezmi)

Üye
AĞARYILMAZ (İsmet)

Üye
BİLGİ (Önder)

Üye
GÜNDOĞDU (Hamza)

T.C.
KÜLTÜR BAKANLIĞI
KÜLTÜR VE TABİAT VARLIKLARINI KORUMA YÜKSEK KURULU

Toplantı No. ve Tarihi : 67 17.12.2003
Karar No. ve Tarihi : 701 17.12.2003

Toplantı Yeri
ANKARA

İLKE KARARI

Bakanlar Kurulu Kararları ile tespit ve ilan edilen Özel Çevre Koruma Kurumu yetkisi dahilinde bulunan Özel Çevre Koruma Bölgelerinde yer alan arkeolojik sit alanlarında, Kıyı Kanununun Uygulanmasına Dair Yönetmeliğin 13.maddesinin (c) bendinde belirtilen koşullara da uygun olan birer adet WC, soyunma kabini ve büfeden oluşan hizmet noktaları ile ilgili tip projelerin, Özel Çevre Koruma Kurumunca uygulanmasına ilişkin Özel Çevre Koruma Kurumu Başkanlığının 05.06.2003 gün ve 2139 sayılı yazısında belirtilen önerileri ile 05.11.1999 gün ve 658 sayılı ilke kararının değerlendirilmesi sonucunda,

Özel Çevre Koruma Bölgelerinde yer alan I, II ve III. derece arkeolojik sitlerde ihtiyaç duyulan ve Kıyı Kanununun Uygulanmasına Dair Yönetmeliğin 3. maddesinin (c) bendinde belirtilen hizmet noktalarından WC, duş, soyunma kabininden oluşan bir ünite ile gölgelik ve ahşap iskelenin;

Anılan Yönetmelikte belirtilen büyüklükleri aşmayan, temelsiz, kalıcı olmayan ve yöresel yapı özelliklerini taşıyan, koruma kurulunun uygun göreceği yerde, varsa kazı başkanının görüşleri alınarak, Özel Çevre Koruma Kurumu Başkanlığınca sunulacak vaziyet planı ve projelerin, koruma kurulunca onaylanılası koşuluyla yapılabileceğine,

karar verildi.

EK-12

KTVKYK 715 sayılı ilke kararı

**T.C.
KÜLTÜR VE TURİZM BAKANLIĞI
KÜLTÜR VE TABİAT VARLIKLARINI KORUMA YÜKSEK KURULU**

Toplantı No. ve Tarihi:71-03/05/2006
Karar No. ve Tarihi :715-03/05/2006

Toplantı Yeri
Ankara

İLKE KARARI

Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Yüksek Kurulu’nun 17/12/2003 tarih ve 701 sayılı ilke kararı ile özel çevre koruma bölgelerinde yer alan I., II. ve III. derece arkeolojik sitler için getirilen koşulların, özel çevre koruma bölgeleri dışında kalan alanlarda da uygulanmasına ilişkin konunun Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Yüksek Kurulunda değerlendirilmesi sonucunda;

Özel çevre koruma bölgelerinde yer alan I., II. ve III. derece arkeolojik sitlerdeki uygulamalar için 17/12/2003 tarih ve 701 sayılı ilke kararı ile getirilen koşulların, bu bölgeler dışındaki kıyılarda yer alan ve koruma bölge kurullarınca onaylı koruma amaçlı imar planları bulunan arkeolojik sitlerde de uygulanabileceğine,

Özel çevre koruma bölgelerinde ve bu alanlarda ihtiyaç duyulan ve Kıyı Kanununun Uygulanmasına Dair Yönetmeliğin 13. maddesinin (c) bendinde belirtilen hizmet noktalarından WC, duş, soyunma kabini, mobil satış üniteleri ile gölgelik ve ahşap iskelenin, korunması gerekli değerin taşıma kapasitesi göz önüne alınarak anılan Yönetmelikte belirtilen büyüklükleri aşmamak ve aralarında en az 150 m. mesafe olmak kaydıyla, temelsiz, kalıcı olmayan ve yöresel yapı özelliklerini taşıyan, koruma bölge kurulunun uygun göreceği yerde, varsa kazı başkanının görüşleri alınarak hazırlanacak vaziyet planı ve projelerin, koruma bölge kurulunca onaylanması koşuluyla yapılabileceğine,

karar verildi.

EK-13

KTVKYK 745 sayılı ilke kararı

**T.C.
KÜLTÜR VE TURİZM BAKANLIĞI
KÜLTÜR VARLIKLARINI KORUMA YÜKSEK KURULU**

Toplantı No. ve Tarihi : 79 22/7/2008
Karar No. ve Tarihi : 745 22/7/2008

Toplantı Yeri
ANKARA

İLKE KARARI

Arkeolojik sit alanlarındaki tahsislerle ilgili olarak; alanı ihya etmek veya alanda bulunan mimari yapıları restore etmek üzere tahsisine ilişkin konunun bir komisyon tarafından yapılacak çalışma sonrasında değerlendirilmesi hususundaki Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Yüksek Kurulunun 26/5/2008 tarih ve 741 sayılı kararı gereğince oluşturulan komisyonca hazırlanan rapor okundu, açıklamalar dinlendi, yapılan değerlendirmeler sonucunda;

Ören yerleri ve ören yerlerinde bulunan arkeolojik taşınmaz kültür varlıklarının; koruma bölge kurulunca uygun bulunan koruma amaçlı imar planı, çevre düzenleme projesi dahil her ölçekteki projeler doğrultusunda yönetim alanı ve yönetim planı göz önünde bulundurularak, varsa kazı başkanı, yoksa müze müdürlüğü görüşleri alınmak suretiyle özel protokol maddeleri oluşturularak bakım, onarım, restorasyonu ve değerlendirilmesi amacıyla ziyaretçilere açık olmak üzere Bakanlıkça tüzel kişilere 5225 ve 5228 sayılı Kanunlar kapsamında kullanılabileceğine,

Ören yerlerinde bilimsel kazıların devam etmesi ve alanda bulunan yapıların korunması konusunda ihtiyaç duyulan mekânların (laboratuvar, atölye, depolama, sergileme üniteleri vb.), kazı evi, denetimli şantiye, meydan tanzimi, güvenlik ve satış üniteleri, kafeterya, açık otopark, tuvalet, bilet gişeleri vb. uygulamaların geçici olarak ilgili koruma bölge kurulunun izni ile yapılabileceğine, 5/11/1999 tarih ve 658 sayılı ilke kararının ilgili bölümlerinin de bu çerçevede değerlendirilmesi gerektiğine,

karar verildi.

Değerli Katılımcı,

Bu araştırmanın amacı, arkeolojik alanlar ve ören yerlerinin çevre düzenlemesi konusunda eksiklikleri ve karşılaşılan sorunları belirlemektir.

Anket iki bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde kişisel bilgileriniz ile ilgili maddeler, ikinci bölümde ise arkeolojik alanların ve ören yerlerinin çevre düzenlemesi ile ilgili maddeler yer almaktadır. Toplanan veriler bilimsel amaçla kullanılacak ve bireysel olarak değil toplu olarak değerlendirilecektir. Bu nedenle sizden bir isim yazmanız istenmemektedir. İlginiz ve değerli katkılarınız için şimdiden teşekkür ederiz.

BÖLÜM 1

1-Cinsiyetiniz?

☐ Kadın ☐ Erkek

2-Yaşınız

☐ 25-34 ☐ 35-44 ☐ 45-54 ☐ 55+

3-Mesleğiniz

☐ Müze Müdürü ☐ Kazı Başkanı ☐ Arkeolog ☐ Sanat Tarihçi
☐ Rehber ☐ Diğer.....

4-Eğitim Durumunuz

☐ Ön lisans ☐ Lisans ☐ Yüksek Lisans ☐ Doktora
☐ Diğer.....

BÖLÜM 2

5-Ören yeri kavramının değerlendirilmesi kapsamında aşağıdaki ifadelere ne derece katılıyorsunuz?

	Kesinlikle katılıyorum	Katılıyorum	Fikrim yok	Katılmıyorum	Kesinlikle katılmıyorum
5.1-Her arkeolojik sit alanı aynı zamanda bir ören yeri niteliği taşır.					
5.2-Her antik kent aynı zamanda bir ören yeridir.					
5.3-Her tümülüs aynı zamanda bir ören yeridir.					
5.4-Her höyük aynı zamanda bir ören yeridir.					
5.5-Arkeolojik sit alanı çevre düzenlemesi yapılması sonrası ören yeri olarak ifadelendirilebilir.					

6-Türkiye'deki ören yerlerinde yeterli bir çevre düzenleme çalışması yapıldığını düşünüyor musunuz?

☐ Evet, kısmen yeterli ☐ Evet, tamamen yeterli
☐ Hayır yetersiz ☐ Bir fikrim yok

7-Çevre düzenleme çalışmalarına başlanması gereken zamana ilişkin ifadelere ne derece katılıyorsunuz?

	Kesinlikle katılıyorum	Katılıyorum	Fikrim yok	Katılmıyorum	Kesinlikle katılmıyorum
7.1-Alandaki tüm bilimsel kazı faaliyetleri bittiği zaman başlanmalıdır.					
7.2-Alandaki bilimsel kazı faaliyetleri sürerken başlanabilir.					
7.3-Alanda bilimsel kazı faaliyeti yapılmadan da başlanabilir.					

Diğer(varsa belirtiniz).....

8-Ören yerinde çevre düzenleme projesi hangi kurum/kişi tarafından yapılmalıdır?

- ☐ Tüm ören yerlerinde Kültür ve Turizm Bakanlığı/ İlgili Müze Müdürlüğü
- ☐ Kazı alanı olan yerlerde Kazı Başkanlığı diğer yerlerde Kültür ve Turizm Bakanlığı /İlgili Müze Md.
- ☐ İlgili yerel idareler
- ☐ Sivil Toplum Örgütleri
- ☐ Diğer. Lütfen Belirtiniz.....

9-Çevre düzenleme proje ekibinde aşağıda belirtilen mesleklerin yer alma durumunu nasıl değerlendirirsiniz?

	Kesinlikle katılıyorum	Katılıyorum	Fikrim yok	Katılmıyorum	Kesinlikle katılmıyorum
Mimar					
Restorasyon Uzmanı Mimar					
Peyzaj Mimarı					
Şehir Plancısı					
Arkeolog					
Sanat Tarihçi					
Sosyolog					

Diğer (varsa belirtiniz).....

10-Ören yerlerinde çevre düzenleme uygulaması hangi kurum/kişi tarafından yapılmalıdır?

- ☐ Tüm ören yerlerinde Kültür ve Turizm Bakanlığı/ ilgili Müze Müdürlüğü
- ☐ Kazı alanı olan yerlerde Kazı Başkanlığı diğer yerlerde Kültür ve Turizm Bakanlığı/İlgili Müze Md.
- ☐ İlgili yerel idareler (Belediye, Kaymakamlık vs.)
- ☐ Sivil Toplum Örgütleri
- ☐ Diğer. Lütfen Belirtiniz.....

11-Ören yerlerinde çevre düzenlemesi kapsamında hangi uygulamalar yer almalıdır? *Birden fazla şık işaretleyebilirsiniz.*

- ☐ Güvenlik (Görevli personel ,tel çit, kameralı güvenlik sistemi)
- ☐ Alan Düzenlemesi (Bilgilendirme, yönlendirme uyarı tabelası, belirlenmiş/sınırlandırılmış gezi güzergahı)
- ☐ Ziyaretçilere yönelik hizmetler (Tuvalet, büfe, kafeterya vb.)
- ☐ Diğer, lütfen belirtiniz.....

12-Ören yerinin ziyarete açılmadan önce yapılması gerekli uygulamaları önem derecesine göre belirtiniz

GÜVENLİK	Önemli	Az önemli	Önemsiz
12.1.1 Görevli personel			
12.1.2 Tel çit			
12.1.3 Kameralı güvenlik sistemi			

Diğer (Lütfen Belirtiniz).....

ALAN DÜZENLEMESİ/ DONATILARI	Önemli	Az önemli	Önemsiz
12.2.1 Belirlenmiş/sınırlandırılmış gezi güzergahı			
12.2.2 Bilgilendirme, yönlendirme, uyarı tabelası			
12.2.3 Gece gezilebilmesini sağlamaya yönelik aydınlatma			
12.2.4 Uzun gezi güzergahlarında dinlenme alanları			
12.2.5 Peyzaj mobilyaları (çöp kutusu, teras, bank vs.			

Bunların dışında sizin önerebileceğiniz başka bir donatı varsa lütfen belirtiniz.....

.....

ZİYARETÇİLERE YÖNELİK HİZMETLER / DONATI ALANLARI	Önemli	Az önemli	Önemsiz
12.3.1 Dinlenme Birimleri (Büfe, kafe)			
12.3.2 Tuvalet			
12.3.3 Engelli Tuvaleti			
12.3.4 Hediyelik Eşya / Satış Birimleri			
12.3.5 Otopark			
12.3.6 Açık kapalı sergi alanları			
12.3.7 Bilgilendirme / Tanıtım Odası			
12.3.8 Bebek bakım odası			
12.3.9 Posta ofisi			
12.3.10 Acil Yardım Odası			
12.3.11 Banka			
12.3.12 Mescit			

13-Ören yeri içerisinde çevre düzenleme uygulamasının sınırları sizce ne olmalıdır?

- ☐ Ören yeri içinde alana müdahale en az seviyede tutulmalıdır.
- ☐ Ören yeri içinde bilimsel çalışma çerçevesinde müdahale sınırları genişleyebilir.
- ☐ Ören yeri içerisinde yapısal hiçbir uygulama olmamalıdır.
- ☐ Diğer, lütfen belirtiniz.....

14-Çevre düzenleme uygulaması tamamlanan ören yerlerine ilişkin aşağıdaki ifadelerle katılma durumunuzu belirtin.

	Kesinlikle katılıyorum	Katılıyorum	Fikrim yok	Katılmıyorum	Kesinlikle katılmıyorum
14.1-Ören yerlerinde çevre düzenleme çalışması yapılması ile ziyaretçi sayısı artar					
14.2-Çevre düzenleme çalışması yapılmış bir ören yerinde, ziyaretçilerin memnuniyeti artar					
14.3- Çevre düzenleme çalışmaları bitmiş bir ören yerinde ziyaretçilerin alandan bilgilenme düzeyleri artar.					

15. Bunların dışında söylemek / eklemek istediğiniz bir şey varsa lütfen yazınız.....